

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNYI VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

№ 3(227) 2015

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

Володимир ПОПИК,

член-кореспондент НАН України,
генеральний директор
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Редакційна колегія

О. Воскобойнікова-Гузєва (*заступник головного редактора*)

В. Горовий (*заступник головного редактора*)

Л. Дубровіна (*заступник головного редактора*)

Н. Маслакова (*заступник головного редактора*)

Г. Бор'як

О. Василенко

Т. Гранчак

І. Давидова

Т. Добко

Г. Ковальчук

С. Кулешов

К. Лобузїна

В. Омельчук

О. Онищенко

М. Романюк

Г. Солоїденко

В. Широков

В. Леонов (Російська Федерація)

Р. Мотульський (Білорусь)

С. Нарбутас (Литва)

Є. Потшебницька (Польща)

Заснований у червні 1993 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, 3, пр-т 40-річчя Жовтня, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Передплатний індекс 74049

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Видання індексується Google Scholar

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine

Editor-in-Chief

Volodymyr POPYK,

Corresponding Member of NAS of Ukraine,
Director General
of Vernadsky National Library of Ukraine

Editorial board

О. Voskoboinikova-Huzeva (*Deputy Editor-in-Chief*)

V. Horovyi (*Deputy Editor-in-Chief*)

L. Dubrovina (*Deputy Editor-in-Chief*)

N. Maslakova (*Deputy Editor-in-Chief*)

H. Boriak

O. Vasylenko

T. Hranchak

I. Davydova

T. Dobko

H. Kovalchuk

S. Kuleshov

K. Lobuzina

V. Omelchuk

O. Onyshchenko

M. Romaniuk

H. Soloidenko

V. Shyrovok

V. Leonov (Russian Federation)

R. Motulskyi (Belarus)

S. Narbutas (Lithuania)

Ye. Potshebnyska (Poland)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt 40-rychia Zhovtnia, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views of the
authors and do not necessarily reflect those of the editorial
board.

The journal is indexed in Google Scholar

Зміст

Попик В. Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України	3
Ворошилов О. Інформаційна аналітика як напрям роботи сучасної бібліотеки	12
Лобузін К. Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні веб-технології для бібліотек	18
Кулик Є. Застосування технологій Веб 2.0 у практиці бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва	23
Клочок С. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек	29
Соколов В. Особливості бібліотечно-музейної виставкової діяльності	37
Яковенко О., Вискірко О. І. О. Сікорський: життя, діяльність, бібліофілська спадщина	43

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

Ляшко С. Праця, яка має служити людям	51
--	----

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

Презентація науково-видавничої діяльності НБУВ на V Міжнародному фестивалі «Книжковий Арсенал»	54
--	----

ПОСТАТІ

Подвижниця бібліотечної справи	55
--	----

Contents

Popyk V. Formation of national scientific information space: integration and efforts cooperation of the libraries, research institutions and information centers in Ukraine	3
Voroshylov O. Information analyst as a direction of work of modern library	12
Lobuzina C. Open access electronic scientific journal: semantic Web-technology for libraries	18
Kulyk Ye. The use of Web 2.0 technologies in library services for youth	23
Klochok S. Formation of metadata systems for digital cultural and historical resources of libraries	29
Sokolov V. Features library and museum exhibition activity	37
Yakovenko O., Vyskirko O. I. Sikorsky: life, activities, bibliophilic heritage	43

REVIEWS

Liashko S. Work, which should serve the people	51
---	----

CHRONICLE OF SCIENTIFIC EVENTS

Presentation of scientific publishing Vernadsky National Library of Ukraine at the V International festival «Book Arsenal»	54
--	----

FIGURE

Ascetic librarianship	55
---------------------------------	----

Володимир Попик,

д-р іст. наук, член-кореспондент НАН України,
генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України

Обґрунтовується необхідність інтеграції зусиль спеціалізованих наукових бібліотек, науково-дослідних установ та інформаційних центрів щодо формування національного науково-інформаційного простору як сукупності інформаційних ресурсів, технологій, інформаційних зв'язків, інфраструктур, середовища інформаційних комунікацій.

К л ю ч о в і с л о в а: національний науково-інформаційний простір, спеціалізовані наукові бібліотеки, інформаційна діяльність наукових установ, інформаційні центри України, інтеграція інформаційної діяльності.

В умовах утвердження суспільства знань особливого значення для науково-технічного, економічного, суспільно-політичного та культурного піднесення України набуває консолідація цілісного, наповненого значущим змістом, конкурентного на міжнародній арені національного науково-інформаційного простору. Він являє собою комплексний, багатокомпонентний феномен, сукупність інформаційних ресурсів, технологій, інформаційних зв'язків, інфраструктур, є середовищем інформаційних комунікацій, інтеграції, опрацювання й поширення одержаних у результаті досліджень наукових даних, освоєння зарубіжної наукової інформації, обміну новими знаннями, обговорення завдань і перспектив наукових досліджень, питань організації наукового пошуку, координації дослідницьких зусиль, творчої взаємодії наукових колективів і окремих спеціалістів, підтримки інтелектуальних змагань професійних наукових співтовариств, пропаганди результатів, які можуть бути впроваджені у практику. Досягнувши, адекватного вимогам сьогодення, рівня розвитку, національний науково-інформаційний простір здатний виступати потужним інструментом забезпечення поступу науки, освіти, культури, піднесення інтелектуального, науково-технічного й економічного потенціалу, захисту національних пріоритетів, протидії зовнішній науково-технічній і економічній експансії. Його формування та функціонування забезпечують у сукупності численні й досить різномірні складові: бібліотеки як

провідні центри соціальних комунікацій, інтеграції й поширення наукової інформації; спеціалізовані інформаційні системи, зокрема, науково-організаційного спрямування, що підтримуються академіями наук, міністерствами й відомствами, університетами, регіональними владними структурами; наукова періодика, друквана й електронна; бібліографічні, реферативні, наукометричні бази, ресурси нормативної і патентно-ліцензійної інформації, документні фонди, створені центрами науково-технічної інформації та безпосередньо науково-дослідними установами; нарешті – численні недержавні інформаційні осередки, а також розбудовувані науковим співтовариством сайти наукових і освітянських товариств, сегменти соціальних мереж та блогосфери.

Провідним інтегруючим елементом національного науково-інформаційного простору, що формується на наших очах, є і, на переконання більшості фахівців, залишаться бібліотеки, насамперед, спеціалізовані, наукові. Однак, вже не у своєму традиційному образі книгозбірень, а як провідники інноваційної соціокомунікаційної діяльності – центри інтелектуального доступу до ресурсів наукової інформації, медiateки, що забезпечують інтеграцію, систематизацію й поширення наукової інформації на всіх видах носіїв. Обриси нових місця й ролі бібліотек у інформаційному просторі впродовж останніх років окреслені у серії колективних праць науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) з проблем соціальних комунікацій та розвитку вітчизня-

них інформаційних ресурсів за редакцією академіка НАН України О. С. Онищенко, у дослідженнях В. М. Горового [1], І. О. Давидової [2], В. О. Ільганаєвої [3; 4; 5], Г. В. Шемаєвої [6], О. В. Воскобойнікової-Гузевої [7], К. В. Лобузної [8] та інших провідних вчених-бібліотекознавців.

Проте, було б необачно говорити про «автоматичне» збереження провідних позицій бібліотек у наукових комунікаціях у майбутньому: за нього ще необхідно вести послідовну і наполегливу боротьбу. В умовах динамічних змін, коли всі види ресурсів стають дедалі більше взаємопов'язаними і органічно переплітаються між собою, важливо не тільки активно розробляти проблеми розбудови інтегрованого бібліотечного інформаційного простору, тісної співпраці самих бібліотек, міжбібліотечної інтеграції, розподілу повноважень, а й налагоджувати координацію, кооперацію та інтеграцію їх зусиль з інформаційними центрами, науковими установами, університетами, іншими учасниками комунікаційного процесу.

На жаль, за багатьма параметрами, обговорення цих проблем поки що не виходить за межі усталених серед загалу бібліотечних працівників уявлень про бібліотечно-інформаційну справу, як самодостатню сферу діяльності, як своєрідний «бібліотекоцентризм». Тому у бібліотекознавчій літературі дискусія навколо завдань консолідації зусиль, спрямованих на формування наукового і освітнього інформаційного простору обмежується переважно тезами методичного характеру, оглядами й узагальненнями вже досягнутого з питань налагодження координації роботи бібліотек як початкового етапу розвитку їх співпраці (М. П. Васильченко) [9], розкриттям кооперації зусиль стосовно реалізації корпоративних міжбібліотечних проєктів (В. О. Ільганаєва [3], Є. О. Корнілова [10], О. Ю. Мар'їна [11], Т. І. Вилегжаніна [12]), зокрема щодо каталогізації фондів [13], насамперед у регіональному та галузевому вимірах (Р. Щербан [14], І. Лобановська [15]), аналізом процесів інтеграції бібліотечних ресурсів і сервісів на усіх можливих рівнях: місцевому, регіональному, галузевому, загальнодержавному (Г. В. Шемаєва [16, с. 4], К. В. Лобузніна [17], П. І. Рогова [18], І. Лобановська [19]). Більш розгорнуто проблема формування корпоративних галузевих ресурсів пропрацьована у Концепції створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу, розробленій Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського [20].

Обговорення засадничих проблем формування й

функціонування цілісного, багатокомпонентного національного науково-інформаційного простору, які виходять за межі власне бібліотечної сфери, українські науковці та спеціалісти розпочали ще на початку ХХІ ст. (Г. В. Шемаєва) [21], але справді цілеспрямованого характеру ця робота набула порівняно недавно (К. В. Лобузніна [17], В. І. Попик [22–24]). До цього спонукає цілий комплекс нагальних проблем «внутрішнього» – організаційного, технологічного розвитку інформаційної інфраструктури науки і освіти, з розв'язанням яких вже не можна зволікати.

Насамперед, у процесі розбудови спеціалізованими науковими та універсальними публічними бібліотеками власних електронних ресурсів на певному етапі почала усвідомлюватися обмеженість їх розрізнених можливостей у вирішенні масштабних завдань, які б відповідали постійно зростаючим інформаційним запитам суспільства, без цілеспрямованого об'єднання можливостей багатьох бібліотек та позабібліотечних інформаційних центрів. Спроби розв'язати дане завдання за допомогою реалізації, затвердженої у 2011 р., Державної цільової національно-культурної програми створення Єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-ХХІ» не дали очікуваних практичних результатів – не лише через відсутність фінансування, але й через неспроможність закладених у ній застарілих «вертикальних» адміністративно-командних концептуальних принципів.

По-друге, стала цілком очевидною необхідність більш чіткого розподілу сфер секторальної відповідальності, ключових завдань та самого спрямування діяльності між системою публічних бібліотек, підпорядкованих Міністерству культури України та органам місцевого самоврядування, серед яких значна частина хоча й має статус наукових, однак тяжіє до задоволення, насамперед, культурно-освітніх запитів читацького загалу, і спеціалізованими науковими бібліотеками Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та вищих навчальних закладів, зокрема провідних університетів України. До цього нині зобов'язує той факт, що створена у травні 2014 р. при Міністерстві культури України, Міжвідомча координаційна рада з питань бібліотек та бібліотечної справи через об'єктивні обставини змушена майже повністю зосередитися на підтримці функціонування публічних, масових бібліотек. Зазначений чинник певною мірою каталізував консолідацію зусиль міжвідомчої мережі

провідних спеціалізованих наукових бібліотек, хоча він і не набув поки що належної сили. У більшості вітчизняних університетів все ще домінує спонтанний процес розбудови напівізолюваних бібліотечно-інформаційних «автаркій».

По-третє, відчутна фрагментарність, нецілісність науково-інформаційного простору в Україні, його нездатність задовольняти потреби науковців і освітян призводить до хаотичного заповнення його несформованих сегментів різного роду комерційними структурами, які за своїм рівнем і можливостями не можуть системно інтегрувати й поширювати якісний інформаційний продукт. Спектр цих структур доволі широкий – від великих інформаційних центрів, для яких наукова інформація є лише одним з напрямів діяльності, до «сірих» і «чорних» осередків, що поширюють відскановані у бібліотеках примірники наукових видань та тексти дисертацій, пропонують послуги щодо просування матеріалів молодих науковців у друк тощо.

По-четверте, з усією повнотою виявилася відчутна ізолюваність вітчизняного науково-інформаційного простору від європейського і світового (переважно – англомовного), про характер, параметри, можливі наслідки якої та шляхи їх упередження нам вже доводилося писати [23; 25], а також його критична залежність від російського як все ще головного джерела надходження зарубіжної наукової інформації. У ситуації, що склалася, закриття доступу українським дослідникам до відкритих в Інтернеті джерел російської наукової інформації (а воно потроху вже відбувається) здатне створити досить серйозні проблеми.

Нерешті, з кожним роком фахівці дедалі більше усвідомлюють необхідність переломити негативну тенденцію наростання технологічного відставання вітчизняного науково-інформаційного комплексу, пов'язаного з законодавчою заборонаю його переоснащення новою комп'ютерною технікою. До цього додається й необхідність усунення цілої низки нормативно-правових та організаційних перепон, що гальмують комплектування бібліотек друкованими та електронними документами, здійснення міжнародного книгообміну, формування в інтернет-просторі та внутрішніх мережах бібліотечних установ відкритих фондів електронних документів, розвиток системи віртуальних читальних залів.

У сукупності зазначені вище чинники повною мірою засвідчують несамодостатність на нинішній день українського віртуального простору наукової інформації, більше того, дають підста-

ви говорити про системну кризу державної політики щодо бібліотечно-інформаційної та науково-інформаційної сфери загалом, що завдає справі відчутної шкоди. Йдеться не лише про її фінансування за залишковим принципом, що свідчить про нерозуміння значення повноти доступу до інформації для забезпечення економічного, інтелектуального й культурного поступу України. Проблемою стала очевидна неможливість охопити єдиними стандартизованими методичними й організаційними підходами (включаючи визначення пріоритетів, стратегічне та поточне планування, критерії оцінки ефективності досягнутих результатів тощо) всю інформаційну сферу, включаючи її різноманітні, але тісно пов'язані між собою компоненти: освітню й культурну роботу публічних бібліотек з їх широкою читачкою аудиторією, науково-інформаційну діяльність спеціалізованих наукових, науково-технічних бібліотек та державних інформаційних центрів; участь недержавних інформаційних структур. Стосовно останніх у держави взагалі відсутнє бачення шляхів їх систематичного заохочення до формування єдиного вітчизняного науково-інформаційного простору.

Виходячи з сьогоденних реалій, завдання розбудови й ефективного функціонування розвинутого національного науково-інформаційного простору є не тільки масштабним, а й комплексним. Воно вимагає тривалих, скоординованих зусиль держави й наукового співтовариства, здійснення послідовних, розрахованих на перспективу, кроків. Насамперед, слід зазначити, що його неможливо вирішити лише за допомогою законодавчого регулювання, або шляхом формування цільових державних науково-технічних чи культурних програм (хоча прийняття й реалізація їх за певними конкретними напрямками є конче необхідними).

Для досягнення поставленої мети важливим є визначення стратегічних пріоритетів та поетапна їх реалізація шляхом здійснення узгодженої державної політики й суспільної ініціативи. При цьому великою помилкою, яка значною мірою дається взнаки тепер, було б підпорядковувати питання розвитку науково-інформаційного простору завданням підтримки однієї лише бібліотечної сфери (та ще й у вузькому розумінні бібліотек як закладів культури), без органічної ув'язки її з науково-інформаційною діяльністю наукових установ та організацій, а також науково-інформаційних центрів і осередків різної відомчої приналежності й форми власності.

Загалом, нині не можна протиставляти бібліоте-

ки як установи і суто електронні інформаційні центри, переважно – недержавні, які роздають свої ресурси через Інтернет, а така практика, на жаль, зберігається не лише серед бібліотечних фахівців, але й на рівні державного управління бібліотечною галуззю. Справа в тому, що діяльність інформаційних центрів теж значною мірою ґрунтується на бібліотечному досвіді, бібліотечних технологіях. При цьому, перевага бібліотек, безперечно, у тому, що лише вони забезпечують повний технологічний цикл інтеграції, систематизації й цільового поширення підготовленої для читачів інформації, перетворення її на знаннєвий ресурс суспільства. Перевага ж недержавних інформаційних центрів – у їх високій технічній оснащеності, у цілеспрямованому й динамічному впровадженні у практику інновацій та запровадженні сучасних ринкових засад інформаційної діяльності. Інша справа, що ринок наукової інформації в Україні все ще залишається досить вузьким, а діяльність на ньому не спрямовується і не стимулюється державою у вигідному для наукової сфери напрямі їх співпраці з бібліотеками.

Звичайно, провідні бібліотеки України самі швидко перетворюються на електронні інформаційні центри принципово нової якості. Однак, цей процес вимагає підтримки. Як приклад, головна, найбільша бібліотечна установа в державі – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – нині видає зі своїх книгосховищ до 1 млн творів друку на рік, а ось завдяки своїм електронним ресурсам задовольняє вже понад 180 млн читачьких запитів. Щодоби у читальних залах обслуговується в середньому близько 600 читачів, а через Інтернет – 40–50 тисяч віддалених користувачів з усіх регіонів України та зарубіжжя. Зрозуміло, поки що – це виняток для України, але поступово ця тенденція стане визначальною для всіх бібліотек країни. Світовий досвід переконує, що провідні електронні науково-інформаційні центри повинні розбудовуватися саме на базі бібліотек, або у тісній співпраці з ними.

Водночас, бібліотечним фахівцям не слід залишати поза увагою те, що Україна вже сьогодні має досить показові приклади формування масштабних науково-інформаційних ресурсів й поза власне бібліотечними установами, зокрема, на інформаційному порталі Національної академії наук України, на веб-сайтах багатьох академічних інститутів та університетів, на створюваних нині сайтах окремих фахових періодичних та продовжуваних видань. Найбільш значним досягненням у

цьому напрямі є розгортання Інститутом історії України НАН України на своєму веб-сайті багатопрофільної цифрової та електронної бібліотеки історичних праць, документів, наукової періодики, яка нараховує нині понад 30 тис. документів [26; 27]. Електронні бібліотеки та репозитарії, банки наукової інформації, за результатами здійснених науково-дослідних робіт, створено багатьма академічними дослідницькими установами, вищими навчальними закладами. Повільно, але розгортається формування індивідуальних веб-сайтів та інтернет-сторінок окремих вчених, зокрема науковців середнього та молодшого покоління, у т. ч. – англійських.

Розбудову науково-інформаційних ресурсів з успіхом здійснюють і недержавні осередки. Серед них переважають історичні та культурологічні. Проте, навіть найкращі з позабібліотечних ресурсів суттєво поступаються за рівнем систематизації, а отже – зручності у пошуках необхідних читачам/користувачам електронних мереж документів. Тут теж є велике поле для налагодження співпраці – методичної допомоги, координації й кооперації, а у перспективі – інтеграції зусиль щодо формування і використання ресурсів та запровадження спільних інформаційних сервісів.

Одним словом, в Україні є нагальна потреба надати потужний імпульс розвитку новітніх форм співпраці наукових бібліотек та інформаційних центрів, поглибленій кооперації їх зусиль щодо реалізації масштабних науково-інформаційних проєктів. Йдеться про необхідність формування гнучкої і достатньо децентралізованої системи багатопланової вертикальної й горизонтальної координації дій міністерств і відомств, наукових установ та закладів освіти, але, у першу чергу, бібліотек – спеціалізованих наукових, публічних, університетських, а також пов'язаних з ними співпрацюю інформаційних центрів, активне задіяння зусиль і можливостей бібліотечного фахового співтовариства, його громадських організацій. Адже всі вони володіють великим досвідом і можливостями координації роботи з інтеграції, систематизації, опрацювання і поширення знання, мають багаторічні напрацювання у цій сфері.

Чи не найпершим (і найбільш реально досяжним у наш непростий час) завданням на початковому етапі формування цілісного національного науково-інформаційного простору є елементарна інвентаризація наявних в Україні електронних ресурсів наукового призначення. Орієнтування читачів / користувачів електронних мереж у інформаційному

просторі постає нині однією з важливих функцій бібліотек та фахових організацій бібліотекарів, реалізація якої сприяє утвердженню їх інтегруючої ролі як головних центрів організації наукових комунікацій. У цьому напрямі робиться чимало поки що недостатньо скоординованих, розпорошених, але однотипних за своїм характером кроків першопочаткового плану.

Стратегічно важливими чинниками, що сприяють утвердженню провідних позицій НБУВ у функціонуванні національного науково-інформаційного простору, є зосередження у ній одночасно унікального за повнотою національного репозитарію фахових видань «Наукова періодика України», реферативної бази даних «Україніка наукова», а також центру підтримки бази даних «Бібліометрика української науки» (на основі бібліометричних систем «Scopus» та «Google Scholar»), що в сукупності своїй утворюють якісно новий науково-інформаційний комплекс «Наука України».

Важливе значення для забезпечення вітчизняним вченим інтегрованого доступу до наукових ресурсів має також нещодавно розпочате формування на порталі НБУВ Центром бібліотечних електронних ресурсів і технологій Інтернет-навігатора «Джерела наукової інформації». У ньому зібрано посилання на найважливіші світові і вітчизняні ресурси наукової інформації відкритого доступу з фізико-технічних, математичних, хімічних, біологічних, сільськогосподарських, соціальних та гуманітарних наук – бібліографічні бази даних, бібліографічні описи, реферативні огляди, довідкові та інформаційні видання, бібліотечні покажчики, електронні каталоги, колекції повнотекстових документів різного обсягу, віртуальні виставки [28]. На інформаційному порталі НБУВ відкрито також путівник вітчизняними та зарубіжними ресурсами з біографістики, іконографії, генеалогії та геральдики, інших суміжних з біографікою наук [29]. Національною історичною бібліотекою України напрацьовано змістовний електронний путівник краєзнавчими ресурсами бібліотек України [30]. Інтернет-навігатори, досить різні за тематичною спрямованістю й ступенем повноти, створюються нині також багатьма іншими бібліотеками та інформаційними центрами вищих навчальних закладів. Звичайно, їм ще бракує повноти, однак у найважливіших речах вони вже розкривають систему вітчизняних науково-інформаційних ресурсів, а отже, виступають ефективним ключем орієнтації у них. Вони

цілком заслуговують на те, щоб розглядати їх в якості певного кроку до формування цілісної системи електронних наукових ресурсів, що матиме розподілену структуру на загальнонаціональному, галузевому, регіональному, спеціалізованому рівнях.

Значний практичний інтерес становить каталог електронних репозитаріїв, започаткований на сайті блогу «Пан Бібліотекар» ще у 2010 р., який охоплює нині понад 50 репозитаріїв та електронних архівів вишів України [31] – навіть більше, ніж зазначено у реєстрі вітчизняних електронних архівів на сайті Електронної бібліотеки України [32]. Подібний досвід систематичного представлення наукових ресурсів нагромадили й інші наші наукові установи та навчальні заклади – переважно в розрізі певних наукових напрямів. На практиці така інформація неодноразово запозичується, дублюється різними установами, «перетікає» з сайту на сайт, оскільки її збирання та оприлюднення не вимагає значних зусиль.

Складніша ситуація з вирішенням проблеми корпоративної каталогізації у науково-інформаційній сфері. Вона поки що набула розвитку в Україні переважно в розрізі регіональному, в системі публічних та освітянських бібліотек [19; 33]. Сьогодні у низці областей вже функціонують зведені електронні каталоги обласних універсальних наукових бібліотек та міських і районних бібліотек, хоча й подекуди фрагментарні (лише за окремими тематичними напрямками).

Водночас, набирає сили галузева корпоративна каталогізація. Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського сформовано численні, зведені по бібліотеках координованої нею мережі, бібліографічні, реферативні (а також і повнотекстові) бази за відповідними напрямками знань. Національною медичною бібліотекою України організовано корпоративний електронний каталог медичних бібліотек. Принципово важливим кроком до розгортання формування єдиного корпоративного каталогу наукових праць і періодики є створення на інформаційному порталі НБУВ, як головної спеціалізованої наукової бібліотечної установи держави, можливостей розподіленого пошуку за електронними каталогами майже двадцяти наукових книгозбірень України. Розпочато роботу з організації централізованого доступу до каталогів бібліотек установ НАН України (д-р наук із соціальних комунікацій К. В. Лобузін) [34]. У цьому напрямі здійснюються й пошукові дослідження. Інститутом програм-

них систем НАН України разом з Житомирським державним університетом імені І. Франка реалізується спільний проект обміну метаданими та підтримки системи централізованого пошуку у вітчизняних репозитаріях [35].

Вітчизняні спеціалісти усвідомлюють, що досягнення високого рівня інтеграції національного бібліотечно-інформаційного простору, не говорячи вже про науково-інформаційний простір з усіма його складовими, що виходять за межі бібліотек, пов'язане з необхідністю подолання міжвідомчих бар'єрів, всебічного розвитку корпоративної співпраці бібліотек із залученням до неї недержавних центрів та асоціацій, які працюють у інформаційній сфері. Ці проблеми впродовж останніх років активно обговорюються бібліотечною громадськістю у фахових виданнях (Т. І. Вилегжаніна [12]), на конференціях [36]. Тим не менш, в Україні сьогодні існує більше десятка окремих відомчих бібліотечних мереж, причому співпраця між ними фактично є можливою лише на основі згоди й порозуміння між окремими установами. За таких умов питання про налагодження спільної роботи бібліотек з позабібліотечними інформаційними центрами на рівні владних структур взагалі не порушується.

Як великий недолік дослідниками відзначається відсутність в Україні координаційного, методичного та консультативного центру з питань корпоративної діяльності навіть самих лише бібліотек, брак системних підходів до формування бібліотечно-інформаційних об'єднань на різних рівнях, вироблення гнучких механізмів управління процесами комунікаційної взаємодії, які б давали змогу впроваджувати нові моделі, напрями та засоби інтеграції (Т. Колеснікова [37, с. 163]). Зазначене, зрозуміло, суттєво стримує розвиток співробітництва в інформаційно-бібліотечній сфері, зокрема, ускладнює перехід до корпоративної каталогізації, створення корпоративних ресурсів повнотекстових документів та єдиної системи дистанційного обслуговування наукових установ і науковців, розгортання цільового інформаційного забезпечення пріоритетних напрямів наукових досліджень та освітньої роботи.

За таких несприятливих умов, зокрема, скрутно-економічного становища, в якому опинилися спеціалізовані наукові бібліотеки, наростає взаємний пошук ними, разом з інформаційними центрами, науковими установами, вишами, як найбільш заінтересованими учасниками науково-інформаційних комунікацій, оптимальних, з пог-

ляду інформаційної і економічної ефективності, алгоритмів ефективної корпоративної співпраці, формування національного науково-інформаційного простору шляхом інтеграції та кооперації їх зусиль.

Певні напрацювання у цьому напрямі вже є, насамперед, у обласних та спеціалізованих університетських бібліотек. Від самого початку XXI ст. бібліотечні теоретики і практики жваво обговорюють назрілі завдання формування в Україні бібліотечних консорціумів (Т. О. Ярошенко [38], Ю. М. Половинчак [39] та ін.), подібних до тих, що вже впродовж кількох десятиліть функціонують на Заході і багато у чому визначають передові рубежі бібліотечно-інформаційної справи. Обмеженість фінансових і технічних можливостей українських бібліотек, а головне – існування численних міжвідомчих та нормативно-правових перепон суттєво звузили діапазон означеної проблематики до меж «реально можливого», насамперед, практичних проектів об'єднання зусиль бібліотек стосовно закупівлі доступу до зарубіжних баз наукової інформації. Найбільш помітним досягненням у цьому плані стала співпраця низки університетських бібліотек з асоціацією «Інформатіо-Консорціум» та започаткування у 2009 р. міжуніверситетського освітнього проекту «UkrELib: Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України» [40]. Водночас запрацювали й окремі консорціуми, засновані публічними бібліотеками, наприклад, «Історична Волинь». Вони дають змогу кооперувати зусилля з музеями й архівами щодо створення корпоративних каталогів та повнотекстових баз даних історико-культурного характеру. Значним успіхом у справі інтеграції зусиль бібліотек та наукових установ, закладів культури, видавництва, редакцій періодичних видань є розбудова, починаючи з 2011 р., електронної бібліотеки «Культура України», започаткованої Національною парламентською бібліотекою України [12, с. 4–5].

Добровільна інтеграція зусиль є цілком природньою для всього світового наукового й бібліотечного співтовариства. В умовах нинішньої інформаційної революції вона має спрямовуватися в Україні не лише і не стільки на економію ресурсів бібліотек та інформаційних центрів, усунення дублювання технологічних інформаційних процесів (на чому здебільшого акцентують увагу практики бібліотечної справи), скільки на раціоналізацію зусиль і досягнення більш високого рівня інформаційного забезпечення сфер науки, освіти й культури. Саме на це орієнтує академічні

та університетські бібліотеки рішення Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень, прийняте у грудні 2014 р. Функції організатора й методичного центру співпраці з питань модернізації науково-інформаційної сфери покладені на робочу групу, створену на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського під патронатом Інформаційно-бібліотечної ради НАН України.

Розбудова спільними зусиллями установ НАН України, галузевих національних академій, провідних вищих навчальних закладів єдиної потужної розподіленої інформаційної системи покликана забезпечити як широкий обмін науковою інформацією всередині країни, доступ українських дослідників до зарубіжних інформаційних ресурсів, так і дієве входження вітчизняної науки й освіти у світовий науково-інформаційний простір, належне представлення у ньому досягнень української науки, друкованих і електронних наукових видань, публікацій і персоналій наших вчених. Йдеться, зокрема, про формування єдиної навігаційної системи по різних видах розподілених ресурсів, створених як бібліотеками, так і науковими установами, навчальними закладами, установами культури, інформаційними центрами різних форм власності, громадськими організаціями вчених і освітян; упровадження інтелектуального пошуку Веб-3; розбудову електронних науково-інформаційних ресурсів відкритого та організованого на корпоративних засадах доступу, зокрема: електронних бібліотек, баз даних, електронних архівів, репозитаріїв наукових видань з урахуванням секторального розподілу повноважень; створення віртуальних читальних залів та дистанційного обслуговування, цільового інформування наукових установ, освітніх закладів, окремих вчених відповідно до їх інформаційних запитів, пов'язаних з виконанням дослідницьких завдань.

Конкретні напрями, організаційно-технічні форми і завдання такої роботи не можуть бути у готовому вигляді визначені «згори». Їх належить напрацювати самим учасникам наукових комунікацій, але бажано за дієвої підтримки заінтересованих міністерств і відомств, наукового та інформаційно-бібліотечного фахового співтовариства.

З урахуванням вже нагромадженого в Україні досвіду корпоративної каталогізації у бібліотечній сфері (Т. Б. Павленко [41]), а також здобутків зарубіжних країн, цілком очевидно, що формування зведених електронних каталогів бібліотек, підпо-

рядкованих різним відомствам, а тим більше – розбудова загальнонаціональної системи розподілених електронних ресурсів різних видів, потребуватиме чималих організаційних зусиль, ґрунтовного нормативно-правового, методичного та технологічного забезпечення. Справа матиме успіх лише за умови вироблення головними учасниками таких проектів певних, прийнятних для всіх, конвенційних узгоджень щодо раціонального поділу праці і спільного використання її результатів, закріплених відповідними регламентуючими документами – інструкціями й методичними рекомендаціями, чіткої постановки завдань, визначення взаємних обов'язків, узгодження планів робіт, порядку і термінів їх виконання, неухильного дотримання технологій і регламентів, створення системи оперативного вирішення проблемних і спірних питань. Як справедливо зазначає Г. В. Шемаєва, пріоритетним у цій справі може стати не стільки накопичення ресурсів у одному місці, скільки захист інформації, правове врегулювання відносин між виробниками, постачальниками та користувачами електронних ресурсів; координація й кооперація щодо їх придбання, створення, зберігання і спільного використання [16, с. 5]. При цьому, безперечно, додатковим чинником складності виступатиме відсутність в українських бібліотек єдиної системи засобів автоматизації (АБІС), але в принципі ця проблема, з технічного погляду, може бути вирішена за рахунок застосування вже існуючих програмних «надбудов».

Формування в Україні сучасного електронного національного наукового інформаційного простору важливе не лише для забезпечення потреб наукових досліджень та навчання. Воно є нагальним завданням і в контексті зміцнення інтелектуальної незалежності України, інтенсифікації інформаційних обмінів між дослідницьким сектором і потенційними споживачами наукової продукції та технологічних розробок, як необхідних умов здійснення модернізації всіх сфер життя, виходу країни на шляхи динамічного інноваційного поступу, розбудови сегментів високотехнологічного суспільства знань, інтеграції нашої держави у світовий науково-інформаційний та культурний простір.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 356 с.

2. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Х. : ХДАК, 2005. – 295 с.
3. *Ільганаєва В.* Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / Валентина Ільганаєва // Бібліотечний форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15.
4. *Ільганаєва В. О.* Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності / В. О. Ільганаєва // Библиотека ВУЗа на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар.науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22–23 апр. 2010 г. – Днепропетровск, 2010. – С. 10–14.
5. *Ільганаєва В. А.* Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
6. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.
7. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : [монографія] / О. В. Воскобойнікова-Гузєва. – К. : Академперіодика, 2014. – 359 с.
8. *Лобузїна К.* Технології організації знань у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузїна. – К., 2012. – 252 с.
9. *Васильченко Н. П.* Координація як етап взаємодії бібліотек / Николай Васильченко // Бібліотечний форум України. – 2010. – № 1. – С. 15–16.
10. *Корнілова Є.* Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Євгенія Корнілова // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 4. – С. 7–12.
11. *Мар'їна О. Ю.* Розвиток корпоративних бібліотечних проєктів в Україні / О. Мар'їна // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25.
12. *Вилегжанїна Т.* Кооперація як засіб успішного функціонування бібліотек в інформаційному середовищі / Т. Вилегжанїна // Бібліотечна планета. – 2013. – № 4. – С. 4–6.
13. *Вилегжанїна Т. І.* До питання створення центру корпоративної каталогізації: підходи і перспективи / Т. Вилегжанїна, Є. Одинець // Бібліотечна планета. – 2005. – № 1. – С. 15–18.
14. *Щербан Р.* Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система / Р. Щербан // Бібліотечний форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.
15. *Лобановська І.* Взаємодія освітянських бібліотек України у формуванні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу : організаційний аспект / Інна Лобановська // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 9. – С. 16–19.
16. *Шемаєва Г.* Перспективні напрями розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек / Ганна Шемаєва // Бібліотечний вісник. – 2012. – № 3. – С. 3–7.
17. *Лобузїна К. В.* Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення / К. В. Лобузїна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 34–40.
18. *Рогова П. І.* Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] // П. І. Рогова Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – Т. 38. – № 6. – С. 217–230. – Режим доступу : http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/937/700#U14KE1V_scc. вільний – Назва з екрана.
19. *Лобановська І.* Співробітництво освітянських бібліотек України у формуванні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу [Електронний ресурс] / Лобановська Інна Георгіївна // Національна б-ка України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : conference.nbuv.gov.ua/up/report_1409564587.doc вільний – Назва з екрана.
20. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [Рогова П. І., наук кер.] ; НАПН України, ДНПБ. – К., 2012. – 23 с.
21. *Шемаєва Г.* Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку / Г. Шемаєва // Бібліотечна планета. – 2006. – № 4. – С. 21–25.
22. *Попик В. І.* Місце і роль бібліотечних установ у формуванні національного інформаційного простору // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів – членів МААН. – К., 2013. – С. 3–4.
23. *Попик В. І.* Організаційні засади розвитку національного електронного науково-інформаційного простору // Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія і розвиток. – К., 2013. – С. 24–49.
24. *Попик В. І.* Персональні матеріали українських дослідників в мережі Інтернет як чинник інтеграції вітчизняної науки, освіти і культури у світовий гуманітарний науково-інформаційний простір // Українсько-македонський науковий збірник. – К., 2009. – Вип. 4. – С. 329–339.
25. *Попик В. І.* Доступ до світових ресурсів наукової інформації як складова розбудови національного науково-інформаційного простору // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2015. – № 2.
26. Електронна бібліотека [Електронний ресурс] // Інститут історії України Національної академії наук України. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/?litera&sendBigAsk&year=kvinta&isInst=1&siteBibKat=%D0%97&main>, вільний – Назва з екрана.
27. Інститут історії України Національної академії наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>, вільний. – Назва з екрана.
28. Нові ресурси інтернет-навігатора НБУВ [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені

В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/node/2084>, вільний – Назва з екрана.

29. Ресурси [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Український національний біографічний архів : науково-інформаційний проект Інституту біографічних досліджень. – Режим доступу : <http://biography.nbu.gov.ua/index.php/resursi>, вільний – Назва з екрана.

30. Путівник по краєзнавчих ресурсах бібліотек України [Електронний ресурс] // Національна історична бібліотека України. – Режим доступу : http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=382&Itemid=1905, вільний – Назва з екрана.

31. Українські репозитарії – Repositories of Ukraine [Електронний ресурс] // Пан Бібліотекар : Блог про бібліотечну справу та інформаційні технології. – Режим доступу : <http://www.бібліотекар.укр/2010/04/repositories-of-ukraine.html>, вільний – Назва з екрана.

32. Електронні архіви України [Електронний ресурс] // ELibUkr : Електронна бібліотека України – Режим доступу : <http://www.elibukr.org/uk/resursi/elektronni-arhivi-ukrayini.html/>, вільний – Назва з екрана.

33. Фоміних В. В. Аналіз діяльності книгозбірень-учасників проекту «Зведений електронний каталог бібліотек Хмельниччини» [Електронний ресурс] / В. В. Фоміних // Наукова бібліотека Хмельницького національного університету – Режим доступу : http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2013/fom_ana.htm, вільний – Назва з екрана.

34. Розподілений пошук у наукових бібліотеках України [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=EC_RASPR&P21DBN=EC&S21CNR=20&Z21ID=, вільний – Назва з екрана.

35. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2014 році / НАН України. – К., 2015. – С. 469.

36. Короленківські читання 2012 : Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі : матеріали XV всеукр. наук.-практ. конф., (м. Харків, 11 жовт. 2012 р.) / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. – Харків, 2013. – 286 с.

37. Колеснікова Т. Бібліотечні міфи інформаційного суспільства / Колеснікова Тетяна // Освіта регіону. – 2009. – № 4. – С. 155–165.

38. Ярошенко Т. Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку / Т. Ярошенко // Бібліотечний форум України. – № 4. – 2006. – С. 7–11.

39. Половинчак Ю. Бібліотечні консорціуми – перспектива XXI століття: світовий досвід та вітчизняні реалії // Наук. праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 30. – С. 51–62.

40. Ярошенко Т. Проект «Електронна бібліотека»: центри знань в університетах України – інновації через співробітництво / Тетяна Ярошенко // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 3. – С. 3–5.

41. Павленко Т. Б. Зведений електронний каталог медичних бібліотек України: погляд учасника проекту / Павленко Тетяна Борисівна / [Електронний ресурс] // Репозитарій Харківського національного медичного університету. – Режим доступу : <http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/526/1/%D0%97%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%95%D0%9A.pdf>, вільний – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 6.05. 2015.

UDC 001.32:021.6:004.65(477)

Volodymyr Popuk,

Doctor of sciences in History, Corresponding member of the NAS of Ukraine, Director General of Vernadsky National Library of Ukraine

FORMATION OF NATIONAL SCIENTIFIC INFORMATION SPACE: INTEGRATION AND EFFORTS COOPERATION OF THE LIBRARIES, RESEARCH INSTITUTIONS AND INFORMATION CENTERS IN UKRAINE

The article deals with problems of integration efforts of specialized academic libraries, research institutions and information centers in national scientific information space as a complex of information resources, technologies, information communications, infrastructures, information communications environment.

К е у о р д с: national scientific information space, specialized research library, information activities of research institutions, information centers, Ukraine, integration of information.

УДК 001.32:021.6:004.65(477)

Владимир Попик,

д-р ист. наук, член-корреспондент НАН Украины, генеральный директор Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО НАУЧНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА: ИНТЕГРАЦИЯ И КООПЕРАЦИЯ УСИЛИЙ БИБЛИОТЕК, НАУЧНЫХ И ИНФОРМАЦИОННЫХ ЦЕНТРОВ УКРАИНЫ

Рассмотрены проблемы интеграции усилий специализированных научных библиотек, научно-исследовательских учреждений и информационных центров в формировании национального научно-информационного пространства как совокупности информационных ресурсов, технологий, информационных связей, инфраструктур, среды информационных коммуникаций.

К л ю ч е в ы е с л о в а: национальное научно-информационное пространство, специализированные библиотеки, информационная деятельность научных учреждений, информационные центры Украины, интеграция информационной деятельности.

УДК 027.021(477–25)НБУВ:025.5:021.6

Олег Ворошилов,

канд. іст. наук,

ст. наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Інформаційна аналітика як напрям роботи сучасної бібліотеки

У статті наголошується на зростанні значення інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, зумовленому розвитком інформатизації суспільства, вдосконаленням його самоорганізації, оновленням сфери управлінської діяльності, поглибленням демократичних процесів. На прикладі НБУВ розглянуто методику створення бібліотечними установами власних інформаційних продуктів, охарактеризовано основні види інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек, окреслено перспективні напрями роботи у даній галузі.

К л ю ч о в і с л о в а: аналітика, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, інформаційний продукт, інформаційні підрозділи НБУВ.

У сучасних умовах глобалізації, прискорення темпів суспільного розвитку та формування інформаційного суспільства перед бібліотечними установами постало завдання переходу від традиційної парадигми обслуговування, яке тривалий час ґрунтувалося переважно на представленні користувачам документів на паперових носіях, до виконання функцій активного суб'єкта інформаційного процесу, котрий виконує роль не лише важливого посередника між дедалі зростаючими обсягами, продуктової суспільством, інформації, глобальними інформаційними ресурсами й користувачами, а й виробника власної суспільно значущої інформаційної продукції, що розкриває наявні інформаційні фонди, аналізує глобальні масиви нової інформації, зокрема й у системі інтернет-ресурсів.

Проблема бібліотечно-інформаційної діяльності в умовах формування конкурентного середовища, інформаційної інфраструктури є актуальною з огляду на підвищення затребуваності використання інформаційно-інтелектуального потенціалу бібліотек. Функціональні підходи до вивчення бібліотечно-інформаційної діяльності розкриті у працях Р. Мотульського, Є. Ніконорової, М. Слободяника, Ю. Столярова та ін. [11; 12; 16; 18]. Вагомий внесок у висвітлення питання розширення функцій сучасних бібліотек, зокрема пов'язаних з реалізацією інформаційних завдань, зробили В. Скворцов, Н. Тюліна, М. Акіліна та ін. [1; 15; 19].

Нарощуванню інформаційно-аналітичної діяль-

ності в структурі бібліотечної практики, що пов'язане із широким використанням аналітичних методик в опрацюванні змісту первинних документів, присвячені праці Н. Слядневої, В. Ільганаєвої, Г. Сілкової, Г. Шемяєвої та ін. [6; 14; 17; 20].

Окреслені питання активно досліджуються і фахівцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) – В. Горючим, Т. Гранчак, Л. Костенком, С. Кулицьким, В. Пальчук та ін. [3–5; 7–9]. Водночас досліджувані науковцями питання потребують подальшого вивчення.

Слід зазначити, що з плином часу погляди науковців на сутність інформаційної діяльності бібліотеки зазнають певних змін, а саме, зміщуються наголоси у їхніх формулюваннях, дефініціях, незважаючи на те, що упродовж тривалого періоду бібліотека виконувала приблизно однаковий набір зовнішніх функцій, адаптуючись до суспільних вимог.

Так, перший директор НБУВ (на момент створення мала назву Всенародна бібліотека України) С. Постернак вважав, що основне завдання наукових бібліотек – забезпечити організовану книжкову базу для наукової та науково-навчальної роботи. Водночас він виокремлював їх економічні, політичні, культурні та національні завдання, наголошував, що наукові бібліотеки повинні стати загальнодоступними, відкритими [16, с. 88].

Багато хто з дослідників намагається визначити іманентну (головну) функцію бібліотеки, розуміючи її винятково як соціальний інститут. Зок-

рема, на думку Н. Тюліної, головною функцією бібліотеки є саме інформаційна [19].

Подібні погляди нині є доволі поширеними, а їх прихильники визначають сутність бібліотечного закладу як засіб забезпечення користувачам доступу до його інформаційних фондів.

Водночас дослідники підкреслюють дедалі зростаюче значення інформаційно-аналітичної роботи сучасних бібліотечних закладів, акцентують увагу саме на їх аналітичній діяльності. Тобто віддається перевага синтезованому використанню інформаційних ресурсів як вищої форми інформаційної діяльності.

У цьому контексті заслуговують на увагу висловлювання К. Омае, який стверджує, що «аналіз лежить в основі стратегічного мислення. Стикаючись з проблемами, тенденціями, подіями та ситуаціями, які, на перший погляд, становлять гармонійне ціле або сприймаються як ціле, стратег розділяє їх на елементи. Потім, вивчивши значення кожного елемента, він заново збирає їх таким чином, щоб перевага була максимальною. ...Таким чином, успішна... стратегія – це завжди результат рівноваги між аналітичною творчістю та творчим аналізом» [12, с. 24; 38]. Російські дослідники О. Курлов, В. Павлов при цьому уточнюють, що аналітика, з точки зору інтересів держави, має на меті «діагностику процесів, що відбуваються в суспільстві: виявлення фактів девіантних відхилень або ознак їх формування, дослідження причин та умов їх генезису, вивчення природи чинників, котрі спонтанно виникають, та розроблення програм протидії соціальним дисфункціям. Саме результати інформаційно-аналітичної діяльності повинні бути покладені в основу осмисленого стратегічного цілепокладання і формування перспективних планів розвитку соціальних об'єктів, виступати однією з вирішальних умов дії органів державної влади «на випередження», на запобігання загроз сталому розвитку держави» [10, с. 8].

Метою даної публікації є обґрунтування необхідності поступової трансформації інформаційної діяльності бібліотеки в інформаційно-аналітичну, що передбачає її відхід від виконання нею суто бібліотечної ролі (сучасна бібліотека, як справедливо зазначає академік О. Онищенко, не повинна зациклюватися на одному виді інформації – друкованій, книжковій. Оскільки перетвориться в музей. Сьогодні всі бібліотеки мають справу з різними ресурсами – рукописними, друкованими на папері, на електронних носіях. У найближчій перспективі бібліотека бачиться як досвідчений

«посередник» між майже безмежним потоком інформації та користувачем. Особлива роль відводиться нині інформації про інформацію, і роль бібліотекаря в інформаційній революції невинно зростає [2, с. 14].) та вироблення власного інформаційного продукту, продукування «інформації на базі інформації» тощо, а також підтвердження закономірності цієї тенденції через висвітлення нинішньої діяльності інформаційних підрозділів провідної бібліотеки України – НБУВ.

Як показує практика інформаційно-аналітичних структур провідних бібліотек, вектор розвитку інформаційно-аналітичної діяльності, удосконалення її технологій відповідно до запитів сучасних користувачів спрямований на більш ефективне використання науково-інтелектуальних напрацювань у процесі продукування аналітичних матеріалів, виконання аналітичних розробок різних рівнів складності.

В умовах динамічно зростаючих інформаційних потоків інформаційно-аналітична діяльність бібліотек спрямована на обробку не тільки значних обсягів суспільної інформації (фактологічних даних), а й масивів науково-інтелектуальних напрацювань. Це, у першу чергу, потрібно для розв'язання актуальних суспільних проблем, які у більшості своїй мають комплексний характер. А отже, це потребує кваліфікованого використання різних масивів науково-інтелектуального доробку – і не лише спеціального, а й з різних галузей наук. Наприклад, реалізація інформаційно-аналітичних завдань, пов'язаних з дослідженням розвитку тих чи інших ринків потребує: а) інформації правового характеру, на базі якої здійснюватимуться ринкові операції; б) політологічних знань з характеристикою розвитку політичних процесів, розстановки політичних сил. Використовуючи таку інформацію, можна більш-менш точно спрогнозувати можливі напрями й тенденції суспільно-економічних перетворень, ефективність функціонування різних економічних структур в умовах певної політичної ситуації [14, с. 33].

Ефективне керування інформацією значною мірою залежить від прискорення, удосконалення механізмів пошуку, відбору і первинної обробки потрібної інформації, піднесення рівня оперативності та якості підготовки синтезованого інформаційного продукту і забезпечення, таким чином, умов для прийняття оптимальних рішень, а отже, досягнення необхідних практичних результатів.

В Україні належним потенціалом для здійснення такої функції володіють інформаційно-аналітичні

центри наукових бібліотек, до яких, у першу чергу, можна віднести Службу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), яка функціонує у складі НБУВ, Національну юридичну бібліотеку (НЮБ) та Фонд президентів України (ФПУ). Підключеність до всесвітньої мережі Інтернет дає змогу цим структурам отримувати нову інформацію фактично в режимі онлайн. Так, використання фондів НБУВ дозволяє визначати місце нової інформації у загальному інформаційному полі, а також класифікувати її та ефективно використовувати для створення синтезованого науково обґрунтованого інформаційного продукту, який максимально повно задовольняє інформаційні потреби сучасних користувачів. Таким чином, інформаційні підрозділи НБУВ стають активними суб'єктами процесу інформаційного виробництва, яке сприяє прискореному розвитку суспільства.

Крім того, поєднання наукової та прикладної складових діяльності СІАЗ, НЮБ, ФПУ сприяє оперативному впровадженню у практику результатів наукових досліджень, що значною мірою підвищує ефективність інформаційного продукту, який створюється.

Нині в роботі інформаційних підрозділів НБУВ дедалі більше місце займає інформаційно-аналітична діяльність, яка полягає не лише в інформуванні користувача, а й у продукуванні нової, синтезованої, інформації. Її нарощення в асортименті продуктів і послуг цих підрозділів відбувається шляхом поглибленого опрацювання первинних документів, що свідчить про збільшення наукоємності їх інформаційно-аналітичної діяльності.

Про здобутки у цій царині користувачі бібліотечними ресурсами дізнаються із журналу «Україна: події, факти, коментарі» та системи спеціалізованих бюлетенів, котрі відображають найважливішу суспільно значущу проблематику в інформаційній сфері розвитку суспільства. До неї входять:

- «Резонанс» – бюлетень оперативної інформації електронних видань для керівників та їх референтів, де в реферативній формі аналізуються актуальні питання міжнародного співробітництва та суспільно-політичні, економічні процеси в Україні;
- «Шляхи розвитку української науки» – реферативний бюлетень матеріалів ЗМІ, який містить, зокрема, аналіз проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності наукової діяльності;
- «Соціальні мережі як чинник інформаційної

безпеки» – бюлетень інтернет-ресурсів, у якому представлені інформаційно-аналітичні матеріали з питань розвитку соціальних мереж, їх взаємодії з бізнесом, захисту даних, впливу мережевого спілкування на особистість, а також проблеми суспільної безпеки;

- «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти» – видання містить аналітичні розробки, присвячені різним аспектам удосконалення Основного Закону, ставленню влади, політичних партій та громадських організацій до конституційного процесу;
- «Громадська думка про правотворення» – бюлетень, в якому подається інформація з актуальних проблем суспільного життя, підкріплена коментарями експертів; висвітлюються питання теорії та практики розбудови правової держави тощо.

Загалом, станом на початок 2015 р. силами СІАЗ, НЮБ, ФПУ готувалося до друку 18 інформаційних, оглядових та реферативних бюлетенів.

Аналіз співробітниками СІАЗ, НЮБ, ФПУ публікацій ЗМІ та інтернет-матеріалів, присвячених основним суспільно-політичним та економічним процесам в українському суспільстві, забезпечує розв'язання, насамперед, таких завдань:

- отримання достовірної (об'єктивної) інформації щодо перебігу суспільних процесів, у т. ч. в регіональному аспекті;
- виявлення суспільно-політичних, соціально-економічних, науково-технічних та інших проблем;
- моніторинг інформаційного простору;
- системний аналіз одержаної інформації;
- забезпечення органів управління, установ і організацій, громадян інформацією, одержаною під час здійснення моніторингу;
- виявлення чинників, що породжують суспільно-політичні, економічні, соціальні загрози сьогодні і зумовлюватимуть їх у майбутньому.

За результатами аналізу наявних матеріалів постійно формується інформаційно-інноваційний масив. Так, лише за минулий 2014 р. співробітники інформаційних підрозділів НБУВ підготували понад 380 інформаційно-аналітичних розробок, присвячених найбільш значущим питанням з життя Української держави.

Удосконалення методів та форм аналізу доступних джерел інформації, а відповідно й системи інформаційно-аналітичного забезпечення загалом, максимально оперативне інформування про перебіг основних суспільно-політичних та еко-

номічних процесів в Україні та можливі шляхи їх розвитку, слугування в якості інформаційного джерела щодо можливостей провадження відповідної діяльності в Україні всіма заінтересованими суб'єктами сприяє забезпеченню комплексного аналізу суспільно значущих процесів, допомагає у виробленні обґрунтованих пропозицій для прийняття адекватних рішень щодо здійснення відповідної діяльності на всіх рівнях, в усіх сферах державного управління, а також забезпечує:

- підвищення ефективності взаємодії при здійсненні центральними і місцевими органами виконавчої влади повноважень у певній сфері діяльності;
- удосконалення механізмів державної політики та стимулювання відповідної діяльності;
- піднесення рівня наукового обґрунтування підходів до формування та реалізації державної політики у тій чи іншій галузі;
- створення умов для активної участі громадськості в обговоренні питань, пов'язаних з формуванням та реалізацією відповідної державної політики;
- поширення інформації про перебіг основних процесів суспільного життя в Україні.

Доволі показовим у контексті питання, що досліджується, є той факт, що упродовж 2013–2015 рр., співробітники СІАЗ, НІОБ та ФПУ активно працювали над науковою темою «Оптимізація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в умовах інтенсифікації інформаційних обмінів».

У процесі розроблення даної проблеми було здійснено:

- дослідження інформаційно-технологічних особливостей формування національного інформаційного простору в період інформаційного протистояння, функціонування національних бібліотек як суб'єктів формування національного інформаційного ресурсу, спрямованого на зміцнення інформаційного суверенітету та забезпечення інформаційної безпеки;
- розкриття специфіки формування оптимальних обсягів інформаційно-інтелектуального ресурсу для суб'єктів, що беруть участь у прийнятті управлінських рішень, у запровадженні технологій удосконалення комунікації між громадянським суспільством і владними структурами, зокрема щодо участі вітчизняних бібліотек у розвитку інформаційної інфраструктури електронного урядування в Україні;

- вивчення особливостей функціонування інформаційного простору української економіки та технологічних можливостей інформаційно-аналітичних підрозділів наукових бібліотек у вирішенні проблем інформаційного забезпечення економіки;
- аналіз методик удосконалення процесів підготовки інформаційно-аналітичної продукції, зокрема, стосовно використання науковими підрозділами бібліотек інформаційно-аналітичних систем, призначених для автоматизованої аналітичної обробки даних;
- узагальнення досвіду використання програмних комплексів, комп'ютерних систем з пошуку, відбору та аналізу оперативної інформації інтернет-середовища і соціальних медіа;
- дослідження специфіки збереження інтернет-інформації шляхом її консолідованого представлення в аналітичних продуктах бібліотек;
- впровадження інноваційних технологій – технологій мобільного доступу, платформ соціальних медіа – в систему надання доступу до національних інформаційних ресурсів, зокрема, до бібліотечних фондів як основи формування інформаційного простору України, а також доступу до інформації регіональної періодики у контексті специфіки розвитку регіонального сегмента ЗМІ.

Результати проведеного дослідження дають підстави для низки висновків.

У сучасних умовах інформаційного протистояння, ускладнених загальним процесом інформаційної глобалізації, посилюється роль бібліотечних установ як суб'єктів формування національного інформаційного простору, привнесення в систему наповнення сучасних соціальних інформаційних комунікацій набагато якісніших, від раніше використовуваних, масивів інформації, які з поглибленням інформатизації функціонують як універсальні інфополіси, що акумулюють, зберігають, створюють національні інформаційні ресурси, покликані сприяти консолідації української нації, вихованню патріотизму, громадянськості, та надають до них широкий доступ, використовуючи сучасні інтернет-технології.

У ситуації, що склалася, актуальним є формування на інтернет-платформах бібліотечних сайтів комплексних ресурсів, які акумулюють полідокументні матеріали з метою створення єдиного історико-культурного простору – бібліотеки, музею, галереї, – призначеного для популяризації та поширення духовної спадщини українського народу.

Практика бібліотек щодо виробництва інформації про інформацію проявляється нині у досить широкому спектрі інформаційно-аналітичних продуктів, оптимальних для інформаційного забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування. На сьогодні основні види інформаційно-аналітичних продуктів розподіляються за методом опрацювання інформації (фактографічні, реферативні, повнотекстові матеріали, інформаційно-аналітичні, аналітичні, експертно-прогнозні); за багатоцільовим призначенням інформації (тематичні, проблемно-орієнтовані БД); за галузями суспільної діяльності; за об'єктами аналітичних досліджень; за персоналіями тощо.

Тематичний спектр БД, створюваних бібліотеками, досить різноманітний, він відповідає інформаційним запитам користувачів, у т. ч. органів державної влади. Критеріями оцінки інформації БД є її актуальність, наукова і пізнавальна цінність, а також результативність діяльності органів державної влади.

Водночас, з огляду на стрімкий розвиток інформаційного середовища соціальних медіа, постає завдання відпрацювання методик залучення розміщеної в ньому інформації у процес підготовки інформаційно-аналітичної продукції, використання при цьому технологій моніторингу інтернет-інформації соцмереж тощо.

Стрімкий розвиток інформаційного сегмента інтернет-середовища, з одного боку, і обмежені можливості вітчизняних бібліотек щодо архівування інформації мережевого простору – з другого, зумовлюють необхідність широкого використання в бібліотечній практиці підготовки аналітичних матеріалів як технології збереження і представлення мережевої інформації в консолідованому вигляді, створення консолідованої інформації, що одержується з декількох джерел та системно інтегрованих різнотипних інформаційних ресурсів, які в сукупності наділені ознаками повноти, цілісності, несуперечності та становлять адекватну інформаційну модель проблемної області з метою її аналізу, опрацювання та ефективного використання в процесах прийняття рішень.

Загалом же можна говорити про те, що завдяки зусиллям фахівців інформаційних підрозділів НБУВ вироблена методологія інформаційно-дослідної роботи для продукування нової інформації (знань) шляхом аналізу інформаційних матеріалів про стан, тенденції розвитку суспільних процесів на основі застосування передових ме-

тодів моніторингу, збільшення аналітичної та прогнозної складової в бібліотечно-інформаційній діяльності з метою вдосконалення видової структури інформаційно-аналітичних продуктів (наявність висновків, рекомендацій, прогнозів, нових ідей тощо), використання електронних інформаційних технологій для реалізації цих завдань.

Досвід діяльності СІАЗ, НЮБ, ФПУ останніх років свідчить про об'єктивну зумовленість трансформації суто інформаційної діяльності бібліотек в інформаційно-аналітичну, а сама інформаційно-аналітична робота в бібліотеці у поєднанні з розвитком дистанційного обслуговування користувачів, удосконаленням активних форм позиціонування бібліотечних структур на інформаційних ринках створює гарні перспективи для утвердження бібліотечної діяльності в суспільній практиці як важливого інструмента інформатизації сучасної України.

Список використаних джерел

1. *Акилина М. И.* Информационная функция как понятие / М. И. Акилина // Библиотека. – 1999. – № 10. – С. 30–32.
2. Библиотеки в меняющемся мире / интервью акад. А. С. Онищенко : записала Л. Таран // Зеркало недели. – 2001. – № 44. – С. 14–17.
3. *Вишневецька І.* Електронні інформаційно-аналітичні продукти бібліотек як засіб удосконалення обслуговування користувачів / І. Вишневецька // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – Вип. 18. – С. 8–9.
4. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – 297 с.
5. *Гранчак Т. Ю.* Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами : політико-комунікаційний аспект: монографія / Т. Ю. Гранчак; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 184 с.
6. *Ільганаєва В. О.* Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х., 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.
7. *Костенко Л.* Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.
8. *Кулицький С.* Використання потенціалу наукової бібліотеки для економічного аналізу інформації / С. Кулицький // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 68–76.
9. *Кулицький С. П.* Досвід організації економічного аналізу бібліотечної інформації / С. П. Кулицький // На-

ук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 415–417.

10. Курлов А. Б., Петров В. К. Информационная аналитика как системообразующий элемент в деятельности государственной службы / А. Б. Курлов, В. К. Петров // Основы экономики, управления и права. – 2012. – № 3. – С. 8–11.

11. Мотульский Р. М. Библиотека в социуме: предназначение и функции / Р. М. Мотульский // Библиотековедение. – 2007. – № 5. – С. 19–21.

12. Никонорова Е. В. Вектор развития современной библиотечной науки / Е. В. Никонорова // Библиотековедение. – 2003. – № 6. – С. 23.

13. Омае К. Мышление стратега : искусство бизнеса по-японски / К. Омае ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 215 с.

14. Пальчук В. Е. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади: монографія / В. Е. Пальчук; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 314 с.

15. Сілкова Г. В. Інформаційно-аналітична діяльність у структурі інформаційної діяльності / Г. В. Сілкова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 37–44.

16. Скворцов В. В. Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра (полемиические заметки) / В. В. Скворцов // Библиотековедение. – 1996. – № 4/5. – С. 39.

17. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник / НАН України ; ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. – 268 с.

18. Сляднева Н. А. Информационная аналитика – эзотерическое искусство или современная профессия? [Электронный ресурс] / Н. А. Сляднева // Информационно-аналитический журнал «Факт». – 2000. – № 7. – Режим доступа : <http://www.fact.ru/www/arhiv7s6.htm>. – Загл. с экрана.

19. Столяров Ю. Н. Библиотека: структурно-функциональный подход. – М., 1981. – 255 с.

20. Тюлина Н. И. Информационная функция библиотеки / Н. И. Тюлина // Библиотековедение. – 1993. – № 1. – С. 3–11.

21. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2015.

UDC 027.021(477–25)НБУВ:025.5:021.6

Oleh Voroshylov,

Candidate of Historical Sciences, senior scientific employee of Vernadsky National Library of Ukraine

INFORMATION ANALYST AS A DIRECTION OF WORK OF MODERN LIBRARY

It is noted in this article about the increasing of information-analytical activity of libraries caused by the development of informatization of society, the improvement of its self-organisation, updating the field of administrative activity and democratic processes. Basing on the Vernadsky National Library of Ukraine the author examined the ways of creation by libraries their own informproducts and described the main types of information-analytical products of libraries, outlined promising directions of work in this area.

К е у в о р д с : analytics, informational and analytical activities of libraries, information product, information units of the Vernadsky National Library of Ukraine.

УДК 027.021(477–25)НБУВ:025.5:021.6

Олег Ворошилов,

канд. ист. наук, ст. науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ИНФОРМАЦИОННАЯ АНАЛИТИКА КАК НАПРАВЛЕНИЕ РАБОТЫ СОВРЕМЕННОЙ БИБЛИОТЕКИ

В статье акцентируется внимание на возрастании значения информационно-аналитической деятельности библиотек, обусловленном развитием информатизации общества, совершенствованием его самоорганизации, обновлением сферы управленческой деятельности, углублением демократических процессов. На примере НБУВ рассмотрены методики создания библиотечными учреждениями собственных информационных продуктов, охарактеризованы основные виды информационно-аналитических продуктов библиотек, определены перспективные направления работы в данной области.

К л ю ч е в ы е с л о в а : аналитика, информационно-аналитическая деятельность библиотек, информационный продукт, информационные подразделения НБУВ.

УДК 002.513.5:004.75.05

Катерина Лобузінa,д-р наук із соціальних комунікацій, ст. наук. співробітник,
зав. відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні веб-технології для бібліотек

Розглянуто проблеми інтеграції бібліографічних даних та бібліотечних електронних ресурсів у наукові інтернет-комунікації на основі технологій семантичного вебу. Запропоновано рішення щодо інтеграції електронної бібліотеки наукових періодичних видань України у систему пошуку наукової інформації Google Академія. Проаналізовано перспективи використання та можливі шляхи реалізації технологій семантичного пошуку Веб 3.0 у бібліотеках.

К л ю ч о в і с л о в а: семантичний веб, семантичний пошук, Веб 3.0, системи пошуку наукової інформації, веб-технології у бібліотеках, наукова періодика відкритого доступу.

Наявність величезних обсягів слабоструктурованої інформації у сучасному веб-середовищі унеможливила задоволення інформаційних потреб користувачів за допомогою простого навігаційного пошуку. У багатьох випадках засоби статичного перегляду веб-сторінок вкрай неефективні, або взагалі непридатні для вирішення завдань пошуку наукової інформації. Зі зміною поглядів на організацію інформації та пошукових систем глобальної мережі з'явилися нові технологічні моделі проектування і створення веб-ресурсів. Сьогодні ми можемо спостерігати розвиток технології Веб 3.0, яка ґрунтується на ідеях семантичного вебу. Останні зводяться до того, що додавання певної структури даних (метаданих) неструктурованому контенту глобальної мережі робить його більш зрозумілим пошуковим роботам, що, у свою чергу, дає можливість перетворити ресурси Інтернету в аналог бази даних. Ці процеси у середовищі веб-технологій спричинили посилення уваги до бібліотечних технологій, бо саме в них накопичений великий досвід упорядкування знань.

Питання про те, що може привнести технологічна модель Веб 3.0 у бібліотечну діяльність і як виглядатиме Бібліотека 3.0 або Семантична Бібліотека порушувались ще у 2007 р. на Генеральній конференції IFLA (Південна Африка) [12]. За узагальненим прогнозом, основною місією бібліотек у найближчому майбутньому буде упорядкування неорганізованих електронних ресурсів у систематичні категорії. Для цього використовуватимуться семантичні веб-технології, онтології та метадані. Великого значення набудуть електронні каталоги бібліотек як сховища метаданих документів різної природи. Набудуть чинності стандарти бібліотечного упорядкування на все веб-середовище; спостерігатиметься подальша інтеграція електронних каталогів бібліотек з наданням доступу до електронних інформаційних ресурсів; створюватимуться

бібліотечні портали, що надаватимуть доступ до всіх бібліотечних ресурсів у режимі «єдиного вікна». Запровадження цих технологій передбачається приблизно у 2016 р. [5; 6]. Зважаючи на широкі можливості, які відкривають технології семантичного вебу для бібліотек, на 77-му Конгресі ІФЛА в Пуерто-Рико (2011 р.) було утворено спеціальну групу за інтересами – Semantic Web Special Interest Group (SWSIG), орієнтовану на вивчення цього напрямку (<http://www.ifla.org/about-swsig>).

Сьогодні процеси інтеграції бібліотечних та веб-технологій особливо інтенсивно розвиваються у галузі організації доступу до наукової інформації. Набуття популярності у всьому світі ідеї відкритого доступу до наукової інформації, спричинилося до накопичення величезних обсягів наукових та освітніх ресурсів в електронному вигляді. Загальнодоступним інтегратором цих ресурсів стала глобальна пошукова система Google Академія (Google Scholar), призначена для виокремлення із глобального інформаційного потоку джерел наукової інформації. Останнім часом відбулись істотні зміни в наукометричних та бібліометричних можливостях системи. Зокрема, було удосконалено алгоритми екстрагування метаданих веб-сторінок та автоматичного виявлення цитування наукових публікацій, забезпечено можливість створення наукометричних профілів вчених та наукових фахових видань, що дає змогу авторам стежити за цитуванням своїх статей. Ці технологічні інновації в сервісних можливостях інформаційної системи Google Академія привернули увагу користувачів наукових інтернет-комунікацій. Якщо говорити про Україну, то тут слід відзначити розроблення інформаційного сервісу «Бібліометрика української науки», зорієнтованого на показники індексів цитування Google Академія [3].

Важливим показником ступеня інтеграції наукового е-ресурсу (бази даних, бази знань або інфор-

маційного порталу) в наукову комунікацію суспільства є OPENNESS (Відкритість). Цей показник входить до оцінок рейтингу Webometrics Ranking of World Universities, системи, яка визначає світовий рейтинг університетських сайтів відповідно до Берлінських принципів, визначених ЮНЕСКО (<http://www.webometrics.info>). Поняття відкритості передбачає глобальні зусилля зі створення цінних файлів (PDF, DOC, PPT), опублікованих та проіндексованих академічною пошуковою системою Google Академія. Під цінними файлами (Rich files) слід розуміти файли у форматах, які використовують автори для представлення та поширення власних робіт. Враховуються файли MS Word (doc), PowerPoint (ppt), Adobe Acrobat (pdf), а також деякі інші. Автори рейтингу вважають, що велика кількість таких документів засвідчує: на сайті зберігаються не лише адміністративна інформація, а й наукові матеріали.

Незмінною складовою міжнародних систем наукової інформації, які представляють в організованому інтерфейсі наукові публікації, стали також персональні профілі вчених. Вони уможливають введення та ідентифікацію персональної інформації за принципами інтерактивного обміну даними Веб 2.0. Самостійне формування спільнотою вчених наукових онлайн-мереж призвело до появи концепції та відповідного терміна наука 2.0 (Research 2.0, Science 2.0) або е-наука (e-Science) [2; 13]. У науковому інтернет-просторі персональний профіль вченого відіграє роль семантичної ланки між публікаціями та їх автором. Персональна інформація – необхідний атрибут метаданих, які повідомляються зовнішнім бібліографічним системам під час розміщення наукової публікації. Від даних персонального профілю слід відштовхуватися у процесі пошуку в Інтернеті робіт певного автора, підрахунку числа цитувань, дослідження наукових зв'язків. У такий спосіб персональна сторінка перетворюється на ключовий елемент інтернет-інфраструктури науки [7]. Технологічні засоби системи Google Академія уможливають також автоматизоване збирання бібліографічних даних та обчислення наукометричних показників, пов'язаних з персональним профілем вченого. Створивши свій персональний профіль, автор може дізнатися, хто посилається на його публікації, переглянути діаграму цитування та обчислити індекси цитування. Наявна також функція автоматичного оновлення списку статей та попереднього перегляду нових надходжень або додавання матеріалів власноруч.

Розуміння важливості відкритості результатів наукової роботи для визначення наукового рейтин-

гу призвело до масового створення електронних інституційних репозиторіїв, які інтегрують та надають у відкритому доступі здобутки науково-дослідних та навчальних установ. Стандартні платформи інституційних репозиторіїв мають готові рішення для постачання метаданих до систем-агрегаторів через протокол OAI-PMH. Цей протокол також дає змогу інтегрувати бібліографічні дані в інформаційні сервіси Google Академія. Правильне постачання якісних метаданих значно підвищує цитованість наукових робіт та покращує якість визначення індексів цитування.

З розвитком інтеграційних процесів у сучасних наукових комунікаціях наукові бібліотеки опиняються перед певною технологічною ділемою: переходити на нову технологічну платформу електронних репозиторіїв [4], або адаптувати вже існуючі бібліотечні рішення до сучасних вимог представлення метаданих цитування. Кожне з цих рішень має як свої переваги, так і недоліки. Суттєвим недоліком першого рішення є необхідність повної перебудови всіх бібліотечних процесів, і, як наслідок, виокремлення репозиторія, що створюється із єдиної системи опрацювання та представлення електронних ресурсів бібліотеки. Друге рішення передбачає значне програмно-технологічне доопрацювання веб-інтерфейсу традиційних бібліотечних електронних каталогів, записи яких представлені у спеціалізованих бібліотечних форматах. Однак, як показав досвід, Національної бібліотеки Франції (НБФ) (The Bibliothèque nationale de France), введення до стандартних слабо-структурованих, з точки зору пошукових робіт, бібліографічних описів упорядкованої системи метаданих вирішує проблеми підвищення доступності бібліографічної інформації в інтернет-середовищі. Результати дослідження Н. Буле з впровадження різних схем метаданих паралельно з традиційним представленням бібліографічних описів представлені на інформаційному порталі «Data.bnf.fr» НБФ (<http://data.bnf.fr/>). Реалізовані в межах проекту технології семантичного вебу дають змогу зв'язувати дані з різних баз даних, каталогів і репозиторіїв, не змінюючи їх індивідуальної внутрішньої структури. Згідно з принципами відкритості, головною вимогою до організації даних є їх доступність і можливість багаторазового використання для різних інформаційних завдань. Реалізація цих принципів стосовно бібліотечних каталогів дає змогу розв'язати суперечність між наявними величезними масивами бібліотечних даних та незручністю їх використання у веб-середовищі. Як зазначають автори проекту, «Data.bnf.fr» є відкритим проектом даних на основі

семантичних веб-стандартів та інструментів. Він дає змогу інтегрувати в єдиній точці доступу інформацію різних каталогів НБФ, цифрової бібліотеки Галіка (Galica, <http://gallica.bnf.fr>) та інших веб-ресурсів [1].

Аналогічні проблеми виникли у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського у процесі переведення загальнонаціонального порталу «Наукова періодика України» на нову технологічну платформу. Крім забезпечення стандартного бібліографічного опису наукових публікацій українських вчених, організації повнотекстового та інформаційного пошуку за метаданими, постало також завдання забезпечити інтеграцію української наукової періодики у відкриті наукові веб-ресурси.

Впровадження бібліотечної технології опрацювання ресурсів «Наукової періодики України» забезпечило включення електронної бібліотеки фахових періодичних видань до єдиного пошукового апарату наукової бібліотеки. Розроблені принципово нові технологічні рішення надали користувачам системи (авторам, редакціям, бібліотекарям, читачам) можливість:

- отримувати повну інформацію про публікацію: журнал, випуск, рік тощо;
- встановлювати термін затримки для надання відкритого доступу до повних текстів наукових публікацій;
- готувати правильний бібліографічний опис наукових публікацій відповідно до ДСТУ;
- вести пошук публікацій за «Авторським покажчиком» та «Покажчиком назв публікацій»;
- здійснювати оперативний добір всіх публікацій певного автора за гіперпосиланням у форматі перегляду знайденого бібліографічного опису;
- проводити розширений пошук за ключовими словами;
- робити перехід за гіперпосиланням від бібліографічного опису наукової публікації до повного опису журналу для з'ясування його фахової спрямованості та спеціальності ДАК України;
- робити перехід за гіперпосиланням від бібліографічного опису наукової публікації до змісту журналу для перегляду всіх публікацій випуску;
- попередньо переглядати повний текст публікації без його завантаження на комп'ютер користувача;
- інтегрувати інформацію «Наукової періодики України» та реферативної бази даних «Україніка наукова»: вести пошук повних текстів через реферативну інформацію та наведення наявних рефератів для бібліографічних описів повних текстів наукових публікацій;
- здійснювати повнотекстовий пошук наукових публікацій безпосередньо в інтерфейсі електронного каталогу наукової періодики.

Отже, створення професійної електронної бібліотеки періодичних видань вирішило завдання обліку та наукового опису електронних публікацій, забезпечило стабільне щоденне бібліографічне опрацювання 700–1000 електронних текстів окремих статей [8].

Для вирішення другої частини завдання – інтеграції наукової періодики України у глобальні наукові інформаційні системи, у першу чергу, потрібно було з'ясувати стандарти метаданих цитування (meta-citations) необхідні для формування пошукового образу наукової публікації. Стандартний список метаданих цитування Google Академія включає такі елементи [11]:

1.	Назва журналу	Citation_journal_title
2.	Видавець	Citation_publisher
3.	ISSN	Citation_issn
4.	Дата публікації	Citation_publication_date
5.	Том	Citation_volume
6.	Випуск	Citation_issue
7.	Перша сторінка	Citation_firstpage
8.	Остання сторінка	Citation_lastpage
9.	Назва публікації	Citation_title
10.	Автор(и)	Citation_author
11.	Інтернет-адреса анотації	Citation_abstract_html_url
12.	Інтернет-адреса повного тексту	Citation_pdf_url

Наявність на новій технологічній платформі повноцінних бібліографічних записів для кожної наукової публікації забезпечила автоматичне формування метаданих, необхідних для коректного індексування пошуковими роботами. Всі 12 наведених елементів присутні у будь-якому стандартному аналітичному описі статті. Для автоматичного опрацювання роботами Google Академія (Google Scholar Crawler) інформації про нові надходження наукових публікацій було також організовано щоденне оновлення спеціального XML-файла в стандарті протоколу OAI-PMH. На сьогодні Google Scholar Crawler проіндексував бібліографічні дані приблизно 350 тис. повних текстів публікацій «Наукової періодики України» із домену НБУВ. При опрацюванні наукової інформації інтелектуальними засобами системи Google Академія важливим елементом представлення наукових публікацій є наявність повного тексту у відкритому доступі. Це

створює передумови для автоматичного аналізу роботом пристатейної бібліографії (References). Аналіз списку бібліографічних посилань наукової публікації надалі використовується системою для автоматичного обчислення індексів цитування.

Індексування пошуковими роботами Google Академія величезного інтегрованого масиву наукової періодики України забезпечило постачання до глобальної наукової інформаційної системи якісних метаданих, необхідних для аналізу публікаційної активності та наукових зв'язків вітчизняних вчених. Попередня оцінка результатів індексування дає змогу стверджувати, що персональні профілі вчених, які публікуються у журналах, котрі перебувають у вільному доступі, на порталі НБУВ, значно збагатилися бібліографічною інформацією (кількість бібліографічних посилань зростає у 3–4 рази). Спостерігається також зростання показників цитування публікацій та виявлення раніше недоступних семантичних зв'язків представлених результатів наукової діяльності українських учених.

Набутий досвід показав, що бібліографічний опис наукових публікацій у стандартному інтерфейсі автоматизованої бібліотечної системи містить критично необхідний набір метаданих для їх коректного цитування. Так, стаття «Патон Б. Є. Пріоритети Національної стратегії теплозабезпечення населених пунктів України / Б. Є. Патон, А. А. Долінський, В. М. Геєць, В. П. Кухар, Б. І. Басок, Є. Т. Базеєв, Р. З. Подолець // Вісник Національної академії наук України. – 2014. – № 9. – С. 29–47», розміщена у «Науковій періодиці України» буде відображена у Google Академія зі всіма необхідними бібліографічними атрибутами та посиланням до повного тексту (рис. 1).

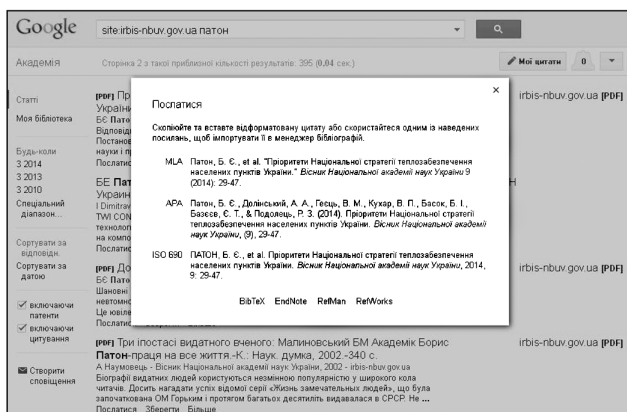

Рис. 1. Метадані цитування наукових публікацій українських вчених, представлені у форматах системи Google Академія

Інформація про публікацію буде також доступна через персональні профілі всіх співавторів публікації, якщо такі профілі наявні у системі.

Додатково до персонального представлення бібліографічної інформації, завдяки присутності у кожному описі наукової публікації елементу метаданих «citation_journal_title» – «Назва журналу», є також можливість створювати наукометричні профілі наукових журналів України. Проіндексовані Google Академія публікації з наукового видання можна переглянути за гіперпосиланням від опису журналу в «Науковій періодиці України» (рис. 2).

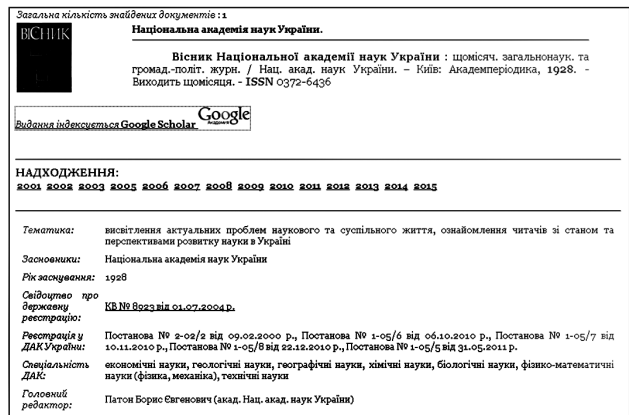

Рис. 2. Наукове фахове видання у пошуковому інтерфейсі інформаційної системи «Наукова періодика України»

Так, журнал «Вісник Національної академії наук України» сьогодні представлений у Google Академія 1110 публікаціями, розміщеними на порталі НБУВ. Є можливість добору відповідних публікацій за роками та перегляду цитувань у коректному вигляді з повним набором необхідних метаданих (рис. 3).

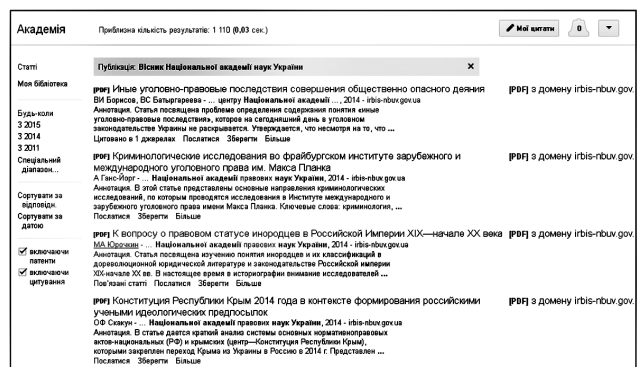

Рис. 3. Результати пошуку наукових публікацій у Google Академія за назвою періодичного видання

Система метаданих цитування, «зрозуміла» пошуковим машинам Інтернету, у поєднанні з розвинутим інформаційним апаратом бібліотечних каталогів забезпечила реалізацію роботи інструментарію технологій семантичного вебу – пошук інформації Веб 3.0. Це означає, що науковий пошук інформації може здійснюватися через інтерфейс пошукових машин Інтернету, таких як Google, на основі семантично пов'язаних даних [9; 10; 14]. Проіндексовані метадані

відсилають користувача не просто до повного тексту публікації, а до сторінки наукової публікації на порталі «Наукова періодика України», де він може продовжити інформаційний пошук за автором, знайти повний бібліографічний опис статті та її вихідні відомості. Крім того, інтерактивний взаємозв'язок бібліографічних записів та проіндексованих Google Академія метаданих дає змогу скористатися гіперпосиланнями для перевірки індексу цитування знайденої публікації та цитованості авторів наукової роботи, переглянути їх персональні профілі (рис. 4).

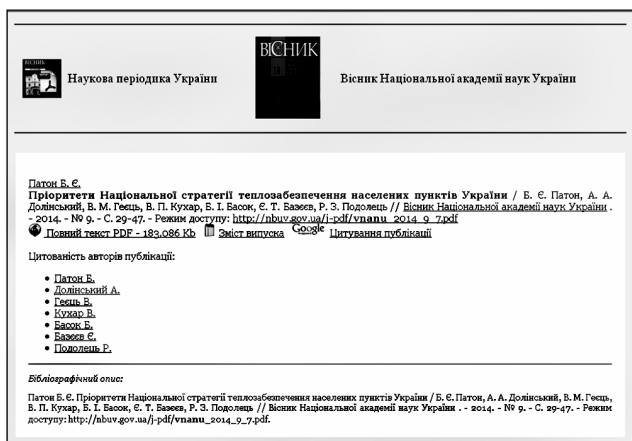

Рис. 4. Веб-сторінка наукової публікації в інформаційній системі «Наукова періодика України»

Здійснена робота з усією очевидністю показала перспективність використання бібліотечних технологій для упорядкування та структурування наукових веб-ресурсів, сприяла вирішенню проблеми інтеграції наукових фахових періодичних видань України в пошуковий та аналітичний інтерфейси глобальних наукових комунікацій. Інтелектуальні можливості безкоштовної наукометричної системи Google Академія дають змогу українським вченим інтегрувати свою діяльність у сучасні наукові веб-технології, покращити відкритість результатів наукової діяльності та персональну присутність у глобальному науковому співтоваристві. Ці технології також забезпечують можливість в оперативному режимі слідкувати за цитуванням наукових публікацій, виявляти тематично пов'язані напрями наукової діяльності та визначати коло колег, котрі активно працюють у споріднених галузях науки.

Подальші перспективи розвитку інформаційної системи «Наукова періодика України» пов'язані з удосконаленням представлення інформації про нові надходження, введенням тематичного упорядкування колекції електронних публікацій, розширенням аналітичних та бібліометричних можливостей розробленої платформи відповідно до вимог сучасних

наукових інформаційних систем. Ці рішення на базі бібліотечно-бібліографічних баз даних, за умов певного доопрацювання, можуть також використовуватися для створення сайтів наукових фахових видань з автоматичним постачанням метаданих до професійних наукометричних систем.

Список використаних джерел

1. Буле В. Информационная среда, ориентированная на потребности пользователя: будущее за структурированными данными / В. Буле // Электронная библиотека. Вып. 4 : Научные и организационно-технологические основы интеграции цифровых информационных ресурсов : сб. научных трудов. – СПб, 2014. – С. 179–214.
2. Журавлёва Е. Ю. Научно-исследовательская инфраструктура Интернет // Вопр. философии. – 2010. – № 8. – С. 155–166.
3. Костенко Л. Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система / Л. Костенко, О. Жабін, О. Кузнецов, Є. Кухарчук, Т. Симоненко // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 4. – С. 8–12.
4. Костенко Л. Стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек / Л. Костенко, Т. Симоненко // Бібліотечний вісник. – 2012. – № 6. – С. 53–55.
5. Лобузін К. В. Бібліотека 3.0: знання, сховища даних, експерти / К. В. Лобузін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 1. – С. 26–35.
6. Лобузін К. В. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузін ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 252 с.
7. Полилова Т. А. Персональные веб-страницы в научном сообществе [Электронный ресурс] // Труды Международной конференции «Научный сервис в сети Интернет: эксафлопное будущее» (19–21 сентября 2011 г., г. Новороссийск). – Новороссийск, 2011. – С. 476–479. – Режим доступа : <http://agora.guru.ru/abrau2011/pdf/476.pdf>.
8. Самохіна Н. Організація повнотекстових електронних ресурсів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / Н. Самохіна // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 6. – С. 13–17.
9. Hendler J. The Dawn of Semantic Search / J. Hendler // Computer. – 2010. – Vol. 43, № 1. – P. 111–113.
10. Gonzales B. M. Linking Libraries to the Web: Linked Data and the Future of the Bibliographic Record [Electronic resource] / B. M. Gonzales // Information Technology and Libraries. – 2014. – Vol. 33, № 4. – Mode of access : <http://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ital/article/view/5631>.
11. Google Scholar Help : Indexing Guidelines [Electronic resource]. – Mode of access : <http://scholar.google.com/intl/en/scholar/inclusion.html#indexing>.
12. Saw G. Library 3.0: where art our skills? / G. Saw, H. Todd // World library and information congress : 73rd IFLA general conference and council (19–23 August 2007, Durban, South Africa). – 2007. – P. 1–15.

13. *Ullmann T. D.* Components of a Research 2.0 Infrastructure / T. D. Ullmann, F. Wild, P. Scott, E. Duval, B. Vandeputte, G. Parra, W. Reinhardt, N. Heinze, P. Kraker, A. Fessl // Sustaining TEL : From Innovation to Learning and Practice. 5th European Conference on Technology Enhanced Learning, EC-TEL 2010, Barcelona, Spain, September 28 –

October 1, 2010. Proceedings – Berlin, Heidelberg : Springer-Verlag Heidelberg, 2010. – P. 590–595.

14. *Yadagiri N.* Semantic Web and the Libraries: An Overview / N. Yadagiri, P. Ramesh // International Journal of Library Science. – 2013.– Vol. 7, № 1. – P. 80–94.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2015.

UDC 002.513.5:004.75.05

Catherine Lobuzina,

Head of Department of Information and Communication Technologies, The Vernadsky National Library of Ukraine

OPEN ACCESS ELECTRONIC SCIENTIFIC JOURNAL: SEMANTIC WEB-TECHNOLOGY FOR LIBRARIES

The problems of integration of bibliographic data and library electronic resources in scientific Internet communication based on Semantic Web technologies are considered. Solutions of integration of scientific periodicals of Ukraine electronic library in scientific information system Google Scholar are proposed. The prospects of the use and possible ways to implement semantic search technology Web 3.0 in libraries are analyzed.

К е у о р д с: Semantic Web, semantic search, Web 3.0, scientific search engine, web-technology in libraries, open access scientific journal.

УДК 002.513.5:004.75.05

Екатерина Лобузина,

зав. отделом Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ЭЛЕКТРОННАЯ НАУЧНАЯ ПЕРИОДИКА ОТКРЫТОГО ДОСТУПА: СЕМАНТИЧЕСКИЕ ВЕБ-ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ БИБЛИОТЕК

Рассмотрены проблемы интеграции библиографических данных и библиотечных электронных ресурсов в научные интернет-коммуникации на основе технологий семантического веба. Предложены решения интеграции электронной библиотеки научных периодических изданий Украины в систему поиска научной информации Google Академия. Проанализированы перспективы использования и возможные пути реализации технологий семантического поиска Веб 3.0 в библиотеках.

К л ю ч е в ы е с л о в а: семантический веб, семантический поиск, Веб 3.0, системы поиска научной информации, веб-технологии в библиотеках, научная периодика открытого доступа.

УДК 021.1:004

Євгенія Кулик,

аспірант Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Застосування технологій Веб 2.0 у практиці бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва

У статті досліджується практика застосування українськими бібліотеками технологій Веб 2.0 з метою бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва – однієї з найбільш активних категорій користувачів Інтернету. Розглянуто онлайн-сервіси Державної та обласних бібліотек для юнацтва (молоді).

К л ю ч о в і с л о в а: українські бібліотеки для юнацтва, обслуговування юнацтва, бібліотечні сервіси 2.0.

Стрімкий розвиток технологій Веб 2.0 і не менш швидке опанування їх користувачами посприяли модернізації бібліотечного сервісу. Бібліотеки в усьому світі почали використовувати технологічні можливості XXI століття для надання послуг на якісно новому рівні, переймаючись новою ідеологією, в основі якої перебуває користувач, котрий одночасно є об'єктом бібліотечного впливу і співтворцем нових ресурсів та послуг.

Мета статті – розглянути нові підходи до бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва –

однієї з найбільш активних категорій користувачів Інтернету та проаналізувати бібліотечні сервіси для юнацтва, створені із застосуванням сервісів та інструментів Веб 2.0.

Можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій для створення бібліотеки «другого покоління» висвітлюються у публікаціях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців – О. Онищенко, В. Горюхового, В. Попика, Д. Соловяненка, Т. Ярошенко, Л. Трачук, С. Назаровця, С. Абрама, Дж. Мейнеса, К. Шнайдер, К. Єфімової, А. Пурніка та ін. Однак, те-

ма застосування цих технологій з метою модернізації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів юнацького віку розроблена недостатньо, чим і зумовлена актуальність дослідження.

Мережеві комунікації та технології Веб 2.0 вдало «вплітаються» і в бібліотечну діяльність, охоплюють дедалі більше бібліотечних послуг та сервісів, що дає змогу говорити про новий етап розвитку бібліотечної справи, який називають «Бібліотека 2.0» [7].

Бібліотека 2.0 – це узагальнено визначена модель модернізованої форми бібліотечного сервісу, що відображає еволюцію шляхів надання сервісу користувачам. Маються на увазі онлайн сервіси, зокрема, використання онлайн каталогів та збільшеного зворотного інформаційного потоку від користувачів до бібліотеки [5]; а також сервіси, орієнтовані на Веб 2.0, тобто на контент, що генерується користувачами і створюється в результаті діалогової взаємодії користувача з бібліотекою (також і через Інтернет) [3]. Бібліотека в епоху Веб 2.0 руйнує бар'єри (фізичні, географічні, часові, просторові), стає «всюдисущою» (everywhere) для користувачів і потрібною їм. Користувач бібліотеки є центром тяжіння, для нього – всі сервіси, ресурси, технології [8, с. 11].

Ранній період створення бібліотечних пілотних веб-проектів з використанням технологій Веб 2.0 припадає на 2005 – 2007 рр. На той час 48 % директорів американських бібліотек досить песимістично ставилися до соціальних медіа [10] і не уявляли їх бібліотечної складової. Однак, чимало фахівців експериментували у пошуках нових рішень покращення бібліотечно-інформаційного обслуговування, задіюючи існуючі технологічні можливості. Зокрема, американські бібліотекарі використовували сервіс для створення колекцій віртуальних закладок del.icio.us, на сервісі відеохостингу YouTube стали доступними навчальні відео та відео одного дня з життя бібліотеки. Станом на вересень 2007 р. у пошуковій системі «Technorati» нараховувалося 10 004 англомовних блогів бібліотек та бібліотекарів.

Експериментальними майданчиками для бібліотек в усьому світі стали бібліотечні представництва у різних соціальних мережах «MySpace», «Second life», «Facebook», «LinkedIn», на сервісах фото та відеохостингу, блогоплатформах тощо.

Практика використання Веб 2.0 провідними бібліотеками світу має низку позитивів, серед яких підвищення авторитету бібліотеки та покращення її іміджу серед користувачів, створення нових і якісних вдосконалення вже існуючих бібліотечних сервісів, залучення користувачів до надання бібліотечних послуг, поліпшення комунікації між бібліотекарями і користувачами, обмін знаннями [13].

Наразі використання технологій 2.0 – це ще й можливість для бібліотеки бути зрозумілою, корисною і доступною для читача з будь-якого користувацького пристрою (комп'ютера, ноутбука, планшета чи мобільного телефону), що має вихід до Інтернету.

Новий рівень якості бібліотечно-інформаційного обслуговування з використанням Веб 2.0 – один із актуальних викликів, що постав перед усіма вітчизняними бібліотеками, серед яких і мережа спеціалізованих бібліотек, котрі обслуговують найактивніших в Україні інтернет-користувачів – юнацтво та молодь.

Передусім розвиток технологій Веб 2.0 позначився на модернізації сайтів бібліотек для юнацтва, сутність якої полягає у заміні статичних сайтів динамічними, появи на їхніх сторінках каналу RSS (Really Simple Syndication), форм для розміщення коментарів, чатів для надання експертної допомоги бібліотекарями, психологами, юристами, соціальних кнопок для зручного й швидкого додавання контенту на сторінки блогів та соціальних мереж. Подібні існуючі на сайтах засоби дружнього користувацького інтерфейсу (див. табл. 1) покликані підвищувати ступінь доступності і зручності ресурсу для користувачів та сприяти задоволенню їхніх інформаційних потреб з належною ефективністю та якістю.

Таблиця 1

Засоби дружнього користувацького інтерфейсу на сайтах Державної та обласних бібліотек для юнацтва (молоді)

Назва бібліотеки	RSS-канал	Соціальні кнопки	Форми для коментарів	Пошук по сайту	Онлайн переключач	Віртуальна довідка
Вінницька ОЮБ	+	+	+	+	-	-
Волинська ОЮБ	-	-	-	+	-	+
Донецька ОЮБ	-	-	-	-	-	-
Житомирська ОЮБ	+	-	+	-	-	-
Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва	-	-	-	-	-	-
Запорізька ОЮБ	-	-	-	+	-	-
Івано-Франківська ОЮБ	-	-	-	+	-	-
Київська ОЮБ	-	-	-	+	-	-
Кіровоградська ОЮБ ім. О. М. Бойченка	+	+	-	+	+	+
Кримська республіканська установа «Юнацька бібліотека»	+	+	+	+	-	+
Луганська ОЮБ	-	+	-	+	-	+
Львівська ОЮБ	-	-	-	-	-	+
Миколаївська ОЮБ	+	+	-	+	-	+
Одеська ОЮБ ім. В. Маяковського	-	-	-	+	+	+
Полтавська ОЮБ ім. О. Гончара	-	-	-	+	+	+
Рівненська ОМБ	-	-	-	+	-	+
Тернопільська ОМБ	-	+	-	+	-	+
Харківська ОЮБ	-	+	-	+	-	+
Херсонська ОЮБ ім. Б. Лавренюва	-	+	-	+	-	+
Хмельницька ОЮБ	-	+	-	-	-	+
Черкаська ОЮБ ім. В. Симоненка	-	+	-	+	-	+
Чернігівська ОЮБ	-	-	-	+	-	-
Сумська ОУНБ ім. Н. К. Крупської	-	-	-	-	+	+
Чернівецька ОУНБ ім. М. Івасюка	+	+	-	+	-	+
ДБУ для юнацтва	-	+	-	+	+	+

25 сайтів Державної (далі ДБУ для юнацтва) та обласних бібліотек для юнацтва(молоді) (далі – ОЮБ, ОМБ) мають розгорнуту багаторівневу структуру. Серед основних розділів: відомості про бібліотеку, засоби зворотного зв'язку з користувачами, електронні інформаційні ресурси (фактографічні та бібліографічні), колекції гіперпосилань, он-лайнпослуги для віртуальних користувачів тощо.

Електронні бібліографічні ресурси, що становлять найбільшу цінність для користувача, оскільки виконують функцію навігатора в інформаційному просторі, представлені на усіх сайтах різними формами (див. табл. 2).

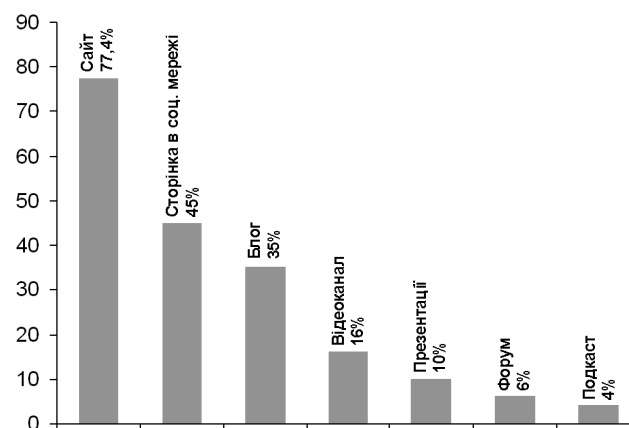
Таблиця 2

Мережеві бібліографічні ресурси Державної та обласних бібліотек для юнацтва (молоді)

Назва бібліотеки	Електронний каналог	Бібліогр. бази даних	Бібліогр., посіб. вебпошр.	Бібліогр. списки, оцілені, дайджести	Списки нових надходжень	Віртуал. виставки	Колекції корисн. посилань	Списки період. вид.
Вінницька ОЮБ	-	-	+	+	-	-	+	+
Волинська ОЮБ	+	-	+	+	+	+	-	+
Донецька ОЮБ	+	-	-	+	-	+	+	-
Житомирська ОЮБ	-	-	+	-	+	-	-	-
Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва	-	-	+	+	-	-	-	+
Запорізька ОЮБ	-	-	-	+	+	-	-	+
Івано-Франківська ОЮБ	-	-	-	+	+	+	+	+
Київська ОЮБ	-	-	+	+	-	-	+	+
Кіровоградська ОЮБ ім. О. М. Бойченка	+	-	+	-	+	+	+	+
Кримська республіканська установа «Юнацька бібліотека»	+	-	+	+	+	+	-	-
Луганська ОЮБ	+	-	+	-	-	+	+	+
Львівська ОЮБ	-	-	-	+	-	-	-	-
Миколаївська ОЮБ	+	-	+	+	-	+	+	+
Одеська ОЮБ ім. В.Маяковського	+	+	-	-	+	+	+	+
Полтавська ОЮБ ім. О. Гончара	+	-	+	+	+	+	+	+
Рівненська ОМБ	+	-	+	+	+	+	+	+
Тернопільська ОМБ	+	-	+	+	+	+	+	+
Харківська ОЮБ	-	-	-	+	+	+	+	+
Херсонська ОЮБ ім. Б. Лавренюва	+	-	+	-	+	-	+	+
Хмельницька ОЮБ	+	+	-	-	+	+	+	-
Черкаська ОЮБ ім. В. Симоненка	+	-	+	+	+	+	+	+
Чернігівська ОЮБ	-	-	-	+	-	+	+	-
Сумська ОУНБ ім. Н.К.Крупської	+	-	+	+	+	+	+	+
Ченівська ОУНБ ім. М. Івасюка	+	+	+	-	+	+	+	+
ДБУ для юнацтва	+	-	+	+	+	+	+	+

Саме офіційні сайти бібліотек вважають ефективними ресурсами для обслуговування користувачів у віртуальному середовищі 168 бібліотекарів (див. діаграму), учасників авторського опитування «Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у практиці обслуговування юнацтва та молоді» (далі – Опитування), проведеного за підтримки ДБУ для юнацтва та ОЮБ. Опитування здійснювалося протягом травня – серпня 2014 р. з метою вивчення процесу інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечно-інформаційну практику та виявлення ефективних, на думку бібліотекарів, онлайн-форм

обслуговування користувачів. Вибірка становила 217 бібліотекарів, представників різних регіонів України, різних бібліотек – Державної та ОЮБ, ЦРБ, співробітників юнацьких філій, кафедр, груп, – які безпосередньо задіяні у процесах обслуговування читачів з використанням Інтернету і хочуть висловити свою думку. Для зручності респондентів їм було запропоновано онлайнанкету, створену з використанням форм Google, електронну версію, надіслану на е-мейл та опитування в телефонному режимі.

Найбільш успішний ресурс, за версією бібліотекарів, створений з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Учасники опитування свою аргументацію щодо ефективності саме бібліотечних сайтів з-поміж інших віртуальних представництв підтвердили, підтримавши такі тези (можна було обрати кілька пунктів з переліку, які респондент вважає істинними):

- позитивний вплив на імідж бібліотеки – 113;
- високі показники відвідування – 69;
- нові читачі для фізичної бібліотеки – 68;
- схвальні відгуки користувачів – 68.

Упродовж останніх 7–8 років інформаційно-мережева культура в Україні динамічно збагачується з розвитком блогів та соціальних мереж, бібліотечна складова яких наприкінці 2014 р. представлена такими ресурсами (див. табл. 3).

Відтак, найбільше бібліотечних представництв створено у соціальній мережі «Facebook» – 21 бібліотека, наступні за популярністю підтримки веб-проекти – представництва у соціальній мережі «Вконтакте» – 20 бібліотек, на сервісі відеохостингу «Youtube» – 19, у «Google +» – 17, в «Однокласниках» – 9 бібліотек. Чи є ці представництва місцем зустрічі бібліотеки з користувачами? Для з'ясування цього питання звернемося до соціологічних досліджень, проведених нещодавно. Скажімо, за результатами всеукраїнського дослідження «Бібліотека та читач: місце зустрічі у віртуальному просторі» (досліджен-

Таблиця 3

Складова соціальних медіа Державної та обласних бібліотек для юнацтва (молоді)

Назва бібліотеки	Сторінки у соц. мережах												
	Сайт	Блог	Мікроблог	Facebook	Вконтакте	Однокласники	Google +	Інше	Відеоканал	Колекція віртуальних документів	Онлайн презентації	Подкаст	Інші ресурси
Вінницька ОЮБ	+			+	+								
Волинська ОЮБ	+	+		+	+	+	+						+
Дніпропетровська ОЮБ		+		+	+								
Донецька ОЮБ	+			+	+								
Житомирська ОЮБ	+	+		+	+				Окремі відео		+		+
Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва	+			+	+								
Запорізька ОЮБ	+			+	+				+		-		+
Івано-Франківська ОЮБ	+	+							Окремі відео				+
Київська ОЮБ	+												
Кіровоградська ОЮБ ім. О. М. Бойченка	+	+		+	+		+		+				
Кримська республіканська установа «Юнацька бібліотека»	+		+	+	+		+		+				
Луганська ОЮБ	+	+	+	+	+	+	+	+	+				
Львівська ОЮБ	+		+	+			+		Окремі відео				
Миколаївська ОЮБ	+	+		+	+								
Одеська ОЮБ ім. В.Маяковського	+			+	+	+	+		+				
Полтавська ОЮБ ім. О. Гончара	+		+	+	+	+	+		+				
Рівненська ОМБ	+		+	+	+		+						
Тернопільська ОМБ	+	+	+	+	+		+		+	+	+	+	+
Харківська ОЮБ	+	+		+	+	+	+		+				
Херсонська ОЮБ ім. Б. Лавренюва	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Хмельницька ОЮБ	+			+	+	+							
Черкаська ОЮБ ім. В. Симоненка	+		+	+	+	+	+		+		+	+	+
Чернігівська ОЮБ	+						+		+				
Сумська ОУНБ ім. Н.К.Крупської	+	+		+	+	+						+	
Ченівська ОУНБ ім. М. Івасюка	+	+		+	+				+	+			
ДБУ для юнацтва	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+

ня 2013 р., вибірка становить 9130 читачів Державної та обласних бібліотек для юнацтва (молоді), найбільша вибірка – респонденти віком від 14 до 17 років (37 %), 34 % – віком від 18 до 21 року, решта респондентів – користувачі від 22 років), популярність соціальних медіа у вітчизняному юнацько-молодіжному середовищі розподілилася таким чином: в якості найпопулярнішого веб-ресурсу 5604 (55 %) респонденти обрали соціальну мережу «Вконтакте», «Однокласники» – 2133 (24 %), Youtube – 409 (6 %), «Facebook» – 302 (4 %) [2]. Тож можна констатувати, що загалом бібліотекарі створили віртуальні представництва саме в уподобаних користувачами місцях віртуального простору і тепер їм потрібно дбати про те, щоб читачі у ці місця потрапляли якомога частіше і затримувалися якомога довше.

Саме соціальні мережі, на думку бібліотекарів, учасників згаданого вище опитування, доповнюють функціональні можливості офіційних сайтів. Вони є досить ефективними ресурсами для того, щоб бібліотека була якомога ближче до своїх читачів. З огляду на те, що з-поміж інших соціальних медіа найпопулярні-

шою серед користувачів юнацького віку є соціальна мережа «Вконтакте», інша популярна в усьому світі соціальна мережа «Facebook» використовується для комунікації з молоддю (від 20 років і старше) та професійної комунікації бібліотечних фахівців, проаналізуємо бібліотечну складову сайту Vkontakte.ru, що формується юнацькими бібліотеками.

Станом на грудень 2014 р. бібліотечна складовою соціальної мережі «Вконтакте» була представлена:

- офіційними сторінками Дніпропетровської ОЮБ ім. М. Светлова, Луганської ОЮБ, Рівненської ОМБ, Тернопільської ОМБ, Херсонської ОЮБ ім. Б. Лавренюва, ЧОУНБ імені Михайла Івасюка;
- відкритими бібліотечними групами Вінницької, Волинської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Одеської, Тернопільської, Хмельницької ОЮБ, Кіровоградської ОЮБ ім. О. М. Бойченка, Закарпатської обласної бібліотеки для дітей та юнацтва, ДБУ для юнацтва;
- особистими профілями Полтавської та Харківської ОЮБ.

Всього юнацькими бібліотеками підтримувалося 24 представництва на сайті виокремленої соціальної мережі. Кількість передплатників (учасників, друзів) коливається від 54 до 1760. За результатами моніторингу, інформаційний контент 67 % цих представництв оновлюється кілька разів на тиждень, 13 % – кілька разів на місяць, 4 % – кілька разів на квартал, 4 % – кілька разів на рік, 4 % – то підтримується активно і повідомлення оновлюються кілька разів на тиждень, то не оновлюється по кілька місяців, 8 % – тимчасово не підтримувалися в 2014 р. Щодо повноти профілю цих виокремлених ресурсів: опис бібліотеки містять 63 % з них, мету діяльності закладу – 46 %, історію бібліотеки – 8 %, логотип – 38 %.

Елементи інформаційного контенту представлені таким чином:

- оригінальні дописи – 100 %;
- фото-файли – 92 %;
- відео-файли – 88 %;
- аудіо-файли – 54 %;
- обговорення – 63 %;
- перепости – 92 %;
- пресрелізи – 71 %.

Контакти фізичної бібліотеки користувачам доступні з 96 % представництв.

Бібліотека розглядає соціальну мережу як зручний, доступний, популярний у користувацькому середовищі комунікаційний канал. Можливі кілька форм організації віртуального представництва: користувацький профіль, сторінка, група, в межах яких можна розробити заходи, організувати опитування, завантажити фо-

то-, відео-, аудіофайли, документи, збирати колекції цікавих посилань тощо. Особистий профіль створює кожен окремих користувач Інтернету. Установам, організаціям, відомим людям, компаніям-брендам фахівці радять створювати офіційну сторінку, яка надає можливість мати необмежену кількість прихильників, котрі стають прихильниками ресурсу за власним бажанням. Адмініструвати сторінку можуть кілька фахівців. Створення сторінки має на меті: інформувати передплатників про новини, утримувати їхню увагу. Зі сторінки бібліотеки можуть бути доступні групи, які створюються для об'єднання користувачів за інтересами та більш тісного спілкування в межах певного проєкту.

Юнацькі бібліотеки підтримують 6 публічних сторінок, 15 відкритих груп та 3 особисті профілі, які зрештою мають трансформуватися у сторінку.

Говорячи про наповненість бібліотечних представництв у соціальній мережі, слід відзначити, що значна частина їхніх фахівців-адміністраторів не розглядає цей ресурс як доступний, зручний, безкоштовний PR-інструмент для популяризації як бібліотеки віртуальної, так і бібліотеки фізичної. Цим фактом можна пояснити відсутність контактів фізичної бібліотеки у соціальній мережі, лаконічного опису її діяльності, посилань на інші бібліотечні представництва тощо. На жаль, не використовуються повною мірою й інтерактивні можливості сервісів Веб 2.0. У відкритих групах, що, як вже зазначалося, створюються саме з акцентом на спілкування, знаходимо лише поодинокі коментарі і досить «тихі» тематичні обговорення, котрі ніяк не можуть перерости у повноцінну конструктивну дискусію. Також відсутні опитування для відстеження користувачької думки щодо вдосконалення бібліотечного сервісу тощо. Можливо, саме таку ступінь соціальної взаємодії визначає рівень інформаційно-мережевої культури як користувачів, так і бібліотекарів. Користувачі, в кращому випадку, лише сприймають інформацію, запропоновану бібліотекарем і реагують на неї «лайками», не демонструючи наразі готовності до іншої ефективної взаємодії, а бібліотекарі не володіють прийомами створення таких умов, за яких читач хотів би висловити свою думку.

Моніторинг дописів, що становлять основу інформаційного контенту виокремлених віртуальних представництв, свідчить: найбільша частка оригінальних повідомлень – інформація про проведені масові заходи або анонси запланованих заходів, про літературні новинки та творчість сучасних письменників, інформація для підвищення настрою та фактографічна інформація для стимулювання пізнавальної діяльності. Все це становить інтерес, однак, не слід забувати й то-

го, що в умовах розвитку інформаційного суспільства вітчизняним бібліотекам важливо навчитися майстерно використовувати соціальні медіа для поширення знань. Цей виклик у свій час постав перед американськими бібліотекарями. Опитування від американського дослідницького центру «Pew Research» виявило, що 61 % існуючих користувачів «Facebook» добровільно прийняли рішення менше часу витратити на соціальну мережу, оскільки вважають цей час згаяним дарма. Аргументують свою позицію респонденти тим, що їм стало нецікаво. Звичайно, це не значить, що люди відмовлятимуться від використання соціальних мереж, але це привід замислитися над зміною цілей використання даних ресурсів [11]. Дослідники зауважують, що подібні зміни користувачької поведінки згодом спостерігатимуться в усьому світі. Вітчизняні бібліотекарі мають бути готові публікувати на сторінках соціальних мереж якісні дані, що сприятимуть розвитку юнацтва, ініціювати обговорення цікавих і потрібних саме для молоді тем. А що бібліотеки юнацької мережі можуть робити вже зараз. Насамперед, поширювати знання, які сприяють формуванню інформаційно-мережевої культури у молодіжному середовищі. Це важливо робити, по-перше, з огляду на те, що ДБУ для юнацтва та ОЮБ напрацювали методичну базу з цього питання, а також накопичили інформаційні матеріали (фото-, відеоматеріали, онлайн-презентації) для розповсюдження в онлайн-середовищі; по-друге, тому що бібліотекарі помітили зв'язок між рівнем інформаційно-мережевої культури користувача і частотою звернень до онлайн-бібліотечних ресурсів і послуг. 39 % учасників опитування зазначили, що ефективність звернення до віртуальних ресурсів бібліотеки залежить від інформаційно-мережевої культури користувачів; по-третє, ще й тому, що бібліотека у разі бездіяльності втратить цей сегмент послуг на вітчизняному інформаційному ринку.

Переважає більшість розглянутих представництв у соціальній мережі «Вконтакте» – це любительські експериментальні ресурси, яким ще належить стати професійними. Ці веб-проєкти різняться ступенем використання можливостей соціальної платформи, на якій вони створені; повнотою заповнення профілю; чисельністю охоплених користувачів, баченням мети їхнього розвитку адміністраторами; тематикою оригінальних дописів і перепостів; ступенем соціальної активності користувачів у межах ресурсу тощо.

Підсумовуючи викладене вище, можна констатувати, що впродовж останніх 2–3 років мережа українських бібліотек для юнацтва (молоді) демонструє активне залучення до середовища Веб 2.0. Підтвердженням тому є удосконалення дружнього користу-

вацького інтерфейсу і ступінь наповнення бібліографічною інформацією офіційних бібліотечних сайтів; стрімкий розвиток віртуальних бібліотечних представництв на популярних соціальних веб-платформах, де відбувається гуртування юнацьких спільнот. На жаль, наразі ці представництва здебільшого не є ефективними комунікаційними каналами у системі «бібліотека – інформація – користувач», однак вони мають перспективу бути такими, якщо бібліотекарі почнуть не лише хаотично створювати віртуальні представництва, задля того, щоб констатувати факт їхнього існування, а й повною мірою використовуватимуть функціональні можливості сервісів Веб 2.0 для досягнення мети діяльності свого закладу та плануватимуть розвиток цих ресурсів, враховуючи користувачькі потреби, тенденції розвитку послуг як вітчизняного, так і світового інформаційного ринку.

Список використаних джерел

1. *Матлина С.* Мобильное, реальное и виреальное... Социально-культурные аспекты модернизации библиотечного пространства / С. Матлина // Библиотечное дело. – 2011. – № 21. – С. 9–15.
2. *Красій М.* Бібліотека та читач у віртуальному просторі: місце зустрічі (Результати Всеукраїнського соціологічного дослідження) / М. Красій // Бібліосвіт : інформ. вісн. – Вип. 1 (49) 2014 / ДЗ «Держ. б-ка України для юнацтва». – К., 2013. – С. 56–69.
3. *Пурник А.* От библиотеки к библиотеке 2.0: новые методики построения системы / А. Пурник // Библиотечное дело. – 2011. – № 6. – С. 6–9.
4. *Саваневський М.* Wave 6: Дослідження соціальних медіа в Україні (презентація) [Електронний ресурс] / М. Саваневський. – Електрон. дані. – Режим доступу : <http://watcher.com.ua/2012/05/29/wave-6-doslidzhennya-sotsialnyh-media-v-ukrayini-prezentatsiya> .
5. *Соловяненко Д.* Бібліотека 2.0: концепція бібліотеки другого покоління [Електронний ресурс] / Д. Соловяненко – Електрон. дані. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bib_visnyk/2007-5/02.pdf .
6. Українська молодь не уявляє життя без Інтернету [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/news/35577> .
7. *Ярошенко Т.* Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб 2.0 : виклики часу / Т. О. Ярошенко // Бібліотечна планета. – 2011. – № 1. – С. 17–22.
8. *Якушко Т.* Технології Веб 2.0 для бібліотек і користувачів: нові можливості розвитку бібліотечного середовища : посіб. для тренерів за прогр. підвищ. кваліфікації / Т. Якушко, Т. Ярошенко; Укр. бібл. асоц., Нац. академія керівних кадрів культури і мистецтв, Центр безперервн. інформ.-бібл. освіти, Головний тренінгов. центр для бібліотекарів. – К. : Самміт-книга, 2012. – 88 с.
9. Checking Out the Future Perspectives from the Library Community on Information Technology and 21st-Century Libraries. – Virtual Resource. – URL : http://www.ala.org/offices/sites/ala.org.offices/files/content/oitp/publications/policybriefs/ala_checking_out_the.pdf.
10. Libraries and Social Networking // Sharing, Privacy and Trust in Our Networked World. A Report to the OCLC Membership. – Virtual Resource. – URL : <https://oclc.org/reports/sharing.en.html>.
11. *Singh R.* The Last Social Network: The Future of Social Media [Електронний ресурс] / R. Singh. – Virtual Resource. – URL : <http://www.ere.net/2013/03/12/the-last-social-network-the-future-of-social-media> .
12. *Stephens M.* Web 2.0, Library 2.0, and the Hyperlinked Library / M. Stephens. – Virtual Resource. – URL : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0098791307001050>.
13. *Thanuskodi S.* WEB 2.0 Awareness among Library and Information Science Professionals of the Engineering Colleges in Chennai City: A Survey / S. Thanuskodi. – Virtual Resource. – URL <http://www.krepublishers.com/02-Journals/JC/JC-01-0-000-10-Web/JC-01-2-000-10-Abst-PDF/JC-01-2-069-10-021-Thanuskodi-S/JC-01-2-069-10-021-Thanuskodi-S-Tt.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2015.

UDC 021.1:004

Yevheniia Kulyk,

Graduate Student of the Vernadsky National Library of Ukraine

THE USE OF WEB 2.0 TECHNOLOGIES IN LIBRARY SERVICES FOR YOUTH

Ukrainian Libraries for Youth studied the practical usage of Web 2.0 technologies in relation to youth services – these are some of the most active types of Internet users. Reviewing the library services 2.0 of state and regional libraries for youth (young people).

К е у о р д с: ukrainian Libraries for Youth, youth Services, the Use of Web2.0, Library Services 2.0.

УДК 021.1:004

Евгения Кулик,

аспирант Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ВЕБ 2.0 В ПРАКТИКЕ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ ЮНОШЕСТВА

Анализируется практика применения украинскими библиотеками технологий Веб 2.0 с целью библиотечно-информационного обслуживания юношества – одной из самых активных категорий пользователей Интернета. Рассмотрены онлайн-сервисы Государственной и областных библиотек для юношества (молодежи).

К л ю ч е в ы е с л о в а: украинские библиотеки для юношества, обслуживание юношества, библиотечные сервисы 2.0.

Станіслава Ключок,

мол. наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек

Статтю присвячено питанням інформаційної архітектури електронних історико-культурних ресурсів. Розглянуто проблеми опису і організації полідокументних ресурсів, вибору систем метаданих та інтеграції метаописів. Зроблено огляд основних систем метаданих для бібліотек, архівів і музеїв.

К л ю ч о в і с л о в а: електронні колекції, інформаційна архітектура історико-культурних ресурсів, інтероперабельність колекцій, каталогізація електронних ресурсів, стандарти метаданих.

Підтримка стандартів опису електронних ресурсів відіграє значну роль у їх створенні. Організація ж доступу в інформаційних системах (бібліотечні каталоги, електронні бібліотеки, портали) здійснюється за допомогою метаданих. Аналіз публікацій І. П. Антоненко, М. Бака (М. Васа), О. В. Баркової, Н. В. Браккера, В. Буле, М. Вален (М. Whalen), О. М. Волохіна, М. С. Вудлі (М. S. Woodley), Т. Джил (Tony Gill), А. Дж. Джилліленд (А. J. Gilliland), Л. А. Куйбишева, К. В. Лобузної, П. М. Марченко, Т. Л. Місхулїї, Ю. Г. Селіванової, Н. В. Стрішенець, Ю. Ю. Юмашевої та інших авторів, які досліджують питання вибору стандартів метаданих для опису інформаційних ресурсів, виявив недостатню увагу фахівців до полідокументності бібліотечних фондів та інтеграції метаописів різних інформаційних ресурсів. Крім того, і питання формування метаданих інтегрованих цифрових історико-культурних ресурсів недостатньо (фрагментарно) висвітлені в українських бібліотекознавчих публікаціях. Тому означені питання потребують додаткових досліджень у контексті активізації створення бібліотеками України масштабних цифрових колекцій історико-культурного надбання [2–4; 6; 7; 13; 15].

Проблеми опису та організації ресурсів

Будь-який інформаційний цифровий ресурс нині має свою інформаційну архітектуру, яка є невід'ємним компонентом бібліотечної діяльності. Для полегшення роботи з різними документами, які зберігаються у бібліотечних фондах, фахівцями була вироблена спеціальна інформаційна архітектура. У бібліотечній діяльності сьогодні використовуються складні системи правил, що дають змогу відібрати, оцінити, ідентифікувати, описати, структурувати та організувати колекції документів. Термін «інформаційна архітектура» з'явився нещодавно. Він має

декілька варіацій визначень, його дефініція ще не усталилася. Наприклад, Л. Розенфельд і П. Морвіль під інформаційною архітектурою розуміють мистецтво і науку структурування, класифікацію веб-сайтів та інтрамереж, які полегшують користувачам пошук інформації та керування нею. Сюди ж вони включають і структурне проектування інформаційного простору, що сприяє виконанню завдань організації інтуїтивного доступу до змісту. Крім того, автори зазначають: «бібліотекарі давно займаються організацією інформації та доступом до неї, мають підготовку з технологій пошуку, перегляду та індексування» [11]. Отже, сучасна інформаційна архітектура продуктивно використовує досвід бібліотек для організації інформаційних ресурсів різної тематики у всьому світі. Слід зазначити, що цей досвід уможливило вирішення цілої низки проблем з формування цифрових ресурсів, адже бібліотечні фонди дуже різні – книги, стародруки, рукописи, архівні документи, образотворчі матеріали, музичні твори тощо, і все це потребує опису, структурування.

Проблема полідокументності постає не тільки перед бібліотеками, а й всіма установами культурної спадщини, де також зберігаються різні об'єкти культури, використовуються спеціальні правила і стандарти. У зв'язку з оцифруванням фондів з'являється потреба в описуванні цифрових копій – не лише для обліку, але і для створення цифрових колекцій та надання доступу до них шляхом розміщення цифрових ресурсів в онлайн-доступі. Переведення об'єктів у цифрову форму, створення ретельно продуманої загальної системи метаданих та інформаційної архітектури значно покращують доступ до інформаційних ресурсів, створюють передумови для вільного обміну описами цифрових об'єктів.

Процес вибору стандарту метаданих пов'язаний з вирішенням таких основних проблем:

- організація і структурування інформації;
- описування різних видів документів і творів культури, а також їх цифрових копій;
- врахування багатомовності колекцій та їх представлення у цифровому ресурсі;
- уможливлення обміну описами.

Під час створення метаописів цифрових копій історико-культурних ресурсів виникає проблема з описом сурогатів * цих ресурсів. Тут важливо розрізнити ресурс і його сурогат. Метадані сурогату не можуть збігатися з описом вихідного ресурсу. Наприклад, оригінал художнього твору може бути поза сферою дії авторського права, тоді як авторські права на фотографію цього твору охороняються. Ресурси можуть бути пов'язані один з одним різними відносинами (створення, оприлюднення (публікація), права на використання). Таким чином, крім описових метаданих у цифрового ресурсу виникає ще цілий спектр додаткових елементів опису, які поділяються на такі групи:

- адміністративні метадані – управління та адміністрування ресурсів (придбання, права, місце зберігання);
- описові метадані – опис або ідентифікація ресурсів (каталожні описи);
- метадані збереження – управління процесами збереження (стан, міграція даних);
- технічні метадані – функціональні особливості системи (формати, паролі, водяні знаки, обсяг ресурсів);
- метадані використання – рівень і тип використання ресурсів (правила доступу, користувач та інформація про нього) [9].

Для вирішення завдань ідентифікації та збирання додаткових метаданих цифрових ресурсів у 2001 р. Федерація цифрових бібліотек (Digital Library Federation) за підтримки Бібліотеки Конгресу США розробила стандарт метаданих METS (Metadata Encoding and Transmission Standard – Стандарт кодування і передавання метаданих). Він використовується для кодування описових, адміністративних і структурних метаданих про об'єкти, що зберігаються у цифровій бібліотеці, опису цифрових сурогатів на рівні одиниці опису та для пошуку цих об'єктів на колекційному або груповому рівнях [18].

Важливим компонентом стратегій збереження цифрової спадщини є метадані, що містять інфор-

* Сурогат – це подання ресурсу у відмінній від оригіналу формі. Наприклад, цифрове зображення або фотографія твору мистецтва, подання деякої території у вигляді віртуальної реальності або факсиміле деякого об'єкта.

мацію, необхідну для документування процесу зберігання цифрових ресурсів. Метадані збереження містять відомості про формат, структуру і використання цифрового ресурсу, історію всіх операцій, пов'язаних з об'єктом збереження, у т. ч. про будь-які зміни, автентичність, технічну історію, історію зберігання, відповідальність, права, пов'язані зі збереженням тощо. Для розроблення метаданих збереження у 2003 р. OCLC (Online Computer Library Center – Онлайновий комп'ютерний бібліотечний центр) і RLG (Research Libraries Group – Товариство дослідницьких бібліотек) було створене наукове товариство PREMIS (Preservation Metadata: Implementation Strategies – Збереження метаданих: стратегії реалізації). До нього ввійшли PREMIS-представники наукових універсальних та національних бібліотек, музеїв, архівів, урядових і комерційних організацій з шести країн світу. За допомогою цього формату можуть описуватися всі атрибути, обставини та події, що супроводжують цифровий об'єкт: сканування, цифрова обробка, публікація, місце зберігання, права доступу до нього [20]. Рекомендації цього стандарту були враховані НБУВ під час розроблення бази даних обліку робіт з оцифрування документів на традиційних носіях.

За останнє десятиліття з'явилося безліч ініціатив, які продукували нові стандарти на основі вже існуючих. Систем метаданих як універсальних, так і орієнтованих на окремі види електронних колекцій, наприклад, у сфері науки, культури та освіти, налічується вже більше 50 (див. рис. 1) [1]. Таке розмаїття стандартів породжує цілу низку проблем: інколи метадані, які мають

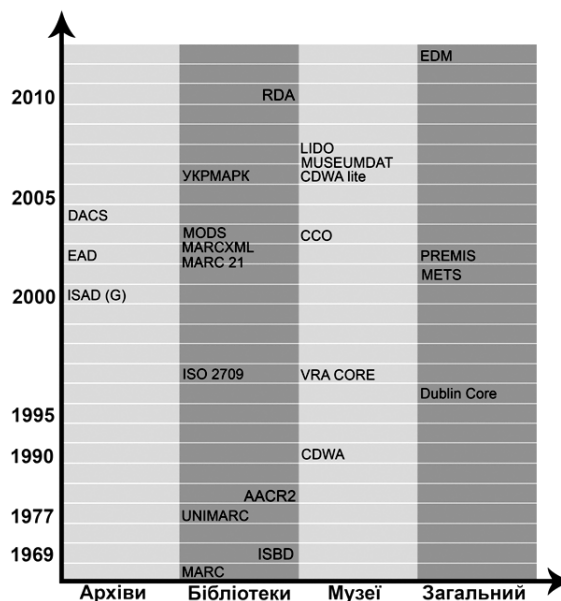

Рис. 1. Збільшення кількості стандартів метаданих об'єктів культури

різний зміст, отримують у різних системах однакові найменування; спостерігається неузгодженість метаданих у межах однієї колекції; фіксується занадто багато зайвої інформації; відсутня ключова контекстна інформація; не завжди має місце відповідність технічним стандартам.

Іноді дуже важко обрати єдиний стандарт опису, тому що не існує такого мірила, яке б давало змогу описувати всі види об'єктів культури та їх цифрові копії. В останні роки багато дискутують щодо установ культурної спадщини, зокрема бібліотек, архівів і музеїв. У структурі ІФЛА з'явилася навіть асоціація цих установ, яка отримала назву LAM (Libraries, Archives and Museums – Бібліотека – архів – музей) [21]. Кожна з цих структур продовжує працювати незалежно від інших, водночас всі вони мають спільні цілі, ресурси і користувачів, а отже, повинні об'єднуватися для реалізації спільних завдань, у т. ч. у сфері метаданих. Найбільше змістове навантаження у будь-якій інформаційній архітектурі несуть описові метадані, тому їм необхідно приділяти особливу увагу.

Стандарти описових метаданих

FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) – Функціональні вимоги до бібліографічних описів) (IFLA, 2008) описують головну функцію метаданих як задоволення чотирьох основоположних потреб користувачів інформаційних систем: знайти, ідентифікувати, відібрати та отримати інформаційні об'єкти [18]. В епоху комп'ютеризації на основі бібліографічних стандартів були розроблені спеціальні, машиночитані, стандарти. Це дало змогу створити електронні бази описів бібліотечних документів, забезпечити пошук, управління, багатоцільове використання кожного опису, уможливило обмін описами з іншими організаціями. Сьогодні метадані є тим елементом інформаційної архітектури, на якому тримається будь-який цифровий ресурс. Комплекс стандартів, розроблених у рамках ініціатив системи бібліотека – архів – музей (LAM), можна формально розділити на три основні групи: стандарти структури даних, стандарти змісту, стандарти представлення у машиночитаній формі (див. рис. 2).

Розглянемо більш детально процес становлення та розвитку цих систем стандартів метаданих у різних установах документної спадщини.

Бібліотечні стандарти. У свій час розвиток бібліотечних метаданих мав на меті, насамперед, забезпечення інтелектуального та фізичного доступу до бібліотечних фондів. Стандартом структури бібліотечних даних сьогодні є зведене видання ISBD

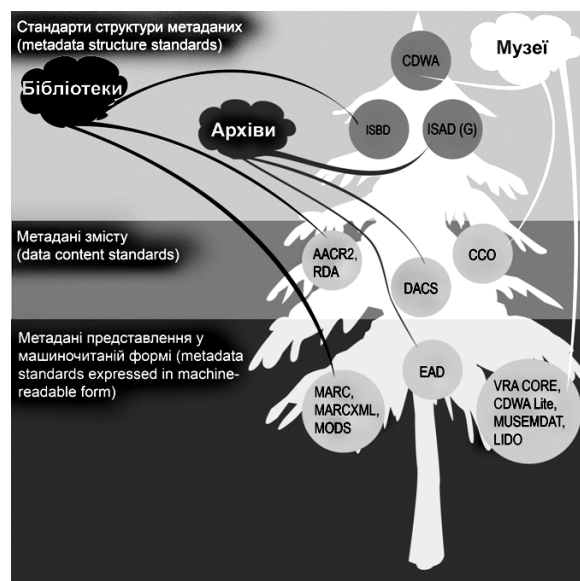

Рис. 2. Стандарти метаданих у бібліотечній, архівній та музейній практиці

(International Standard for Bibliographic Description – Міжнародний стандарт бібліографічного опису) від 2007 р. Воно замінило більш ранні окремі ISBD (стародруків, картографічних матеріалів, періодики, електронних ресурсів, некнижних матеріалів і нотних записів). Еволюція ISBD пов'язана з набуттям ним у 1960 р. статусу стандарту Міжнародної організації зі стандартизації ISO 2709. З того часу усі стандарти бібліографічного опису, які затверджуються й використовуються у країнах, що співпрацюють у інформаційній галузі, узгоджуються з ISBD, зберігаючи при цьому певні національні відмінності. Бібліотечні метадані включають у себе бібліографічний опис, індекси, предметні рубрики, анотації, примітки тощо, створені відповідно до правил каталогізації (стандартів змісту даних), таких як AACR2 та їх комп'ютерної реалізації – стандартів машиночитаної каталогізації, таких як MARC формат.

Реалізація ідей FRBR та необхідність опису цифрових ресурсів спричинили перегляд AACR (Anglo-American Cataloguing Rules – Збереження метаданих: стратегії реалізації) та появу більш сучасного їх варіанта (розробленого у 2010 р.) – RDA (Resource Description and Access – Опис ресурсів та доступ), призначеного для каталогізації ресурсів у цифрову епоху, яка, у свою чергу, диктує необхідність опису ресурсів, представлених у базах даних. При цьому робиться наголос на універсальності RDA та незалежності від формату і відображення на екрані. Стандарт RDA призначений для полегшення пошуку, ідентифікації, відбору та отримання необхідної інформації користувачами [5].

Формати MARC широко застосовуються для ство-

рення електронних каталогів. Програма MARC1 була розроблена Бібліотекою Конгресу США у 1965–1966 рр. з метою отримання даних каталогізації у машиночитаній формі. У 1977 р. Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій випустила видання «Універсальний формат MARC» (Universal MARC Format, UNIMARC). Цей формат повинен був стати посередником між будь-якими національними версіями форматів MARC і, тим самим, забезпечувати конвертування даних з національного формату у UNIMARC, а з нього – в інший національний формат. 1999 р. у результаті узгодження та наступного злиття бібліографічних форматів США і Канади (USMARC і CANMARC) було оголошено про створення на їх основі нового формату («Формату XXI століття») – MARC21, що включає у себе формати: бібліографічних даних, авторитетних даних, даних про фонди, класифікаційних даних, суспільної інформації. Сьогодні формат MARC21 використовується у США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії, в університетських бібліотеках Великої Британії, Франції, Угорщини, Данії, Іспанії, Швеції, Фінляндії, Італії.

Для вирішення завдань інтеграції даних, зокрема даних у форматі MARC21 з іншими форматами, фахівці Бібліотеки Конгресу США разом із заінтересованими експертами розробили схему метаданих MODS (Metadata Object Description Standard – Стандарт метаданих опису об'єктів). Формат підтримується у вигляді XML-схеми. MODS-формат розширений порівняно з DC (Dublin Core) і спрощений порівняно з MARC. Використовується бібліотеками США, Канади, Великої Британії, Австралії, Німеччини для ефективного обміну даними.

Слід згадати також розроблення національного формату обміну даними УКРМАРК, який має загальнодержавне значення. Він був створений у рамках міжвідомчої групи розробників (2003–2006 рр.), яка об'єднала фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Національна академія наук України), Національної парламентської бібліотеки України (Міністерство культури і туризму України), Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Міністерство освіти і науки України) в рамках договору про інформаційну співпрацю за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Результати співпраці провідних українських книгозбірень представлені на порталі НБУВ у вигляді електронної версії формату УКРМАРК [14]. Останній, зберігаючи структуру UNIMARC, має низку особливостей, які впливають з його первісної орієнтації на підтримку не лише комунікативних, а й каталогізаційних

функцій. Він призначений забезпечувати комп'ютерну каталогізацію документів, сприяти обміну бібліографічними даними, розробленню сумісних внутрішніх форматів інформаційних систем бібліотек та інших бібліографічних установ України.

Бібліографічні метадані створювалися систематично і за єдиними стандартами. З 1960 р. існує можливість обміну цими описами, вони використовуються бібліотеками і користувачами в автоматизованих системах, таких як OPAC (Online Public Access Catalogue – Онлайновий каталог загального доступу) або у комерційних базах даних. Сьогодні бібліографічні метадані створюються не тільки бібліотечними працівниками, а й автоматизованим способом за допомогою таких засобів, як конвертація метаданих, збір метаданих та веб-індексування. Автоматизація формування метаданих набуває дедалі більшого поширення з розвитком Resource Description Framework (RDF) і Семантичного Вебу (Semantic Web). Інтеграції ресурсів також сприяють протоколи OAI (Open Archives Initiative – Ініціатива «Відкриті архіви») і Z39.50, призначені для збору інформації, що зберігається у базах даних або сховищах, яку неможливо зібрати за допомогою стандартних протоколів http і html. Вони підтримують різний синтаксис описів, але при цьому обов'язково використовують стандарти метаданих. Міжнародні проекти, які розробляють різні сервіси збирання та інтеграції даних, для агрегації метаописів використовують саме ці протоколи.

Архівні стандарти. Важливою складовою створення архівних метаданих є традиційне зосередження на обставинах створення документа. З'ясування і збереження контексту дають змогу виявити і зберегти докази існування, достовірності описів і артефактів; сприяють аутентифікації цих об'єктів, допомагають дослідникам їх аналізувати та інтерпретувати. Такий підхід до опису документів визначає також особливості системи архівних метаданих. Архівні і рукописні метадані (Archival and manuscript metadata), більш відомі як archival description (архівний опис), включають у себе каталог описів, описи окремих документів, допоміжні пошукові елементи. Під час розроблення архівних стандартів структури даних упродовж останніх трьох десятиліть враховувався досвід створення бібліографічних стандартів [8]. Вони включають MARC AMC (MARC Archival and Manuscripts Control) формат, опублікований Бібліотекою Конгресу у 1984 р. (тепер інтегрований у MARC21 для бібліографічного опису); ISAD (G) (General International Standard Archival Description, Second Edition – Загальний міжнародний стандарт

архівного опису), друге видання якого підготовлене Міжнародною радою архівів у 2000 р.; стандарт змісту даних, що описує архіви: DACS (Describing Archives: A Content Standard – Опис архівних матеріалів: стандарт змісту), який вперше був опублікований у 2004 р.; стандарт представлення архівних даних у машиночитаній формі EAD (Encoded Archival Description – Кодований архівний опис), ухвалений Товариством американських архівістів (Society of American Archivists) у 2002 р. Він сумісний зі стандартом MARC21. Значний позитивний досвід упровадження і апробації EAD накопичений архівами США, Франції, Німеччини, Нідерландів, Великої Британії. В українській архівній галузі також існують напрацювання щодо створення власної дескриптивної системи. На основі міжнародного стандарту архівного описування (загального) ISAD(G) розроблено стандарт ДСТУ 4331:2004: «Правила описування архівних документів (ПАО)» [10].

Музейні стандарти. Консенсус і співпраця у галузі метаданих значно повільніше досягалися у музейній справі, де переваги стандартизації опису, спільної каталогізації та обміну описовими даними були менш очевидні до відносно недавнього часу. З кінця 1990-х рр. такі інструменти, як стандарт CDWA (Categories for the Description of Works of Art – Категорії описів творів мистецтва), CCO (Cataloging Cultural Objects – Каталогізація об'єктів мистецтва і культури), Museumdat (Музейні дані), LIDO (Lightweight Information Describing Objects – Полегшений стандарт інформації для опису об'єктів) і CDWA Lite XML (полегшений CDWA) почали розглядатися і реалізовуватися музеями [9].

Основу музейного опису становить стандарт CDWA, розроблений Інститутом Гетті спільно з Американською асоціацією мистецтв. Розроблення CDWA розпочалося у 90-ті і тривало майже два роки. У проєкті брали участь фахівці у галузі мистецтва, інформаційних технологій, бібліотечної та архівної справи. Правила CDWA описують загальні, концептуальні, принципи опису об'єктів мистецтва та зображень, безвідносно до конкретної реалізації музейних баз даних, вони лише задають орієнтири для розроблення мистецьких інформаційних систем. У CDWA подано схематичне представлення вимог і принципів, які обґрунтовані дисципліною «Історія мистецтва». Категорії CDWA розташовуються таким чином, щоб розкриватися від опису твору мистецтва до опису, аналізу текстових / візуальних джерел інформації про нього. У певному сенсі це розгортання інформації від об'єктивних даних до суб'єктивних інтерпретацій.

Категорії стали основою розроблення першого стандарту, спеціально призначеного для каталогізації музейних об'єктів та предметів мистецтва – CCO (Cataloging Cultural Objects – Каталогізація культурних об'єктів). CCO орієнтований на якісну каталогізацію. Твір культури, мистецтва як результат творчої діяльності людини описується за такими критеріями: що це, хто це зробив, де це зроблено, як це зроблено, який матеріал використаний і т. п. Під копією розуміється візуальне відтворення твору. Унікальність правил стандарту полягає також у тому, що вони утримують рівновагу між каталогізацією об'єктів культури та їх візуальними сурогатами, де копія об'єкта культури зазвичай представлена у вигляді фотографії або образу об'єкта, якщо йдеться про цифровий формат. Для музейних стандартів характерно включення контрольованих точок доступу до основних правил опису предмета мистецтва.

Для машиночитаного представлення опису музейних об'єктів використовується XML-схема VRA Core (Visual Resources Associations Core – Базова схема Асоціації візуальних ресурсів). Вона повністю узгоджена з CCO, що гарантує найкраще представлення інформації про музейний об'єкт. Схема визначає елементи метаданих, котрі використовуються для опису творів мистецтва та їх копій. Набір складників VRA містить дві групи елементів, категорії опису об'єкта (Work Description Categories) і категорії опису візуального документа (Visual Document Description Categories).

Одним з найбільш значних досягнень CDWA стало створення у 2006 – 2007 рр. схеми XML під назвою MUSEUMDAT, яка перевершує схему CDWA Lite. Вона включає більше зібрань, що належать до історії природи та історії культури, і представляє елементи відповідно до моделі CIDOC. Формат призначено для агрегування (збору) даних (XML-схема), оптимізованого пошуку і публікації на музейних порталах, а також для автоматичного збору ключових даних.

XML-схеми CDWA Lite і MUSEUMDAT виявилися досить вдалими, вони утворили модель, що визначає мінімальний набір інформації, необхідної для полегшення розкриття ресурсів, а також уможливили рішення, яке дає змогу установам безперешкодно брати участь у постачанні своїх колекцій до зведених каталогів та електронних сховищ. Всі ці починання засвідчують, що при зростаючих очікуваннях універсальних засобів пошуку кожен повинен мати можливість зробити свої колекції доступними онлайн. Для цього можна успішно використовувати існуючі стандарти. CDWA Lite була першовідкривачем на цьому шляху, а MUSEUMDAT розширила

сферу свого застосування до такої міри, щоб охопити більше колекцій і стати гнучкішою, враховувати описові концепти і зв'язки, котрі використовуються для опису документів культурної спадщини. Схема LIDO (Lightweight Information Describing Objects – Полегшений стандарт інформації для опису об'єктів) – це спільна ініціатива творців форматів CDWA Lite і MUSEUMDAT, яка дала змогу об'єднати ці формати і забезпечити сумісність. LIDO добре зарекомендував себе у проєкті ATHENA і дозволив агрегувати не тільки музейні, а й бібліотечні, архівні інформаційні ресурси. Він широко використовується в проєктах Europeana.

Бібліотечні, архівні і музейні метадані спочатку призначалися для локальних цілей і зберігалися в окремих сховищах до кінця 1990-х рр., але тепер вони поширюються в Інтернеті через різні ресурси, зокрема OCLC, WorldCAT, World Digital Library (Світова цифрова бібліотека), Europeana, MINERVA, Мультикультурна Канада (Multicultural Canada), Архіви США (Archives USA), Пам'ять Америки Бібліотеки Конгресу США (Library of Congress's American Memory Project).

Метадані та інтеграція ресурсів

У книзі М. Бака «Вступ у метадані 3.0» (принцип 6, розділ «Практичні принципи створення метаданих та технічне обслуговування») [2] наголошується, що немає єдиного стандарту метаданих, який був би достатнім для опису всіх типів колекцій і матеріалів; вибір найбільш відповідного пакета стандартів метаданих та інструментів, створення прозорої, узгодженої схеми метаданих відповідно до цих стандартів не тільки дасть змогу добре описати конкретні колекційні матеріали, а й забезпечить сумісність метаданих з різними стандартами установ культурної спадщини.

На сьогодні цілком очевидним є те, що застосування загальноприйнятих стандартів та забезпечення їх інтеоперабельності – єдиний спосіб інтеграції інформаційної співпраці установ культурної спадщини. Загальноновизнаним стандартом, який є мінімально необхідним для опису цифрових об'єктів виступає стандарт метаданих Дублінського ядра. Він містить елементи опису, спільні для всіх об'єктів комплексу документної спадщини бібліотека-архів-музей. Дублінське ядро характеризується простотою створення і підтримки, зрозумілою семантикою; набір основних елементів тут компактний, але дає змогу задавати практично всі необхідні атрибути. Структурні блоки метаданих Dublin Core (DC), розроблення якого розпочалось у 1995 р.,

включають у себе елементи бібліографічного опису, бібліотечних контрольованих словників і класифікаційних схем. Стандарт був затверджений у США ANSI (American National Standards Institute – Американський інститут національних стандартів) як стандарт Z39.85. У 2003 р. стандарт ISO 15836 затвердив набір метаданих DC в якості міжнародного стандарту [17]. Важливу роль у концепції метаданих DC відіграють контрольовані словники – значення для відповідного поля метаописів обираються з фіксованої множини слів або кодів, яка обмежена набором ретельно підібраних пошукових термінів. Завдяки універсальності формату атрибути Дублінського ядра так чи інакше входять практично до усіх більш складних форматів метаданих.

Метадані, що використовуються фахівцями установ культурної спадщини, часто регулюються стандартами, створеними різними співтовариствами і установами з метою забезпечення якості, узгодженості та сумісності. Для вирішення проблем інтеграції цих систем метаданих у рамках проєкту Europeana було розроблено власні стандарти метаданих Europeana Semantic Elements (ESE) і Europeana Data Model (EDM), а також сервіс агрегування і конвертування MINT (Metadata interoperability Service – Сервіс сумісності метаданих). ESE і EDM містять елементи Дублінського ядра, а також елементи, необхідні для задоволення потреб проєкту Europeana. В останньому зібрано більше 20 млн текстів, зображень, відео та звукозаписів. Всі описи цих об'єктів, з якими працюють сервіси Europeana, зберігаються у форматах LIDO, ESE і EDM. Частиною моделі EDM є система Linked Open Data (LOD) – гіпертекстова система, призначена для публікації структурованих даних. Вона зв'язує метадані між собою і уможливорює масштабування, представлення різних аспектів змісту, виявлення і створення перехресних посилань між відповідними ресурсами [16; 22].

MINT дає змогу збирати метадані з кількох джерел, конвертувати імпортовані описи у проміжні формати метаданих, розподіляючи необхідні елементи метаданих однієї схеми в іншу, потім конвертувати їх в остаточний формат ESE і зберігати метадані у репозиторії. MINT використовує протокол OAI-PMH і конвертує описи у ESE відповідно до вимог проєкту.

Фонд НБУВ є унікальним зібранням джерел інформації. Він містить книги, періодичні видання, карти, ноти, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки тощо. Однією з важливих проблем інтеграції полідокументних ресурсів фонду НБУВ є забезпечення сумісності опису архівних та бібліотечних документів. Для стандартизованого обміну за-

писами між архівними каталогами призначений формат метаданих для архівного опису EAD, котрий забезпечує функції, аналогічні MARC-формату стосовно бібліографічних записів. Формат передбачає забезпечення сумісності у кодованих даних з MARC21. На рівні окремих описів забезпечена сумісність основних точок доступу. Для здійснення міжнародної інтеграції створених електронних ресурсів книжкових та архівних фондів формуються відповідні конвертери. Конвертування даних у формат MARC або DC дає змогу скористатися вже розробленими протоколами передавання даних.

Крім завдань повноцінного опису полідокументного фонду НБУВ, особливої актуальності набуває адаптація прийнятих рішень до міжнародних стандартів, що зумовлено участю Бібліотеки у світових цифрових проєктах. Саме тому, для представлення метаданих у Всесвітній цифровій бібліотеці (World Digital Library – WDL) і у Бібліотечній асоціації Євразії (БАС) нашими фахівцями були розроблені спеціальні робочі аркуші. Основу стандарту описових метаданих становить DC-формат. Для цих проєктів мета-описи створювалися на трьох мовах – українській, російській та англійській, за необхідності використовувалися Virtual International Authority File (VIAF), списки MARC List for Relators, ISO 639-3 (трибуквенні коди мов), Getty's Thesaurus of Geographic Names (TGN), Library of Congress Subject Headings (LCSH), Десяткова класифікація Дьюї (Dewey classification number, DCD).

Висновки

У галузі опису цифрових історико-культурних об'єктів існує обмежена кількість ключових стандартів, які широко використовуються у світі. Незважаючи на те, що вони є досить популярними у великих міжнародних проєктах, основною проблемою залишається забезпечення інтероперабельності та досягнення сумісності. Стандарт Дублінського ядра активно використовується сьогодні як «мінімальний стандарт» метаданих для пошуку ресурсів і як основа багатьох стандартів метаданих, на яку нарощуються більш специфічні елементи. Пріоритетним завданням залишається розроблення механізмів перетворення метаданих із специфічних, для певного сектора культури, стандартів у метадані стандарту Дублінського ядра. Однак, такий «мінімальний» підхід до метаданих призводить до втрат інформації, що міститься в елементах, які не охоплені DC-схемою, і відновити її після такої конвертації неможливо.

Сьогодні, в умовах інтенсивного формування інформаційних ресурсів електронної культури, цифрові бібліотеки, онлайн-архіви і віртуальні музеї активно працюють над створенням інтегрованого історико-культурного середовища, яке б давало змогу кожному ознайомитися з електронними колекціями незалежно від їх місцезнаходження. У цьому контексті зрозуміло, що майбутнє метаданих полягає у здатності успішно інтегрувати дані в інші формати, схеми і стандарти у бібліотеках, архівах і музеях з метою створення функціональної сумісності технологій і реалізації співпраці різних культурних установ.

Список використаних джерел

1. Антопольский А. Б. Электронные библиотеки: принципы создания : учебное пособие [Электронный ресурс] / А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – Москва : ЛИБРЕЯ-БИБИНФОРМ, 2007. – 288. – Mode of access : http://www.big-lib.com/book/71_Elektronnie_biblioteki_principi_sozdaniya
2. Бака М. Вступление в метаданные 3.0 [Электронный ресурс] / Мурта Бака (Murtha Baca), Институт Гетти (США) ; Т. Джил (Tony Gill), Глобальная Научная библиотека (США) ; А. Дж. Джиллиленд (Anne J. Gilliland), Университет Калифорнии (США) ; М. Вален (Maureen Whalen) Институт Гетти (США) ; М. С. Вудли (Mary S. Woodley), Университет Калифорнии (США) // Introduction to Metadata 3.0 : Second Edition // Getty Publications, 2008, Los Angeles, CA, 2008. – Mode of access : <http://d2aohiyo3d3idm.cloudfront.net/publications/virtuallibrary/0892368969.pdf>
3. Бака М. Совместное использование стандартов и специальных знаний в начале XXI века : на пути к созданию единой модели метаданных для разных сообществ [Электронный ресурс] / Мурта Бака (Murtha Baca), Институт Гетти (США) ; Элизабет О'Киф (Elizabeth O'Keefe), Библиотека и Музей Моргана (США) // World library and information congress: 74th IFLA general conference and council. 10 – 14 Aug. 2008, Quebec, Canada. – Quebec, 2008. – Mode of access : http://www.archive.ifla.org/IV/ifla74/papers/156-Baca_OKeefe-trans-ru.pdf
4. Баркова О. В. Стандарты цифровых коллекций: проблемы нормативной базы, особенности национальной стандартизации [Электронный ресурс] // Международная научно-практическая конференция «Оценка и контроль качества сканирования бумажных документов», 19–29 апреля 2011 г., Королев. – Режим доступа : <http://www.aitech.ru/uploads/seminars/barkova.doc>
5. Бахтурина Т. А. Новый интеллектуальный продукт в сфере каталогизации: Правила RDA «Описание ресурса и доступ» / Т. А. Бахтурина // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 7. – С. 35–45.
6. Волохін О. М. Каталогізація цифрових ресурсів Інтернет : Дублінське ядро метаданих : посіб. / О. М. Волохін – Кіровоград, 2003. – 70 с.
7. Лобузін К. Технології організації знанневих ресурсів

у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / К. Лобузін; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 252 с.

8. *Марченко П.* Стандарти кодованих архівного опису та контексту (проблема впровадження) / Петро Марченко // *Архіви України.* – 2009. – № 1/2. – С. 79–85.

9. Оцифровка: ландшафт стандартов для европейских музеев, архивов, библиотек : публикация Рабочей группы «Исследование стандартов и подготовка рекомендаций» проекта ATHENA [Электронный ресурс] / Gordon McKenna, Chris De Loof ; перевод на рус. яз. Н. Браккер, Л. Куйбышев. – 2010. – Режим доступа : http://www.minervaplus.ru/publish/standards_landscape.pdf

10. Правила описування архівних документів (ISAD (G):1999, NEQ) : ДСТУ 4331:2004 / розроб. Н. Христова [та ін.]. – Офіц. вид. – Чинний від 01.07.2005. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – IV, 16 с. – (Національний стандарт України).

11. *Розенфельд Л.* Информационная архитектура в Интернете, 2-е издание / Л. Розенфельд, П. Морвиль; пер. с англ. С. Маккавеева. – СПб : Символ-Плюс, 2005. – 544 с., ил. – Mode of access : <http://www.novsu.ru/file/1035686>

12. *Селиванова Ю.* Международные стандарты метаданных для описания библиотечных, архивных материалов и музейных объектов / Ю. Селиванова, Т. Масхулия // *Бібліотечний вісник.* – 2012. – № 4. – С. 18–29.

13. *Стрішенець Н. В.* Метадані у сучасному бібліотекознавстві. Метадані – нове чи старе поняття? / Н. В. Стрішенець // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2010. – № 2. – С. 4–11.

14. УКРМАРК : нац. формат представлення бібліогр. даних : (проект) [Електронний ресурс]. – К., 2004. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/node/1811>

15. *Юмашева Ю. Ю.* Документы архивного фонда и их представление в архивных, библиотечных и музейных автоматизированных системах: проблемы описания

и создания электронных копий // Информационные технологии и письменное наследие : материалы IV междунар. науч. конф. El'Manuscript–2012, Петрозаводск, 3–8 сент. – Петрозаводск ; Ижевск, 2012. – С. 302–306.

16. *Doerr M.* The Europeana Data Model (EDM) [Electronic resource] / M. Doerr // World Library and Information Congress : 76th IFLA General Conference and Assembly: «Information Technology, Cataloguing, Classification and Indexing with Knowledge Management». – Gothenburg, 2010. – Mode of access : <http://conference.ifla.org/past-wlic/2010/149-doerr-en.pdf>

17. Dublin Core Metadata Initiative (DCMI) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dublincore.org>.

18. Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) [Electronic resource] // IFLA. – 1999. – Mode of access : <http://www.ifla.org/publications/functional-requirements-for-bibliographic-records>.

19. *McDonough J. P.* METS: standardized encoding for digital library objects / J. P. McDonough // International journal on digital libraries. – 2006. – Т. 6. – № 2. – С. 148–158.

20. PREMIS Data Dictionary for Preservation Metadata [Electronic resource] : Final Report of the PREMIS Working Group. – 2005. – Mode of access : www.loc.gov/standards/premis/v2/premis-2-0.pdf.

21. Public Libraries, Archives and Museums : Trends in Collaboration and Cooperation [Electronic resource] / A. Yarrow, B. Clubb, J. Draper. – Hague : IFLA, 2008. – (IFLA Public Libraries Section. Professional reports, #108). – Mode of access : <http://www.ifla.org/en/publications/ifla-professional-reports-108>.

22. *Simou N.* AthenaPlus D 3.1 The MINT ingestion platform [Electronic resource] / Nikolaos Simou (NTUA), Eleni Tsalapati. – Roma, 2013. – 55 с. – (Access to cultural heritage networks for Europeana). – Mode of access : <http://www.athenaplus.eu/getFile.php?id=271>.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2015.

UDC 025.3:004.057.3

Stanislava Klochok,

junior scientific researcher, the Vernadsky National Library of Ukraine

FORMATION OF METADATA SYSTEMS FOR DIGITAL CULTURAL AND HISTORICAL RESOURCES OF LIBRARIES

The issues information architecture of cultural heritage resources are devoted. The question of the problems of description multi-document resources, choice of metadata standards for integration and meta descriptions are detail. The main metadata standards for libraries, archives and museums are overview.

К е у о р д с: digital collections, information architecture of cultural heritage resources, interoperability of collections, cataloging of electronic resource, metadata standards.

УДК 025.3:004.057.3

Станислава Клочок,

мл. науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМ МЕТАДАНЫХ ЦИФРОВЫХ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫХ РЕСУРСОВ БИБЛИОТЕК

Статья посвящена вопросам информационной архитектуры электронных историко-культурных ресурсов. Рассмотрены проблемы описания и организации полидокументных ресурсов, выбора систем метаданных и интеграции метаописаний. Сделан обзор основных систем метаданных для библиотек, архивов и музеев.

К л ю ч е в ы е с л о в а: электронные коллекции, информационная архитектура историко-культурных ресурсов, интероперабельность коллекций, каталогизация электронных ресурсов, стандарты метаданных.

Віктор Соколов,

канд. іст. наук, головний бібліотекар Національної парламентської бібліотеки України

Особливості бібліотечно-музейної виставкової діяльності

У статті виокремлено особливості бібліотечно-музейних виставок, розкрито специфіку їх створення та функціонування у публічних бібліотеках. Охарактеризовано основні тематико-типологічні різновиди бібліотечно-музейних виставок, а також проаналізовано переваги та значення бібліотечно-музейних виставок у культурно-масовій роботі книгозбірень.

К л ю ч о в і с л о в а: книжкова виставка, бібліотечно-музейна виставка, музейна діяльність бібліотеки, публічні бібліотеки.

Музейно-меморіальна діяльність бібліотек останнім часом дедалі частіше привертає увагу не тільки фахівців, а й широкий читацький загал. Музейна діяльність бібліотеки, що залежить від її профілю та основних завдань культурно-просвітницької роботи, кількості унікальних та цінних документів у фонді, експозиційних можливостей, відкриває нові напрями пошуку інноваційних форм роботи з користувачами, допомагає бібліотеці набутти своєї індивідуальності, сприяє зростанню її авторитету.

Бібліотеки, які можуть надавати відповідні площі для книжкових виставок, мають у своїх фондах зібрання рідкісних та цінних документів, як правило, частіше вдаються до організації музейних експозицій, постійно діючих виставок. Для цього вони утворюють навіть певні музейні підрозділи, що посилює значущість меморіальної функції книгозбірень. Бібліотеки, які не мають відповідних матеріально-технічних можливостей, унікальних документних фондів, організують спільно з іншими установами, зокрема музеями, тимчасові виставки-експозиції. В останнє десятиліття до таких заходів дедалі частіше вдаються невеликі публічні бібліотеки.

Книжкові виставки, як окремий напрям бібліотечно-інформаційної діяльності, наприклад у Російській імперії, з'явилися ще у 50–60-х роках XIX ст. Завдяки ініціативі та при активній участі відомих російських діячів – бібліотекознавця В. І. Соболюшкіна (1808–1872), видатного художнього критика, історика, архівіста В. В. Стасова (1824–1906), вони почали систематично організовуватися в Імператорській Публічній бібліотеці у Петербурзі. Про ці заходи у свій час писали М. О. Добролюбов, М. Г. Чернишевський. Зокрема, М. Г. Чернишевський у одній із своїх рецензій, перераховуючи найголовніші чинники успішної діяльності Публічної бібліотеки, на перше місце поставив організацію книжкових виставок, а саме, виставок гравюр і естампів, рукописних

мініатюр, автографів видатних історичних осіб, колекції портретів Петра I, видань Біблії іноземними мовами та ін. По суті, ці виставки мали характер музейних експозицій, де демонструвалися найбільш цінні примірники видань та рукописів із книжкових скарбів бібліотеки [5, с. 3].

У минулі десятиліття вивченням виставкової роботи бібліотек займалися Д. А. Балака, О. Я. Віленкін, Ю. В. Григор'єв, Є. М. Мединський, Є. І. Хлебцевич та інші бібліотекознавці. Їх публікації містять важливі теоретичні положення, численні методичні рекомендації щодо організації такої діяльності книгозбірень. Дослідженню сучасних питань створення та функціонування музейних експозицій у бібліотеках присвячують свої праці В. П. Вікулова, Н. М. Зайцева, Н. В. Збаровська, Т. В. Кузнєцова, С. Г. Матліна, С. О. Меднікова, Е. О. Пікульова та ін. Найбільш ґрунтовно проблеми організації бібліотечно-музейних виставок аналізує Ю. А. Демченко.

Запропонована стаття ставить за мету розкрити сутність, відмінні риси, чинники й особливості створення та функціонування бібліотечно-музейних виставок у публічних бібліотеках, охарактеризувати головні етапи їхньої підготовки, виокремити основні їх різновиди.

Останнім часом у бібліотеках, поряд з книжковими виставками, дедалі частіше організуються тимчасові або постійні музейні експозиції, де демонструються різні музейні експонати, антикваріат, стародруки, рукописи, рідкісні видання, вироби майстрів декоративно-прикладного та ужитково-побутового мистецтва. Залежно від різновиду та тематики виставки можуть використовуватися матеріали образотворчого мистецтва, особисті речі відомих осіб та інші предмети, що допомагають візуально доповнити експозицію друкованих видань [4, с. 19]. І це цілком виправдано. Адже старовинна річ, представлена у бібліотечній експозиції, розглядається не як прикраса, а як особливо осмис-

лений в історико-культурному контексті предмет, що надає виставці унікальності та неповторності. Так, у музеях, які мають унікальні предмети і колекції, доступ до документних ресурсів обмежений. Бібліотечні фонди більш відкриті для відвідувачів (користувачів, читачів). До того ж, музей відвідують не так часто як бібліотеку. В умовах музейної експозиції вдається виставляти далеко не всі експонати та й зміна експозиції відбувається відносно рідко. Бібліотека має більше можливостей для ефективного експонування та надання інформаційних послуг, адже її відвідують люди з різною мотивацією, різного віку, різних професій. Окрім того, публічні бібліотеки виконують окремі види робіт, дотичні до музейної діяльності: дослідницька робота з рідкісними та цінними виданнями; використання методів музейної експозиції при створенні меморіальних книжкових виставок; проведення екскурсій; організація комбінованих форм культурно-масової роботи, які відіграють важливу роль у піднесенні культурного, освітнього рівня населення, котре вони обслуговують; висвітлення історії створення бібліотеки та формування її книжкових колекцій; систематичне ведення краєзнавчої роботи; участь в організації виїзних експозицій музейних установ, а також участь останніх у створенні спільних експозицій у бібліотеці. Бібліотеки поряд з архівами та музеями виступають інститутами соціальної пам'яті, головним завданням яких є комплектування, збереження і використання документних (друкованих і електронних) джерел інформації [16, с. 12–14]. Досвід спільної роботи установ культури показав, що у ній найчастіше беруть участь краєзнавчі, історичні музеї та публічні бібліотеки. Найбільш поширеними формами взаємодії бібліотек і музеїв останнім часом є спільні виставки, спільні випуски книг, дисків, бібліографічних покажчиків і довідників, проведення різних читань та конференцій. Така робота найчастіше має краєзнавчий характер [14].

Відкриття при бібліотеках з середини 1990-х рр. музейних експозицій, краєзнавчих куточків, міні-музеїв, постійних та тимчасових виставок стало досить поширеним явищем. В останнє десятиріччя в Україні в центральних обласних, районних і сільських бібліотеках, їхніх філіях активізувалася робота зі створення історико-краєзнавчих, літературних, етнографічних, екологічних музеїв або постійних бібліотечно-музейних експозицій. Створенню музею при бібліотеці часто передують організація та проведення в книгозбірні низки виставок, тематичних екскурсій, а також тимчасових

експозицій. Організації бібліотечно-музейних виставок сприяють такі чинники: упровадження нових форм інформаційно-технологічної та демонстраційної роботи; прагнення підтвердити наукову значущість бібліотеки; активна інноваційна політика установи; запровадження оригінальних форм і методів роботи книгозбірнею; посилення заходів щодо збереження найбільш цінної частини фондів та ін. Бібліотечно-музейні виставки широко використовуються книгозбірнями як країн ближнього, так і далекого зарубіжжя [8, с. 13–14]. Наприклад, за даними опитування в США, 75 % тамтешніх публічних бібліотек організують виставки, використовуючи не тільки матеріал своїх фондів, а й інших установ, зокрема музеїв.

Що вирізняє бібліотечно-музейну виставку від інших її різновидів? На думку Ю. А. Демченко, яка, до речі, і ввела в науковий обіг цей термін, бібліотечно-музейна виставка об'єднує в єдиному візуальному і асоціативному просторі видання та музейні експонати. До такої виставки часто вдаються тоді, коли бібліотека немає у своєму розпорядженні власних музейних фондів, а музейна діяльність є для неї другорядною і полягає у відборі, вивченні та експонуванні музейних предметів тільки для конкретної виставки [9, с. 89–90].

Бібліотечно-музейна виставка – цілеспрямована, науково обґрунтована, публічна демонстрація спеціально підібраних, систематизованих, композиційно організованих, коментованих та технічно і художньо оформлених творів друку, музейних предметів, які рекомендуються користувачам бібліотеки для огляду, ознайомлення, вивчення. Бібліотечно-музейна виставка як одна з форм музейної роботи книгозбірні є, по суті, комплексною книжково-ілюстративною виставкою музейного типу, синтезом бібліотечної і музейної виставки, тобто виставкою-експозицією, завдання якої – демонстрація раритетних друкованих видань, рукописних та ілюстрованих матеріалів, фотографій, речей, інших музейних документів [21]. Предмети і аксесуари, представлені на бібліотечно-музейній виставці, допомагають відвідувачам більш емоційно проникнути в тему, глибше зрозуміти і сприйняти представлені на ній документи. Тобто головною ознакою такої виставки є те, що її експонати існують в єдиному просторі і спільно створюють цілісний візуальний образ. Обсяг документів такої виставки, як правило, коливається у межах від 50 до 150 одиниць демонстрації (експонування). Звичайно, великі бібліотеки можуть дозволити собі збільшувати кількість експонатів виставки.

Наприклад, у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського 20 серпня 2014 р. було розгорнуто книжкову виставку «Етнографія України» на базі основних фондів та виставку декоративно-ужиткового мистецтва із музейної колекції Фонду Президентів України НБУВ. Усі експонати (а це понад 300 одиниць зберігання) вдалося розмістити в одній залі, тому їх можна було розглядати як єдину бібліотечно-музейну комплексну виставку.

Залежно від призначення експозиції та співвідношення експонатів, видань бібліотечно-музейні виставки можна поділити на виставки, де: експонати ілюструють зміст книг та рукописів; видання пояснюють та допомагають глибше розкрити експонати; експонати виступають в якості символу; виставлені об'єкти служать фоном для книг та періодичних видань; присутні всі перераховані вище форми взаємодії видань та експонатів. Основними тематико-типологічними різновидами бібліотечно-музейних виставок є: персональні меморіальні виставки, присвячені видатній особі (письменнику, вченому, державному чи церковному діячеві – часто особі, котра пов'язана з діяльністю бібліотеки); історико-меморіальні виставки, присвячені знаменній історичній події; літературно-меморіальні виставки – експонування книг та інших документів, які стосуються певної літературної теми, окремого твору або літературного героя; історико-краєзнавчі бібліотечно-музейні виставки; історико-етнографічні, екологічні, природознавчі та інші виставки, в експозиції яких, окрім книг і рукописних матеріалів, присутні старовинні речі, природні об'єкти, предмети побуту, документи з різних музейних установ або з відповідних структурних підрозділів бібліотеки.

Вкрай важливими є музейні експозиції та виставки, присвячені особі, іменем якої названо бібліотеку. Ім'я діяча, на честь якого названо установу, стає її символом, брендом, тим культурним ресурсом, який працює на її репутацію, підвищує її імідж, виокремлює серед інших бібліотечних установ. Такі заходи повинні регулярно проводитися у бібліотеці. Вони готуються, як правило, до дня народження (смерті) такої особи, до ювілею виходу у світ її праць та ін.

Під час демонстрації експонатів меморіальних експозицій та бібліотечно-музейних виставок, присвячених історії бібліотеки, доцільно використовувати такі документи: оригінал (або копія) наказу про заснування бібліотеки, номер газети чи журналу, в якому надруковано матеріал про її відкриття, склад перших опікунських рад, книги з автогра-

фами відомих осіб (письменників, поетів, знаменитих земляків та ін.), почесні грамоти, друковані видання, фотографії перших її керівників та співробітників, статті у періодиці про бібліотеку тощо. Бібліотечно-музейна виставка повинна органічно вписуватися в інші культурно-масові бібліотечні заходи. Вона може бути основою для екскурсій, лекцій, тематичних вечорів, літературних зустрічей та інших форм масової роботи установи. Бібліотечно-музейна виставка характеризується певною єдністю друкованих, предметних, художніх і технічних засобів. Як правило, бібліотеки, що організовують цикли бібліотечно-музейних виставок не ставлять за мету відкрити власний музей. Вони лише прагнуть привабити та зацікавити користувачів бібліотеки, підвищити її соціально-культурний статус. Бібліотечно-музейні виставки, на відміну від традиційних, привертають більшу до себе увагу відвідувачів. Адже вони, як правило, присвячені актуальним питанням історії та сучасності – значним політичним акціям, резонансним культурним явищам, ювілейним датам, знаменним подіям минулого і сьогодення. Тісна взаємодія бібліотек з іншими установами, профіль яких пов'язаний з проблематикою виставки дає змогу уникнути дублювання інформації. Звичайно, організація бібліотечно-музейної виставки вимагає менших матеріальних витрат, ніж музейна експозиція. Водночас вона вимагає від співробітників поглиблених знань бібліотечного фонду та основ музейної справи, певного художнього смаку, загальної ерудиції.

Роботу з підготовки бібліотечно-музейної виставки варто розпочинати зі створення творчого колективу з представників різних відділів бібліотеки та музейних установ. Організація постійно діючого виставково-експозиційного комплексу в читальному залі дає змогу ефективніше використовувати різнопланові експозиції з оптимальним співвідношенням доступності та збереження документів. Для ефективного проведення бібліотечно-музейної виставки необхідно пройти кілька важливих етапів, пов'язаних з її організацією:

1. Розроблення теми експозиції, визначення прямої пошуку майбутніх експонатів, ймовірної структури виставки. Виявлення основного кола джерел через довідково-бібліографічний апарат бібліотеки та підбір виявленої у фонді літератури. Призначення виконавця, відповідального за підготовку виставки.

2. Уточнення мети, місця та часу проведення виставки, організація реклами.

3. Перегляд, відбір, групування книг, рукописів та інших документів відповідно до структури виставки. Визначення музейних документів для експонування, їх місця знаходження та фіксація їх у картотеці.

4. Розроблення експозиційного плану виставки. Визначення назв розділів, заголовка, предметного середовища. Від учасників-партнерів необхідно отримати списки документів та експонатів, на підставі яких складатиметься експозиційний план виставки.

5. Оформлення виставкових об'єктів.

6. Розміщення матеріалу у вітринах, на стендах. Створення електронних копій відібраних документів для демонстрації з використанням відповідних засобів експонування і розміщення віртуального варіанта виставки на сайті бібліотеки.

7. Відкриття та експонування виставки, проведення екскурсій та інших заходів.

8. Закриття виставки, повернення документів фондоутримувачам.

9. Здійснення аналізу ефективності виставки.

Важливим чинником успішної організації бібліотечно-музейних виставок є реклама, зокрема, інформаційні повідомлення про такий захід у періодичних виданнях, на сайтах, під час передач по радіо, на телебаченні. Для належного представлення об'єктів на виставці слід подбати про їх відповідний експозиційний та експлуатаційний вигляд. На жаль, іноді трапляється, що раритетні та рідкісні видання не завжди зберігалися в оптимальних умовах і це, звичайно, відбилося як на їх зовнішньому вигляді, так і на стані збереження. Тому експонати, перед тим як потрапити на очі відвідувачам, повинні бути відреставровані. Дуже важливо, щоб документи, які експонуються на бібліотечно-музейних виставках, зберігалися у належних умовах. Необхідно запобігти негативному впливу температурно-вологісного режиму на матеріальну основу документів. Бажано, щоб температура у виставковому залі була такою ж, як і у фондосховищах, тобто 16–20° С, а відносна вологість не виходила за межі 50–60 %. З метою уникнення різких атмосферних перепадів виставкові вітрини не рекомендується розташовувати поблизу джерел тепла та вікон. Документи не можна довго експонувати, оскільки можуть початися руйнівні процеси в результаті дії негативних зовнішніх чинників. Для рідкісних та унікальних документів можлива тільки короткотермінова експозиція. В окремих випадках цінні оригінали варто замінювати копіями. При відсутності відвідувачів

вітрини бажано закривати світлонепроникною тканиною. Яскраве штучне та природне освітлення, хоча і сприяє кращому огляду експозиції, через деякий час призводить до фотохімічного руйнування паперової основи видань, рукописів, гравюр та інших документів. Тому їх освітленість не повинна перевищувати 75 лк. Відстань від світильника до документа не може бути меншою 0,5 м. Для зменшення шкідливого впливу сонячного світла та дії ультрафіолетового випромінювання вікна рекомендується захищати шторами чи жалюзі. Один з кращих варіантів експонування книг, документів, ілюстративних матеріалів, музейних предметів – спеціалізовані виставкові скляні вітрини з підсвічуванням. Для зменшення коливань вологості в експозиційних вітринах можна застосовувати буфери або сорбенти – вологовмісні матеріали, які у разі підвищення рівня вологості адсорбують водяну пару, а при пониженні – віддають її (наприклад, силікагель або «Frt-Sorb», який розроблено спеціально для музеїв) [17].

Завдяки унікальності та універсальності бібліотечно-музейних виставок є гарна нагода залучати до такої роботи широке коло фахівців; формувати інформаційну культуру користувачів; активізувати творчу та пізнавальну діяльність персоналу; розвивати навички управління колективною та індивідуальною діяльністю; здійснювати безперервну освіту бібліотечних кадрів. У читачів з'являється можливість отримати додаткову інформацію з ресурсу бібліотечно-музейної виставки. Адже бібліотекар-консультант при потребі проводить екскурсії та огляди за темою бібліотечно-музейної виставки, надає консультативну допомогу, веде статистику відвідувань і книговидачі, забезпечує збереження фонду при експонуванні. Звичайно, така робота бібліотекаря потребує поглиблення його професійних знань, підвищення його кваліфікації.

В умовах інформаційного суспільства бібліотечно-музейна виставка є, по суті, авторським освітнім проектом, в якому бібліотечні та музейні співробітники отримують інформаційні, комунікативні знання, навчаються проектної технології. Така виставкова діяльність включає в себе не просто оформлення виставки, а її організацію, проектування і удосконалення. Поєднання різноманітних форм і методів роботи, комп'ютерні технології дають змогу наповнювати бібліотечно-музейні виставки новим змістом, але головним її елементом, як і раніше, залишається книга, а головною метою – пропаганда книги і читання.

Останнім часом дедалі частіше використовуються віртуальні форми музейно-експозиційної діяльності бібліотек: електронні презентації, віртуальні екскурсії, демонстрації слайдів і фотографій, електронні виставки нових експонатів, віртуальне розміщення статей фахівців з того чи іншого питання за темою експозиції тощо [15, с. 37–38].

Використання віртуальних виставок у бібліотечній та музейній практиці дає змогу вирішити низку проблем, які неможливо розв'язати традиційними методами, а саме: забезпечення збереження експонатів; оперативність організації виставки та можливість постійного її поповнення новими документами; представлення документів у потрібній кількості назв; необмеженість терміну експонування документів; можливість перегляду змісту окремих документів та ілюстрацій; представлення документів, які відсутні у фондах даної бібліотеки, але мають значення для розкриття заявленої теми; можливість дистанційного перегляду виставки у будь-який час і у будь-якому місці, де є відповідні засоби отримання цифрової інформації. Відвідувачі віртуальної бібліотечно-музейної виставки можуть отримати повну інформацію за темою, що їх цікавить, без поспіху, часових або географічних обмежень, а також наочно ознайомитися з інформаційним ресурсом, одержати додаткову інформацію. Сучасні (електронні) бібліотечно-музейні виставки можуть готуватися паралельно з традиційними книжковими виставками або бути самостійною формою розкриття та популяризації фондів. Наприклад, у читальному залі Центральної районної бібліотеки ім. Ф. М. Достоєвського Солом'янського району м. Києва оформлено літературну, фактично постійно діючу, бібліотечно-музейну виставку «Ф. М. Достоєвський – монумент кризь віки», що складається з шести розділів, віртуальний образ експонатів якої представлено на сайті бібліотеки [24]. Бібліотечно-музейні виставки є ефективним інструментом залучення користувачів до бібліотеки, засобом створення її позитивного іміджу. Тому впровадження експозиційних елементів музейної роботи в діяльність публічних бібліотек лише підсилює їхні інформаційно-освітні та культурно-просвітницькі функції [4; 5].

Основна мета бібліотечно-музейної виставки – це інформаційне обслуговування користувачів, реклама бібліотеки, музею, їх інформаційних послуг. Організація та проведення бібліотечно-музейних виставок орієнтовані на поліпшення якісних показників бібліотечної роботи, що, в першу чер-

гу, сприяє розвитку гуманітарно-просвітницької діяльності бібліотеки. Зростання ролі музейної складової в роботі бібліотек призвело до появи нових форм їх виставкової діяльності. І тут багато залежить не тільки від можливостей сучасних інформаційних та мультимедійних технологій, але й від творчого підходу бібліотечних фахівців до організації виставкових експозицій. У зв'язку з цим постає необхідність посилення науковими працівниками кадрового складу публічних бібліотек, які мають музеї, постійно діючі експозиції або музейні виставкові комплекси. Справа в тому, що на сучасному етапі організації бібліотечно-музейної виставкової діяльності в бібліотеках виникає ціла низка проблем: неузгодженість діяльності установ; відсутність нормативно-правової документації, методичних розробок, які допомагали б розв'язувати складні питання роботи з предметами музейного значення; відсутність відповідного фінансування; труднощі ведення бухгалтерського обліку та ін.

Отже, бібліотечно-музейні виставки активізують масову роботу книгозбірні, сприяють популяризації та пропаганді читання, залученню користувачів до відвідування бібліотеки, вирізняють конкретну установу від низки інших. Ефективність кожної виставки визначається актуальністю теми, корисністю інформації, чіткістю формулювання текстового матеріалу, простотою експозиції, легкістю сприйняття та естетичною насолодою від ознайомлення з експонатами. Бібліотечно-музейна виставка сприяє розкриттю бібліотечного фонду, наочно демонструє окремі рідкісні та цінні видання, рукописи, музейні речі, унікальні документи. Така виставка є візитівкою книгозбірні, засобом розкриття стилю її роботи, творчих можливостей персоналу, найкращою формою представлення інформаційних ресурсів, з якими можна безпосередньо познайомитися користувачам бібліотеки.

Список використаних джерел

1. *Бронш Н.* Главный дом памяти / Н. Бронш // Библиополе. – 2011. – № 10. – С. 23–27.
2. *Викулова В. П.* Музейная экспозиция в библиотеке: типы и методы организации / В. П. Викулова // Библиотечное дело. – 2010. – № 21. – С. 32–37.
3. *Виноградова Е. Б.* Мемориальные функции библиотек / Е. Б. Виноградова. – М. : Либерея-Бибинформ, 2009. – 128 с.
4. Виставкова діяльність – інформаційне обличчя публічної бібліотеки : методичні поради / КЗ «ОУНБ ім. Тараса Шевченка» Черкас. обл. ради; уклад. Т. Горда. – Черкаси, 2014. – 24 с.

5. Від традицій до інновацій: сучасні моделі книжкових виставок : метод. рекомендації / Хмельниц. ОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2013. – 24 с.

6. Гуленкова Н. В. Библиотека и музей – успешные партнеры / Н. В. Гуленкова // Современная библиотека – 2010. – № 1. – С. 46–47.

7. Двуреченская Т. Экспозиционная деятельность как способ создания благоприятной библиотечной среды / Т. Двуреченская // Новая библиотека – 2011. – № 23. – С. 19–31.

8. Демченко Ю. А. Интеграционные процессы в современной культуре: на примере библиотек и музеев / Ю. А. Демченко // Вестник Челябин. гос. ун-та. – 2009. – № 18. – С. 13–19.

9. Демченко Ю. А. Историко-теоретические и организационные аспекты функционирования библиотек, осуществляющих музейную деятельность: диссертация ... канд. пед. наук : 05.25.03 / Юлия Анатольевна Демченко. – Челябинск, 2010. – 355 с.

10. Демченко Ю. А. Изменения в составе и содержании функций библиотек, осуществляющих музейную деятельность / Ю. А. Демченко // Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств. – 2010. – № 2. – С. 15–18.

11. Демченко Ю. А. Формирование культурного пространства / Ю. А. Демченко // Библиотечное дело. – 2007. – № 18. – С. 24–29.

12. Зайцева Н. Н. Интеграция информационных ресурсов библиотек, музеев, архивов в целях формирования единого культурного пространства Северо-Кавказского региона [Электронный ресурс] / Н. Н. Зайцева; Центр. гор. публ. б-ка им. А. П. Чехова. – Таганрог : ЦГПБ им. А. П. Чехова. – Режим доступа : http://taglib.ru/integracia_informacionnyh_resursov.html

13. Збаровская Н. В. Выставочная деятельность публичных библиотек / Н. В. Збаровская ; отв. ред. Т. Зарчук. – СПб : Профессия, 2004. – 224 с.

14. Косимовская Е. А. Анализ опыта совместной деятельности российских библиотек и музеев (по материалам

библиотечной печати) [Электронный ресурс] / Е. А. Косимовская // Тамбовская областная универсальная научная библиотека им. А. С. Пушкина : Межрегиональная науч.-практ. конф. «Библиотека в XXI веке», посвященная 180-летию основания ТОГУК. – Тамбов, 2010. – Режим доступа : http://www.tambovlib.ru/index.php?view=conferenc.2010.biblioteka_21vek.kosimovskaja

15. Кудря Л. Виртуальна книжкова виставка – нова форма популяризації документів / Л. Кудря // Бібліотечна планета. – 2009. – № 1. – С. 37–39.

16. Кузнецова Т. В. Музейная деятельность публичных библиотек / Т. В. Кузнецова // Библиотечное дело. – 2010. – № 21. – С. 12–14.

17. Льода Л. М. Книжкова виставкова діяльність: організація, тематика, проблеми [Електронний ресурс] / Л. М. Льода, Л. С. Дзензелюк. – Режим доступу : <http://vuam.org.ua/uk/704>

18. Матлина С. Г. Книжные выставки – обычные и необычные / С. Г. Матлина. – М. : Чистые пруды, 2008. – 27 с.

19. Медникова С. А. Библиотеки, музеи и архивы: грани сотрудничества / С. А. Медникова // Библиотечное дело. – 2007. – № 18. – С. 20–23.

20. Миллер И. На долгую память / И. Миллер // Библиополе. – 2012. – № 6. – С. 42–44.

21. Пикулева Е. А. Музейные формы и методы работы в пространстве вузовской библиотеки [Электронный ресурс] / Е. А. Пикулева. – Режим доступа : <http://elibrary.udsu.ru/>

22. Смехова Л. В. Книжкова виставка – одна з форм популяризації книги / Л. В. Смехова // Шкільна бібліотека. – 2009. – № 3. – С. 43–46.

23. Тарашенко А. А. Эффективная выставка : методическое пособие / А. А. Тарашенко. – Томск : Том. обл. универс. науч. б-ка им. А. С. Пушкина. – 2013. – 115 с. – (Библ. сер. : «На стол практику»; вып. 2).

24. Сайт Центральної районної бібліотеки ім. Ф. М. Достоєвського Солом'янського району м. Києва. – Режим доступу : <http://www.lib.solor.gov.ua/index.php?w=section&cat=5&id=149>

Стаття надійшла до редакції 31.03.2015.

UDC 021.4:061.4:069:027

Viktor Sokolov,

Ph.D., Chief Librarian, National Parliamentary Library of Ukraine

FEATURES LIBRARY AND MUSEUM EXHIBITION ACTIVITY

Characterized essence and distinctive features of library and museum exhibitions, disclosed specifics of their establishment and operation of public libraries. The characteristic of the main types of library and museum exhibitions, and the impact of new electronic information technologies on the characteristics of their organization and functioning. The advantages and importance of library and museum exhibitions in cultural and media libraries work.

К е у о р д с : book exhibition, library and museum exhibition, museum activities of the library, public library.

УДК 021.4:061.4:069:027

Виктор Соколов,

канд. ист. наук, главный библиотекарь Национальной парламентской библиотеки Украины

ОСОБЕННОСТИ БИБЛИОТЕЧНО-МУЗЕЙНОЙ ВЫСТАВОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье раскрыта сущность, отличительные черты библиотечно-музейных выставок, специфика их создания и функционирования в публичных библиотеках. Охарактеризованы основные виды библиотечно-музейных выставок. Особое внимание уделяется электронным библиотечно-музейным выставкам. Проанализированы их преимущества и возрастающее значение в культурно-массовой работе библиотек.

К л ю ч е в ы е с л о в а : книжная выставка, библиотечно-музейная выставка, музейная деятельность библиотеки, публичные библиотеки.

Олена Яковенко,

канд. іст. наук, наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Олена Вискірко,

пров. бібліотекар Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

І. О. Сікорський: життя, діяльність, бібліофільська спадщина

У статті висвітлено життя і діяльність видатного українського вченого в галузі медицини, педагогіки, психології Івана Олексійовича Сікорського (1842–1919). Проаналізовано структуру та документний склад його колекційного зібрання, яке зберігається у відділі наукової організації та обслуговування основним фондом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

К л ю ч о в і с л о в а: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, І. О. Сікорський, колекційне зібрання.

Іван Олексійович Сікорський по праву належить до яскравих світочей вітчизняної науки. Він був класиком і фундатором десятка наукових дисциплін, автором великої кількості наукових праць, у т. ч. й солідних монографій. За його життя вони користувалися гучним успіхом, багато разів перевидавалися, зокрема й за кордоном. Після революції публікації вченого стали бібліографічною рідкістю і цілі покоління наших психологів, психіатрів, і педагогів не мали змоги з ними познайомитися.

Ім'я І. О. Сікорського замовчувалося впродовж цілого століття. За радянських часів короткі відомості про вченого були розміщені в «Большой Медицинской Энциклопедии» (1931) та «Українській Радянській Енциклопедії» (1984). На його адресу лунало багато серйозних звинувачень: ідеаліст, монархіст, клерикал, реакціонер, «професор від поліції», великодержавний шовініст, російський націоналіст, юдофоб, україножер. У свій час він мав необережність виступити як психіатр, психолог на відомому судовому процесі Бейліса з приводу вбивства 13-річного українського хлопчика Андрійка Ющинського. Сікорського тоді звинуватили в тому, що він охарактеризував цей злочин як ритуальне вбивство християнських дітей євреями. Проте, вчений лише аналізував літературу з цього питання, про що свідчить і тритомний стенографічний звіт судової справи Бейліса. Однак, це не завадило створити міф про його антисемітизм. Завдяки своїй позиції у цій резонансній справі Іван Олексійович та майбутні керівники радянської держави – більшовики, опинилися по різні боки революційних барикад і його ім'я ввійшло до чорного списку ворогів пролетарської влади. Відтак зрозуміло, чому в історичній літературі радянської доби про вченого так мало згадок.

Останнім часом блокада навколо імені І. О. Сікорського послабшала, почали з'являтися публікації про нього. Зокрема, тут варто згадати ґрунтовне дослідження О. Т. Губко «Іван Олексійович Сікорський як учений і експерт у справі Бейліса» [2]. Психолого-педагогічним аспектам діяльності Сікорського присвячені праці Н. М. Дем'яненко («Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.))» [4], Г. С. Сазоненко («Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею)» [9], статті О. Вишневецького, В. В. Золотоверха, А. Г. Селюкова, Т. Б. Слободянюка [1; 5; 10; 14]. Здобутки Сікорського як видатного психіатра, психоневролога, психолога розкриваються у монографії В. І. Менжуліна «Інший Сікорський: незручні сторінки історії психіатрії» [7], його ім'я згадується в працях В. Г. Морозова, Д. Р. Лунц, Н. Й. Фелінської «Основные этапы развития отечественной судебной психиатрии» [8], К.-Г. Юнга «Тэвистокские лекции: Аналитическая психология: её теория и практика» [17], кандидатських дисертаціях С. А. Гуревича «Развитие основных направлений отечественной психиатрии конца XIX века (по материалам первых русских психиатрических журналов)» і Д. С. Тимофеева «Психологические воззрения И. А. Сикорского» [3; 16].

Мета статті – ознайомити читачський загал з колекційним зібранням І. О. Сікорського, яке зберігається у відділі наукової організації та обслуговування основним фондом (ВНООФ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Іван Сікорський народився 26 травня (8 червня за новим стилем) 1842 р. в селі Антонів Сквирсь-

кого повіту Київської губернії у родині православного священика, в якій було 12 дітей.

Дитинство Сікорського пройшло серед чарівної природи, добросердечних, духовно багатих українців. Хлопчик вирізнявся вдумливістю, був серйозним, мало спілкувався з сільськими дітьми, натомість дуже рано, майже самостійно, навчився читати і багато часу проводив за книгами.

У дев'ять років хлопця віддали до Києво-Подільського духовного училища, а потім – до Київської духовної семінарії. Ще не закінчивши її останнього курсу, Іван склав екстерном іспит до Київської Першої гімназії, а згодом вступив до Університету св. Володимира, де прослухав два курси на природничому відділенні, а потім перейшов на медичний факультет, який закінчив з відзнакою у 1869 р. З огляду на блискучі успіхи юнака, його залишили для підготовки до професорського звання за спеціальністю патологія душевних і нервових хвороб. У 1872 р. вченою радою Київського університету І. О. Сікорському було присвоєно вчений ступінь доктора медицини. Того ж року він переїздить до Санкт-Петербурга, де його призначають ординатором, а пізніше – приват-доцентом клініки душевних і нервових хвороб Імператорської Військово-медичної академії. Одночасно він деякий час служить чиновником у медичному департаменті Міністерства внутрішніх справ. У 1873–1874 рр. проходить наукове вдосконалення у клініці Медико-хірургічної академії. Тоді ж його обирають колезьким асесором. У листопаді 1880 р. він обіймає посаду штатського ординатора психіатричної клініки Святого Миколи Чудотворця.

У 1879 р. І. О. Сікорського обирають членом-кореспондентом Бельгійського королівського медичного товариства, а у 1882-му – іноземним членом-кореспондентом Паризького товариства громадської медицини та професійної гігієни. Він також стає членом Товариства психіатрів і Товариства російських лікарів (Санкт-Петербург).

У 1884 р. вченого запрошують на роботу до Московського університету, але він повертається до Києва, де займає посаду екстраординарного, а згодом – ординарного професора кафедри душевних і нервових захворювань Університету св. Володимира. У 1910 р. він отримав звання заслуженого професора. З 1911-го 69-річний вчений припиняє читати лекції в університеті, але продовжує активно займатися науковою роботою.

Саме київський період позначений плідною й масштабною громадською діяльністю Сікорського. За його ініціативи у Києві відкриваються Лікарсько-педагогічний інститут для розумово-

відсталих та нервових дітей (1904), Фребелівський жіночий педагогічний інститут (1908), перший у світі Інститут дитячої психопатології (1912). Він був засновником і редактором київського медичного журналу «Вопросы нервно-психической медицины и психологии» (1896 – 1905 рр.), постійним дописувачем газети «Киевлянин».

Іван Олексійович також очолював Київський комітет по тюрмах; Товариство допомоги студентам при Університеті св. Володимира; Київське товариство заступництва засуджених осіб та безпритульних дітей; входив до складу правління Київського товариства боротьби з дитячою смертністю; був членом Північно-Західного Товариства тверезості, Товариства швидкої медичної допомоги в Києві; консультантом при лікарні ім. С. А. Лихаревої.

Помер Іван Олексійович Сікорський 1 (13 за новим стилем) лютого 1919 р. на 77-му році життя, похований на Байковому кладовищі. Його син Ігор (1889–1972) емігрував, згодом він став всесвітньо відомим конструктором літаків.

Звертаючись до наукової спадщини вченого, слід, насамперед, відзначити її виняткову різноплановість та обсяговість. Різнобічність творчих інтересів І. О. Сікорського й справді феноменальна. Він автор понад 100 наукових праць, багатьох монографій і посібників із загальної психології, патологічної анатомії, фізіології, медицини (психіатрії, невралгії), гігієни, дефектології, педагогіки (теорії виховання й дидактики) та психології.

Психологічні та педагогічні праці вченого несли на собі карб передових ідей свого часу, перегукувалися з найбільш прогресивними концепціями його сучасників. А дослідження з психіатрії були пройняті гуманістичною турботою про душевне здоров'я народу («Основы алкогольной политики в России», «О влиянии спиртных напитков на здоровье и нравственность населения России», «Состояние духа перед самоубийством», «Памятная книжка здоровья», «Об успехах медицины в деле охранения высших сторон здоровья», «Психопатическая эпидемия 1892 года в Киевской губернии», «Эпидемические вольные смерти и смертоубийства в Терновских хуторах (близ Тирасполя): психологическое исследование»).

У психологічній науці І. О. Сікорський виявив себе не лише ученим-енциклопедистом, а й піонером-дослідником. Вчений заслужено вважається основоположником таких важливих галузей знання, як загальна і експериментальна психологія, психопатологія, медична й клінічна патологія, психологія аномальних дітей, дитяча й педагогічна психологія, соціальна психологія, психо-

логія особистості, психологія здібностей, психологія творчості, психологія мистецтва, релігійна психологія, етнопсихологія.

Найулюбленішими темами Івана Олексійовича були виховання, розвиток та навчання дітей. Психолого-педагогічній проблематиці вчений присвятив найбільше праць, серед яких «Основы воспитания и обучения», «Воспитание в возрасте первого детства», «О детях трудных в воспитательном отношении», «Сборник научно-литературных статей по вопросам общественной психологии, воспитания и нервно-психической гигиены») та ін.

І. О. Сікорському належить пріоритет в обґрунтуванні експериментальної педагогіки та дослідної дитячої і педагогічної психології. Трактаат професора про втомлюваність дітей шкільного віку поклав початок застосуванню в Європі експериментальних досліджень з питань шкільного життя («Душа ребенка с кратким описанием души животных и души взрослого человека» (1901). Ідеалом і кінцевою метою будь-якого виховання він проголосив так званий «симетричний розвиток душевних сил», сучасними словами – гармонійний і всебічний розвиток дитини. Вчений озброїв людство потужним арсеналом конкретних психолого-педагогічних механізмів реалізації цього гуманістичного постулату. Високу оцінку працям І. О. Сікорського з психофізіології дав І. П. Павлов.

У своїх дослідженнях Іван Олексійович широко використовував матеріали з художньої літератури й образотворчого мистецтва. Художній елемент у його особистості й науковій творчості посідав визначне місце. Здібний художник, він нерідко сам ілюстрував власні твори. У його студіях, особливо в галузі фізіономіки, виявилася велика ерудиція дослідника в сфері літератури і мистецтв. Часто Сікорський виступав із психолого-художнім та психопатологічним аналізом творів мистецтва. Як приклад, можна назвати його праці «Душа и мозг великих людей», «Успехи руссакаго художественнаго творчества», «Антропологическая и психологическая генеалогия Пушкина», «Психологическое искривление художественного творчества Гоголя», «Пирогов как мыслитель и человек», «Нравственное значение личности В. Соловьева», «Богоматерь в художественных воспроизведениях Рафаэля и Васнецова».

Вчений дотримувався великодержавних, монархічних поглядів, був прихильником концепції «єдиної російської нації», входив до складу Київського клубу російських націоналістів. Серед його головних теоретичних робіт на цю тему – «Русские и украинцы: катехизис националиста»,

де він аналізував основні психологічні риси, притаманні двом народам. У праці «О психологических основах национализма» І. О. Сікорський спробував проаналізувати націоналізм як психічне явище, багато розмірковував над тим «Что такое нация и другие формы этнической жизни?», окреслював «черты из психологии славян».

Активна громадянська позиція вченого знайшла своє відображення в низці публікацій та доповідей, серед яких «Современная всесветная война 1914 года. Причины войны и устранение их», «Партии и беспартийные в деле выборов», «Избирательная программа общегородских совещаний (Новодумская партия) по выборам в Киевскую городскую думу».

І. О. Сікорський був також великим бібліофілом. Його бібліотека – унікальне зібрання спеціальної літератури. 1895 р. у Києві вийшов друком «Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета Св. Владимира, Ивану Алексеевичу Сикорскому», що містить бібліографічні відомості про 3754 документи. У подальшому бібліотека вченого систематично поповнювалася. Неодноразово доповнювався рукописними вставками і її каталог.

З січня 1919 р. В. І. Вернадський вів переговори з донькою вже хворого Сікорського щодо придбання його зібрання для Всенародної Бібліотеки України. Після смерті вченого його бібліотеку спочатку було передано Київському Університету св. Володимира, а у 1927 р. книгозбірня як дар надійшла до ВБУ (назва НБУВ до 1934 р.), де донині зберігається єдиним масивом у кількості 12 893 од. зберігання. Документи з колекції опубліковано російською, латинською, французькою та англійською мовами. Хронологічні межі зібрання – XV – початок XX ст.

Колекційне зібрання І. О. Сікорського поділяється на XV розділів, хоча X та XV розділи у фонді НБУВ відсутні.

До першого розділу – «Історія та енциклопедія медицини. Медична класична література до XVIII ст.» – належать найбільш ретроспективні та раритетні видання, зокрема: «Magni Hippocratis medicorum omnium facile princeps: opera quae extant amnia» (1557); Galeni «Epitome operum. Editio novissima, a multis mendis expurgata auctore A. Zacuna Zugduni» (1643); Pauli Aeginetae «Opus de re medica nunc primum integrum, Latinitate donatum per Joannem Guinterium Andernacum. Colonial opera et impensa Joannis Soteris, anno» (1534); Avicennae «Medicorum Arabum principis Liber Canonum de medicinis cordialibus, et cantica...» (1556); Mercurialis Hieronymi «In jmnnes Hippocratis Aphorismorum libros praelectiones Patavinae» (1619); Schenckius

Jo. A. Grafenberg «Observationum medicarum rariorum libri VII» (1665); Etmuilleri Michaelis «Opera omnia medico-physica, theoretica et practica» (1700); Riverii Zazari «Opera medica universa, tom I. Genevae» (1737); Hofmani Frederici «Opera Omnia. Phisico-medica» (1748), «Encyclopedie methodique» (1788); Бухан «Полный и всеобщий домашний лечебник». Т. I–V (1791); С. Ковнер «История медицины» (1878); Д. К. Родзаевский «Гомеопатия как медико-философская система в ее прошлом и настоящем» (1891); И. Я. Пленк «Начальные основания повивального искусства». Ч. 1. (1796); И. А. Сикорский «Сборник научно-литературных статей». Кн. 1–5. (1900); И. А. Сикорский «О книге В. Вересаева «Записки врача» (1902); В. И. Разумовский «Медицина и хирургия в XIX ст.» (1902). Як бачимо, більшість видань з цього розділу надруковані латинською та французькою мовами. Ціла низка документів XVI – XVIII ст. – великого формату та оправлені в шкіру.

Другий розділ колекційного зібрання поділяється на три підрозділи: філософія, філософія природознавства, антропологія.

До підрозділу «Філософія» належать видання з питань історії філософії, розвитку культури й науки, релігії та мистецтва: Д. Г. Льюїс «История философии от начала ее в Греции до настоящих времен» (1861); Дж. Ст. Милль «О подчинении женщины» (1869); Э. Тейлор «Первобытная культура. Исследования развития мифологии, философии, религии, искусства и обычаев». Т. I–II. (1876); Платон «Сочинения, переведенные с греческого и объясненные профессором Карповым» (1879); Э. Эггер «История книги от ее появления до наших дней» (1882); В. Вундт «Этика. Исследование фактов и законов нравственной жизни». Т. I–III. (1888); П. Лашкарев «Право церковное в его основах, видах и источниках» (1886); А. Н. Бернштейн «Мир звуков, как объект восприятия и мыслей» (Б. р.); А. И. Введенский «Логика, как часть теории познания» (1912); П. К. Энгельмейер «Теория творчества» (1910).

Праці з еволюції та натуралізму, основ біології й фізіології, питань матерії та матеріального, створення людини, її фізичного та духовного розвитку зібрані у підрозділі «Філософія природознавства». Це такі видання: К. А. Циттель «Первобытный мир» (1873); Ч. Дарвин «Происхождение видов» (1868); Ч. Дарвин «Происхождение человека и подбор по отношению к полу». Т. I–II. (1872); В. Томсон «Строение материи» (1895); В. Освальд «Философия природы» (1903); Э. Геккель «Мировые загадки» (1906); Ж. Беккерель «Эволюция материи и миров» (1912); Е. И. Игнатьев «Законы природы» (1916); Н. В. Кра-

инский «Душа и вселенная» (1911); Г. М. Иосифов «О размножении и половом влечении человека с точки зрения эволюции» (1910).

Третій підрозділ другого розділу присвячений антропології. Серед видань цього підрозділу виокремимо такі: Ч. Ляйелль «Геологические доказательства древности человека с некоторыми замечаниями о теории происхождения видов» (1890); О. Пешель «Народоведение» (1891); «Этнографическое обозрение» (1891); И. Деникер «Человеческие расы» (1902); И. А. Сикорский «Русские и украинцы» (1913).

Документи з психології, порівняльної психології, спиритизму біографії великих людей, зібрані в третьому розділі колекційного зібрання.

До підрозділу «Психологія» належать праці: Ч. Дарвин «О выражении ощущений у человека» (1872); И. Сеченов «Элементы мысли» (1878); «Рефлексы человеческого мозга» (1866); В. М. Бехтерев «Сознание и его границы» (1888); А. И. Смирнов «Эстетика, как наука о прекрасном в природе и искусстве» (1894); И. А. Сикорский «Душа ребенка с кратким описанием души животных и души взрослого человека» (1911).

Заслужують на увагу видання з порівняльної психології: М. Перти «Психическая жизнь животных» (1866); Г. Корус «Сравнительная психология или история развития души на различных ступенях животного мира» (1861); Дж. Роменс «Ум животных» (1888); В. Вагнер «Психология животных» (1902).

Назва підрозділу «Біографії великих людей» говорить сама за себе. Він налічує майже 90 документів, серед яких: Г. Жоли «Психология великих людей» (1881); «Историческая портретная галерея». Отд. 1–4 (Б. р.); (1885–1890); «Жития святых на месяц январь–ноябрь» (1858); О. Миллер «Материалы для жизнеописания Ф. М. Достоевского»; «А. Шопенгауэр. Очерки его жизни и учения» (1882); И. В. Бертенсон «Николай Иванович Пирогов» (1881); В. В. Огарков «Кольцов А. В. Его жизнь и литературная деятельность» (1891).

Неабиякий інтерес вчений виявив до питань спиритизму, про що свідчить наявність у його колекції близько 40 документів з цієї тематики, переважно німецькою та французькою мовами. Серед них декілька книг російською мовою: В. Ф. Чит «Спиритизм и помешательство» (Б. р.); переклад з французької твору Г. Дюрвиля «Экспериментальное исследование магнетизма. Магнетическая физика» (1913).

Четвертий розділ колекційного зібрання складається з чотирьох підрозділів – виховання і освіта, школа та шкільна гігієна, довідкова частина та дитячі книги, виховання хворих та зіпсованих дітей.

Питанням педагогіки, як вже зазначалося, дослідник приділяв особливу увагу, про що свідчить велика кількість, представлених у першому підрозділі «Виховання і освіта», його праць: І. А. Сікорський «Воспитание в возрасте первого детства» (1884); «Педагогическая психология» (1907). Серед документів цього підрозділу можна виокремити також твори А. І. Скребницького «Воспитание и образование слепых и их призвание на Западе» (1903); А. І. Смирнова «О воспитании характера» (1902); Н. К. Маккавейского «Воспитание у древних евреев» (1903). Із періодичних видань тут присутні: журнали «Вестник воспитания» за 1890–1899 рр.; «Педагогическая мысль» за 1904–1905 рр.; «Ежегодник экспериментальной педагогики» за 1910–1911 рр.

У підрозділі «Школа та шкільна гігієна» представлені книги В. Фармаковского «Школьная диететика. Учение о сбережении здоровья детей, посещающих школу» (1879); К. Г. Шильдбаха «Детская гимнастика» (1880); М. І. Гошкевича «Основы гигиены школьного ручного труда» (1905); Н. А. Оболонского «О значении физических упражнений в школе» (1911) та ін.

Документи довідкового характеру, каталоги, розпорядження-циркуляри, звіти, методичні вказівки сконцентровані в підрозділі «Довідкова частина. Дитячі книги».

У зібранні окремий підрозділ присвячено питанням виховання хворих та «зіпсованих» дітей. Цікавими й завжди актуальними є твори А. Богдановского «Молодые преступники. Вопросы уголовного права и уголовной политики» (1871); Ф. Шольца «Недостатки в характере ребенка или вторая золотая книжка» (1893); Е. Альбицкого «Исправительно-воспитательные заведения для несовершеннолетних преступников и детей, брошенных в связи с законодательством о принудительном воспитании» (1893); «Вопросы педагогической патологии в семье и школе» (1912). Цей підрозділ колекції містить також багато звітів товариств, колоній, притулків.

П'ятий розділ поділяється на три підрозділи і присвячений питанням вивчення нервової системи людини.

Серед праць із загальних нервових захворювань можна виокремити такі: Д. Зернов «Руководство анатомии нервной системы человека (неврология)» (1883); В. Бехтерев «Проводящие пути мозга» (1893); Э. Флятау «Атлас мозга человека. Поверхность, разрезы и ход волокон» (1894); W. His «О строении нашей нервной системы» (1894); А. Леонтович «Новые данные о каждом чувстве» (1900).

У другому підрозділі – «Фізіологія нервової систе-

ми» – заслуговують на увагу праці І. Сеченова «Физиология органов чувств» (1867); Б. С. Грейденберга «Нервная система в здоровом и больном организмах» (1889); Д. Блэка «Мозговая работа и переутомление» (1894); С. Чирьева «Общая мышечная и нервная физиология» (1902); С. Д. Владычко «Влияние табачного дыма на нервную систему и организм вообще, с обращением внимания на профилактику и терапию острого и хронического отравления» (1909).

Публікації із загальної патології нервової системи зосереджені у третьому підрозділі. Окремо тут слід відзначити видання Бирха Гирфшельда «Руководство к паталогической анатомии» (1878); А. Фурнье «Сифилис и брак» (1882); О. О. Мочутковского «Об истерических формах гипноза» (1888); А. А. Токарского «О насильственных внушениях» (1896); А. Фаворского «Материалы к вопросу о паталого-анатомическом изменении спинного мозга при сдавливании его» (1901).

Шостий розділ колекційного зібрання присвячений захворюванням нервової системи. Цей розділ, як і попередній, поділяється на три підрозділи: загальні нервові захворювання, електротерапія, захворювання мови.

До першого підрозділу віднесені такі видання: М. Г. Ромберг «Руководство к изучению нервных болезней». Т. I, ч. 1–2. (1860); А. А. Корнилов «Методика и план исследования болезней нервной системы» (1883); «Лекции современных немецких клиницистов» (1885); В. М. Бехтерев «Нервные болезни в отдельных наблюдениях». Вып. 1. (1894); П. І. Ковалевский «Мигрень и ее лечение» (1898); Н. В. Краинский «Порча, кликуши и бесноватые, как явление русской народной жизни» (1900); Л. О. Даркшевич «Курс нервных болезней». Т. I. (1904); М. Лапинский «О травматических заболеваниях нервной системы в несчастных случаях» (1909).

У другому підрозділі зосереджені твори, в яких висвітлюються питання електротерапії: М. Розенталь «Электротерапия. Основания и применения ее к медицине» (1867); Цимссен «Электричество в медицине» (1881); Н. І. Корошнев «Основы электродиагностики и электротерапии» (1901); Т. Кон «Руководство по электродиагностике и электротерапии для врачей и студентов» (1908).

У підрозділі «Захворювання мови» зібрані праці, присвячені не лише мовним дефектам, а й проблемам лінгвістики, розвитку мови різних народів та їхні порівняльні характеристики. Це, зокрема, дослідження: Д. Лавриненко «Грамматический и психологический анализ произведений Г. Гейне» (Пособие при изучении немецкого языка) (1866);

А. Путяти «К теории индо-европейского вокализма» (1881); А. Овелака «Лингвистика» (1881); К. Ю. Эрнста «Заикание. Его причины и лечение» (1889); А. Куссмауль «Расстройство речи. Опыт патологии речи» (1879); Ф. Миклонича «Сравнительная морфология славянских языков» (1886); «Руководство к первоначальному обучению глухонемых детей по звуковому способу» (1889).

У сьомому розділі колекційного зібрання І. О. Сікорського зібрано значний масив праць з психіатрії та психічних захворювань, у т. ч. багато звітів про діяльність психіатричних лікарень та колоній. Розділ поділяється на сім підрозділів, з-поміж яких: психіатрія, алкоголізм та наркоманія, ідіотизм, самогубство, злочини та судова психологія. Цю тематику репрезентують: Ф. Пинель, А. Матей «О душевных болезнях» (1829); Н. М. Попов «Сновидения и помешательство» (1890); А. И. Ющенко «Юношеский прогрессивный паралич» (1895); Р. Буркарт «Хроническое отравление морфием и лечение посредством постепенного отнятия морфия» (1882); И. Розенталь «Пиво и водка и их значение для народного здоровья» (1883); И. М. Догель «Табак, как прихоть и несчастье человека» (1885); Н. М. Попов «К патологической анатомии идиотизма» (1891); Д. Дриль «Малолетние преступники» (1884); М. П. Чубинский «Очерки уголовной политики» (1905); А. Ф. Кони «Из воспоминаний и заметок судьи» (Б. р.).

У процесі перевірки колекційного зібрання сьомого розділу було виявлено невідповідність назв підрозділів їх змістовому наповненню. Так, у підрозділі «Психопатична література» наявні документи, присвячені нервово-психічній гігієні, і навпаки – у підрозділі «Нервово-психічна гігієна» представлені документи з питань психопатології. Серед них: П. Мантецац «Счастье и труд» (пер. с итал.) (1889); Я. А. Анфимов «Периодическая усталость (ленность, апатия) и периодические психозы» (1899); И. И. Сераковский «Несчастье. Тайны. Диво. Безумие» (1874); В. Рафальский «Заграничные скитания больного» (1886); П. Леднев «Кристаллы духа и отношение духа и материи» (Б. р.).

У цьому розділі представлені й твори самого І. О. Сікорського: «Психологическая борьба с самоубийством в юные годы» (1913); «Эпидемические вольные смерти и смертоубийства в Терновских хуторах (близ Тирасполя)» (1897); «Об успехах медицины в деле охранения высших сторон здоровья» (1898).

Одним з найбільших розділів колекційного зібрання І. О. Сікорського є восьмий розділ, де зберігаються періодичні видання. Цей розділ є монолітним і не поділяється на підрозділи. Значну його

частину становлять журнали із загальної медицини, а також спеціальні галузеві вітчизняні та зарубіжні періодичні видання. Серед них виокремимо такі: «Psychiatriches Centralblatt», «Neurologisches Centralblatt», «Archiv fur Psychiatrie una Nervenkrankheiten», «Nouvelle iconographie de la salpêtrie», «Deutsche Zeitschrift fur Nervenheilkunde», «The journal of mental science», «Archivos des Criminologia, medicina Ctgal y Psiquiatria», «Вестник клинической и судебной психиатрии и невропатологии», «Неврологический вестник», «Отчет о заседаниях общества невропатологов и психиатров», «Обозрение психиатрии, неврологии и экспериментальной психологии», «Вопросы нервно-психической медицины», «Вестник душевных болезней», «Современная психиатрия».

Дев'ятий розділ налічує сім підрозділів та присвячений питанням анатомії, фізіології, загальної патології, фармакології, гігієні, приватній патології і терапії. У ньому також наявні періодичні видання загальнономедичного змісту.

Серед документів з анатомії слід назвати твори Ф. П. Ландцверта «Курс нормальной анатомии человека» (Б. р.); Голубева «Гистология» (Б. р.); П. Ф. Лесгафта «О соединении костей между собою» (1882); Э. Клебса «Руководство к патологической анатомии человека» (1875); И. А. Сикорского «О лимфатических сосудах печени» (Б. р.).

З питань фізіології привертають увагу фундаментальні праці Ф. К. Дондерса «Физиология человека» (1860); В. Конє «Учебник физиологической химии» (1866); «Руководство к физиологии» / изд. проф. Л. Германном (1885).

Підрозділ загальної патології представлений виданнями М. Руднева «Руководство к изучению патологии» (1873); А. Д. Павловского «Бактериологические исследования» (Б. р.); С. М. Лукьянова «Основания общей патологии сосудистой системы» (1893); Л. С. Циковского «Микроорганизмы» (1882); Н. Строганова «К изучению о развитии рака» (Б. р.).

У підрозділі «Фармакологія» можна виокремити праці Ю. Траппа «Фармацевтическая операция и рецептура» (1876); Шмидеберга «Основы фармакологии» (1891); С. В. Филица «Руководство к прописыванию важнейших лекарств» (1892); Д. П. Косоротова «Учебник токсикологии» (1911).

Також у цьому розділі зберігаються документи з гігієни: В. Гуфеланд «Искусство продлить человеческую жизнь (мактобиотика)» (1853); М. О. Перфильев «Беседы о здоровье и о болезнях» (1883); И. Скворцов «Основы гигиологии и гигиены» (1900).

Праці О. Каменецкого «Краткое наставление о лечении болезней простыми средствами» (1809); С. Боткина «Курс клиники внутренних болезней» (1867); Д. Веска «Терапевтический альманах» (1893); В. Пермина «О чревосечении» (1896); Дебова «Диагностика внутренних и нервных болезней» (1901) репрезентують підрозділ «Приватна патологія і терапія».

Серед періодичних видань загальномедичного змісту – російські та іноземні журнали, газети, зокрема, «Gazette medicale», «Medicinische Zeiteng», «Врач. Еженедельная газета», «Больничная газета Боткина», «Новости терапии», «Современная терапия».

Десятий розділ колекційного зібрання «Лексикони. Граматики», як уже зазначалося, до фонду Бібліотеки не надходив.

Наступний, одинадцятий, розділ присвячений загальним питанням із таких галузей знань, як фізика, хімія, зоологія, ботаніка та фотографія. Ці знання, вочевидь, вчений також використовував у своїй науковій діяльності та повсякденному житті. Тут заслуговують на увагу такі праці: А. Гано «Популярная физика» (1871); Л. Хлыстов «Природа и человек» (1871); К. Шорлеммер «Краткий учебник химии углеродистых соединений» (1873); С. Н. Реформаторский «Начальный курс органической химии» (1900); Т. Чийтам «Элементарная химия» (1910); П. Я. Армашевский «Публичные лекции по геологии и истории Киева» (1897); А. Пизон «Человек и животный мир» (1903); Б. Зенгер «Самоучитель фотографии» (1887); П. Дементьев «Практическое руководство к новейшей фотографии» (Б. р.).

На два підрозділи поділяється дванадцятий розділ колекційного зібрання. Він містить документи загальностатистичного та медико-статистичного характеру. Зокрема, це такі видання: Я. Бертильон «Статистика движения населения во Франции» (1889); «Сборник сведений по общественной благотворительности» (1880); «Урожай в Европейской России» (1884); «Отчет церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за 1898 г.» (1899); «Статистические данные о разводах и недействительных браках за 1867–1886 гг.» (1893); «Больницы в губерниях и областях Российской Империи по сведениям за 1887 г.»; «Отчет медицинского департамента за 1883 г.» (1886); «С.-Петербургские городские больницы и богадельни в 1884–1885 гг.» (1888); «Протоколы заседаний съезда земских врачей Бессарабской губернии в Кишиневе в 1887 г.» (1888); «Сведения о ходе разных болезней в Таврической губернии» (1883).

Для наукових студій І. О. Сікорському необхідна була певна кількість довідкових, бібліографічних видань. Тому збирання та зберігання довідкової літератури з різних галузей знання було вкрай важливе для вченого і свідчить про різнобічність його інтересів.

Тринадцятий розділ колекційного зібрання «Бібліографія. Каталоги. Довідкові книги», який не поділяється на підрозділи, якраз і складається з довідкової та бібліографічної літератури. Виокремимо такі видання: «Библиографический указатель российской медицинской литературы» (1890–1891); В. Фрейман «Библиотекарь, спутник по библиографии и библиотековедению» (1890); «Устав врачебный» (Б. р.); «Справочная книга для врачей» (1890); «Российская библиография. Еженедельный выпуск российской печати» (1879); А. Бергольц «Адресный список врачей и аптек в С.-Петербурге» (1885).

Чотирнадцятий розділ колекційного зібрання містить документи літературознавчого та літературно-художнього змісту: Ф. Литке «Путешествие вокруг света 1826–1829 гг.» (1835); С. Глинка «Русские анекдоты военные и гражданские» (1822); Н. Любавич «Начало католической реакции и упадок реформации в Польше» (1890); Ф. Гельвальд «Естественная история племен и народов» (1883); Ю. Энгель «Очерки по истории музыки: лекции» (1911); И. А. Сикорский «Киевский педагогический фребелевский институт и его задачи» (1907) та ін.

У цьому розділі колекційного зібрання другий підрозділ «Книги літературного змісту», як і останній, п'ятнадцятий, розділ «Художні видання», відсутні у фонді.

Багато документів із колекційного зібрання, крім унікального змісту, містять автографи, дарчі написи авторів, екслібриси, печатки, що дає підстави долучити цей фонд до «Державного реєстру національного культурного надбання». У 2012 р., згідно із затвердженою структурою опису документів за 13 полями на платформі САБ ІРБІС-64, співробітниками відділу було підготовлено відомості про 13 колекцій книжкових пам'яток, серед яких і колекційне зібрання І. О. Сікорського.

Отже, колекційне зібрання особового походження вченого, громадського діяча, професора Київського університету св. Володимира Івана Олексійовича Сікорського є унікальним за своїм документним складом та структурою. Представлені документи є цінними, їх узагальнення та аналіз дає змогу здійснити наукову реконструкцію біографії

вченого, прослідкувати становлення його як науковця, визначити етапи його творчості, вивчити середовище, в якому він жив і працював. Здійснивши тематико-видовий та історико-книгознавчий аналіз документів із колекції І. О. Сікорського, можна зробити висновок, що їхній склад зумовлений професійною діяльністю та колекційними інтересами вченого.

Список використаних джерел

1. *Вишневецький О.* Орієнтири національного виховання / *О. Вишневецький* // Рідна школа. – 1994. – № 5. – С. 42–46.
2. *Губко О. Т.* Іван Олексійович Сікорський як учений і експерт у справі Бейліса. – К. : Світогляд, 2009. – 115 с.
3. *Гуревич С. А.* Развитие основных направлений отечественной психиатрии конца XIX века (по материалам первых русских психиатрических журналов) : автореф. дис. ... канд. мед. наук (14.00.18 – психиатрия). – М. : Минздрав СССР, Всесоюзный НИИ общей и судебной психиатрии имени В. П. Сербского, 1983. – 16 с.
4. *Дем'яненко Н. М.* Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.) – К. : ІЗМН, 1998. – 328 с.
5. *Золотверх В. В.* До питання становлення й розвитку системи дошкільних закладів для дітей з психофізичними вадами / *В. В. Золотверх* // Діти з обмеженими фізичними та розумовими можливостями в системі корекційного навчання і виховання. – К. : Віпол, 1997. – С. 210–211.
6. Іван Олексійович Сікорський : біографія. – Режим доступу : www.people.su/ua/100339. – Назва з екрана.
7. *Менжулин В. И.* Другой Сикорский: неудобные страницы истории психиатрии. – К. : Сфера, 2004. – 490 с.
8. *Морозов В. Г., Луцк Д. Р., Фелинская Н. Й.* Основные этапы развития отечественной судебной психиатрии. – М. : Медицина, 1976. – 335 с.
9. *Сазоненко Г. С.* Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею). – К. : Гнозис, 2004. – 684 с.
10. *Селюков А. Г.* Становление психолого-педагогического изучения умственно отсталых детей в контексте развития педагогической антропологии в конце XIX – начале XX веков / *А. Г. Селюков* // Проблемы современного общества в исследованиях молодых учёных : сб. науч. трудов аспирантов. – М. : Московский открытый социальный институт, 2007. – № 9. – С. 96–103.
11. Сикорский Иван Алексеевич. – Режим доступа : http://www.hrono.ru/biograf/bio_s/sikorski_ia.html. – Название с экрана.
12. Сікорський Іван Олексійович – психіатр, професор душевних і нервових захворювань при Київському Університеті Св. Володимира. До всенародного Дня здоров'я. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/1187>. – Назва з екрана.
13. Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета Св. Владимира Ивану Алексеевичу Сикорскому. – К., 1895. – 424 с.
14. *Слободянюк Т. Б.* Становлення ідей дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) / *Т. Б. Слободянюк* // Наукові записки : збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова – К. : НПУ, 1998. – Вип. 1. – С. 63–71.
15. *Таровська О.* Творча спадщина Івана Сікорського: проблеми і перспективи в сучасному українознавчому контексті. – Режим доступу : <http://www.ualogs.kiev.ua/full-text.html?id=165>. – Назва з екрана.
16. *Тимофеев Д. С.* Психологические воззрения И. А. Сикорского : автореф. дис. ... канд. психолог. наук. – М., 1995. – 16 с.
17. *Юнг К.-Г.* Тэвистокские лекции: Аналитическая психология: ее теория и практика / пер. с англ. и предисл. В. И. Менжулина. – К. : Синто, 1995. – VII, 326 с.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2015.

UDC 027.1[Сікорський І. О.] : 027.021(477-25)

Olena Yakovenko,

candidate of science history, researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

Olena Vyskirko,

senior librarian, Vernadsky National Library of Ukraine

I. SIKORSKY: LIFE, ACTIVITIES, BIBLIOPHILIC HERITAGE

The article highlights the life and work of the outstanding Ukrainian scientist in the field of medicine, education, psychology I. Sikorsky (1842–1919). The structure and composition of the I. Sikorsky Private collection, which is stored in the Department of Scientific and maintenance of fixed assets at Vernadsky National Library of Ukraine.

К е у в о р д с: Vernadsky National Library of Ukraine, I. Sikorsky, Private collection.

УДК 027.1[Сікорський І. О.] : 027.021(477-25)

Елена Яковенко,

канд. ист. наук, науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

Елена Выскирко,

ведущий библиотекарь Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

И. А. СИКОРСКИЙ: ЖИЗНЬ, ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, БИБЛИОФИЛЬСКОЕ НАСЛЕДИЕ

В статье освещены жизнь и деятельность выдающегося украинского учёного в области медицины, педагогики, психологии Ивана Алексеевича Сикорского (1842–1919). Проанализирована структура и документный состав его коллекционного собрания, которое хранится в отделе научной организации и обслуживания основным фондом Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, И. А. Сикорский, коллекционное собрание.

УДК 929(038):930.2

Світлана Ляшко,

канд. іст. наук, провід. наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Праця, яка має служити людям

Рец. на кн.: **Матеріали до біографічного словника І. О. Левицького: анотований покажчик архівних документів** / упорядкув., передм. та наук.-дов. апарат М. М. Трегуб; вступ. ст. М. М. Романюка; наук. ред. М. М. Романюк; віп. ред. Л. В. Сніцарчук; наук. консультант Л. І. Ільницька. – Львів, 2012. – Т. 1 : А – Б. – 355 с.

Довідкове видання «Прикарпатська Русь вь XIX-мъ вѣцѣ вь біографіях и портретахъ еи дѣятелей съ узглядненьемъ замѣчательныхъ людей, которыхъ 1772 р. заставъ при жизни, написавъ на подставѣ автобіографічныхъ записокъ и архивально-библіотечныхъ матеріалѣвъ Иванъ Ем. Левицкій» відоме як «Словник І. О. Левицького» (том 1, вип. 1–4, 1898–1901). Від початку існування Інституту біографічних досліджень НБУВ воно було предметом вивчення, обговорення в різних аспектах – біографічному, джерелознавчому, культурологічному, історичному, методологічному тощо. Неодноразово наші співробітники в своїх дослідженнях зверталися до біографічних матеріалів І. О. Левицького (В. С. Чижко, В. І. Попик, О. М. Яценко, С. М. Ляшко). Мріяли взяти участь у перевиданні чотирьох випусків першого тому в сучасному науковому і поліграфічному виконанні, з додатками, науковими коментарями, гарною іконографією. Були впевненні, що у спадщини І. О. Левицького (3577 одиниць зберігання), більша і основна частина якої ще невідома загалу науковців, є щасливе майбутнє. Ці сподівання, у першу чергу, пов'язувалися з подвижницькою працею наших колег з Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника і, безпосередньо, з відділом рукописів, у якому цей архів зберігається.

Наприкінці 2012 р. вийшов друком перший том анотованого покажчика архівних документів «Матеріали до біографічного словника І. О. Левицького» із вступною статтею генерального директора ЛННБ України ім. В. Стефаника, члена-кореспондента НАН України, доктора історичних наук М. М. Романюка (с. 3–6) та передмовою і упорядкуванням матеріалів архіву М. М. Трегуб (с. 7–26). Багато років опікувався підготовкою матеріалів до оприлюднення, ідеологією покажчика один з кращих знавців бібліографії, біографії, дру-

кованої і архівної спадщини І. О. Левицького – доктор історичних наук Я. Р. Дашкевич.

Перед упорядниками архіву і співробітниками відділу, причетними до реалізації задуму, стояло досить складне завдання. Щоб зрозуміти його складність, звернемося до характеристики архіву.

Архів І. О. Левицького (разом із архівними матеріалами, що зберігаються в інших фондах Інституту рукописів бібліотеки) є одним із найбільш цілісних особових біографічних архівів в Україні, що дає підстави вважати його унікальним джерелом кінця XIX – початку XX ст. з історії біографіки, біографістики, бібліографії, біобібліографії, архівістики. Час спливав, зібрані матеріали залишалися маловідомими і малодоступними для сучасних дослідників. Тому необхідність видання біографічних матеріалів західноукраїнських діячів, зібраних (і частково опублікованих) І. О. Левицьким, не викликала сумніву в архівістів, біографістів, наукової спільноти і давно була на часі. Як слушно зазначили упорядники: «Праця, якій І. О. Левицький присвятив життя, має служити людям» (с. 24).

Повна назва архівного опису, відомого як «Словник І. О. Левицького» – «Матеріали до біографічного словника галицьких, буковинських та закарпатських українських письменників, учених та інших діячів культури, а також громадських і політичних діячів XIX ст.» (ВР ЛННБ, Ф. 167, оп. 2; 3577 од. зб.; 17036 арк.). Матеріали відтвореного архіву містять «акуратно впорядковані витяги з друкованих і архівних джерел, вирізки з української преси 40–90-х років XIX і початку XX ст., листи з біографічними відомостями від різних кореспондентів, автобіографії, спогади, іконографічний матеріал» (с. 17) тощо та нотатки самого І. О. Левицького. Статистичний перелік джерел дає лише археографічну картинку джерельних складових архіву.

Заслуговує на увагу персональний склад осіб (кожна з 3577 одиниць зберігання відповідає одній персоналії), інформацію про яких містять матеріали архіву. На думку знавців архіву і його дослідників (Я. Р. Дашкевич, Л. І. Ільницька, М. М. Трегуб та ін.), він відображає «більш або менш повні відомості майже про всіх людей, які були причетні до українського громадського, культурного, економічного життя Галичини, Буковини, Закарпаття кінця XVIII–XIX ст.» (с. 17). Особові папки словника нерівноцінні за повнотою і опрацюванням матеріалу І. О. Левицьким.

Матеріал збирався вченим під мету, яку він визначив у передмові «Слово от автора» у першому випуску «Прикарпатська Русь в XX-м веке в биографиях и портретах ее деятелей...» (1898): «...Пізнати отже друг друга, освідомити широкі круги і разом почитати заслуги численних тих діятелей, котрі в переважній частині о голоді і холоді виховувались і виховувались, а опісля серед несприятливих для себе обставин не-раз о куску сухого хліба...» (с. 246–248).

У стислій характеристиці кожної одиниці зберігання (персоналії) необхідно було подати інформацію про особу, представити джерельну складову, зміст й обсяг. Тут існувало кілька шляхів: 1) продовження задуму І. О. Левицького через повне видання матеріалів у вигляді регіонального біографічного словника; 2) опублікування матеріалів архіву у вигляді покажчика або анотованого покажчика; 3) чи в інший спосіб. Про непротий шлях пошуку способу (форми) подання матеріалів у найбільш повному інформативному обсязі і відповідно до сучасного наукового опису, у зручному і доступному для користувача вигляді, йдеться у передмові М. М. Трегуб «Матеріали "Словника І. О. Левицького" – джерела "першої руки"» (с. 23–26).

Авторам-упорядникам вдалося знайти оптимальний варіант представлення різнопланового багатомірного матеріалу, який містить архів. За допомогою добре продуманої схеми архівного опису він зорганізований як «путівник для наукових пошуків», адресований дослідникам і фахівцям з різних гуманітарних дисциплін.

Вдало вибудована структура «Матеріалів до біографічного словника...». Одна позиція «Покажчика» відповідає архівному номеру одиниці збереження фонду. До неї входять три блоки: інформація про особу; джерельна інформація; додаткова інформація (с. 27–30).

Перший блок, за сучасною термінологією,

відповідає поняттю дефініція (прізвище, ім'я та по батькові, дати життя; залежно від забезпеченості інформацією – посада, станове походження, титули, звання тощо). Його наповнення здійснювалося суто за оригіналами джерел із збереженням мовних і стилістичних особливостей часу (включені оригінальні фрази із текстів документів, преси, літературних творів, кореспонденцій, автобіографій тощо). Додаткова інформація про представлену особу подається в кінці блоку (наприклад, Бахминській Ол. *Див. також персоналії*: Петрович Онуфрій, Семибратович Сильвестр д-р; с. 113–114).

Ця частина видання насичена біографічною інформацією, зокрема, вона містить дані про особу (осіб), сфери діяльності, генеалогічні розписи. У багатьох випадках подана інформація залишається майже єдиним джерелом про особу, її соціальний стан, профіль діяльності (багато даних у результаті суспільної і науково-технічної трансформації змінили зміст і сутність), місце в історії суспільного і культурного руху на Галичині, Буковині, Закарпатті після першого поділу Польщі (1772).

Другий блок включає інформацію щодо видань, публікацій особи та літератури про неї за алфавітом назв і в тому обсязі, що вдалося зібрати І. О. Левицькому і які зберігаються в індивідуальній теці (наприклад, література про Биберовича Івана / Іоанна займає майже чотири сторінки; с. 145–149). Це рукописи (листи, автобіографії, автобіографічні спогади, автобіографічні анкети), іконографічні, біографічні матеріали. Для зручності користування бібліографія була впорядкована і систематизована упорядником в групи.

Завдяки цій частині опису у науковий обіг введено значну кількість джерел, маловідомих і малодоступних сучасним дослідникам суспільних подій на зазначеній території. Вона дає важливий матеріал для різнопланових біобібліографічних досліджень. Зокрема, інформація про особу (позиція «Літ.») є поглядом і оцінкою діяльності особи з боку сучасників. І. Франко досить точно охарактеризував цей джерелознавчий внесок у біографію І. О. Левицького як «джерела першої руки» (Франко І. // Зібрання творів: У 50 т. – К., 1980. – Т. 47. – С. 242–245).

До третього блоку включена інформація (за визначенням укладача – «малі» біографії) про інших осіб, яка є в матеріалах «Словника І. О. Левицького» (наприклад, позиція «Біографічні замітки» до позиції «Билинкевич Антон» містить стислу інформацію про 19 осіб; с. 156–159).

У середині кожного з блоків (у примітках), у разі необхідності, подаються застереження про існування розбіжностей щодо місця народження, дат життя, різнописання населених пунктів та ін. У кінці кожної позиції «Покажчика» подається інформація про її обсяг в аркушах та мову документів. У виданні також використовуються умовні позначення (відповідно до матеріалів Бібліографії).

Таким чином, за допомогою добре продуманого алгоритму подання матеріалів величезного за обсягом фонду, залучення археографічних методик опису (групування матеріалу за блоками і в середині блоків, скорочення, умовні позначення, перекресні посилання тощо) на 200 сторінках «Покажчика» подана інформація про 436 осіб на літери А – Б.

Перший том видання супроводжується дев'ятьма додатками інформаційного характеру (с. 243–256), покликаними допомагати читачеві глибше ознайомитися з задумом І. О. Левицького щодо публікації біографічного словника, його змістом, характером та переліком діячів, біографії яких були вміщені у чотирьох випусках та планувалися до розміщення у п'ятому (с. 250–254). Додатки ретельно відібрані. Вони мають самостійне практичне значення і несуть наукове навантаження. Для історії і теорії біографістики найбільш важливими є «Слово от автора» [Передмова до першого випуску словника] (с. 246–248), в якому викладені не тільки засадничі принципи побудови довідника, але й суспільно-політичні погляди І. О. Левицького як громадського діяча.

Науково-довідковий апарат книги (с. 257–342) включає десять покажчиків і списків, які можна об'єднати за характером інформації. Додатковим джерелом біографічної інформації для користувача є група тематичних списків – «Список біографічних матеріалів», «Список кореспонденцій», «Список портретів». Низка інших створює читачеві умови для кращого розуміння тексту, адже вони містять інформацію про тогочасні професії, навчально-освітні заклади, суспільне становище осіб та ін. Це «Словник застарілих, рідковживаних

та іншомовних слів», «Географічний покажчик», «Покажчик назв товариств, братств, гуртків», «Покажчик назв навчально-освітніх закладів», «Покажчик періодичних видань», «Предметний покажчик». Додатковим джерелом біографічної інформації виступають такі тематичні списки, як «Список біографічних матеріалів», «Список кореспонденцій», «Список портретів».

Загалом, автором-укладачем М. М. Трегуб була запропонована трьох-блокова система подання матеріалів про особу (біограма, біобібліографія, додаткова біографічна інформація), яка разом із апаратом видання (вступна стаття, передмова, археографічна передмова, довідково-допоміжний апарат) дає змогу більш повно розкрити зміст та джерельні складові кожної одиниці зберігання у відповідному фонді І. О. Левицького.

В «Археологічній передмові» М. М. Трегуб досить точно охарактеризувала сутність видання з позицій археографії як одну «...з перших публікацій у сучасній українській археографічній практиці щодо характеру вміщуваних у ньому матеріалів». Автору-упоряднику разом з колегами вдалося знайти вдалий археографічний спосіб презентації величезного біографічного і бібліографічного матеріалу, який розкриває склад, зміст творчого спадку І. О. Левицького і робить його повноцінним сучасним регіональним і загальноукраїнським науково-біографічним ресурсом.

Матеріали «Покажчика», відкривають широкі перспективи для історико-біографічних, генеалогічних досліджень. Вони є новим джерелом для укладання регіонального, галузевих, тематичних довідників, стимулюють оновлення існуючих біографічних довідкових видань. Поза сумнівом, «Матеріали до біографічного словника І. О. Левицького» будуть корисними для фахівців з різних галузей гуманітарного знання. Можна сподіватися що терміни випуску наступних частин «Матеріалів...» будуть максимально короткими. Бажаємо колегам успіху на шляху до оприлюднення джерельного спадку українського бібліографа Івана Омеляновича Левицького.

Презентація науково-видавничої діяльності НБУВ на V Міжнародному фестивалі «Книжковий Арсенал»

24 квітня 2015 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського взяла участь у V Міжнародному фестивалі «Книжковий Арсенал» (м. Київ, 23–24 квітня 2015 р.). Це стало можливим завдяки програмі Української бібліотечної асоціації.

Зрозуміло, що на «Книжковому арсеналі» було безліч цікавих книг, однак справжнє свято наукових видань відбулося в Мистецькій лабораторії Арсеналу Ідей, де НБУВ репрезентувала свою науково-видавничу діяльність.

Представляв цей напрям роботи читацькому загалу генеральний директор НБУВ, член-кореспондент НАН України **Володимир Попик**. Він звернув увагу присутніх на те, що впродовж останніх п'яти років співробітниками бібліотеки підготовлено та видано понад 180 наукових та інформаційно-аналітичних видань. Сьогодні НБУВ друкує 3 періодичних видання («Бібліотечний вісник», «Україна: події, факти, коментарі», УРЖ «Джерело») і 6 збірників наукових праць («Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Рукописна та книжкова спадщина України: археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів», «Українська біографістика», «Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку», «Українсько-македонський науковий збірник», «Слов'янські обрії»).

Керівник НБУВ виокремив основні пріоритети видавничої роботи, охарактеризував результати наукових студій, що стали основою численних видань, а саме монографій, бібліографічних і біографічних посібників, інформаційно-аналітичних бюлетенів, друків каталогів, збірників наукових статей. Тож усі, хто завітав на презентацію, змогли об'єктивно оцінити, наскільки потужним і актуальним є цей напрям діяльності НБУВ.

Наочності сприйняття матеріалу сприяла також електронна презентація, підготовлена відділом комплексних наукових та науково-інформаційних преєктів, яка супроводжувала захід та містила ілюстративно-анотовану інформацію про видання НБУВ за останні роки.

Підвищений інтерес у присутніх викликала презентаційна сесія «Інтерв'ю з автором», яку провела керівник прес-служби НБУВ **Лідія Поперечна**. Під час цього заходу всі бажаючі мали змогу поспілкуватися з провідними науковцями Бібліотеки.

Так, директор Інституту книгознавства НБУВ, доктор історичних наук, професор **Галина Ковальчук** детально охарактеризувала свою монографію «Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах», навчальний посібник «Рукописні книги та стародруки» та анонсувала нову книгу про діяльність Українського наукового інституту книгознавства, яка незабаром вийде друком у видавництві Академперіодика. «Дуже хотілося розповісти про те, – наголосила Галина Ковальчук, – що було зроблено людьми, які працювали в УНІК у 1922–1936 рр., показати, яким могло б бути наше книгознавство, видавничу діяльність, якби не репресивні 30-ті роки минулого століття в історії України». Учасники презентації поцікавилися, чи не похитнулася впевненість авторитетного книго-

знавця у життєстійкості друкованої книги, на що професор зауважила: «Радію, що пророцтва про зникнення галактики Гутенберга не справдилися. І підтвердженням цього є нинішня виставка та кількість видавництв, представлених на ній».

Про перспективи розвитку вітчизняних бібліотек йшлося в інтерв'ю з **Олеєю Воскобойніковою-Гузвою**, завідувачем відділу НБУВ, доктором наук із соціальних комунікацій, автором монографії «Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація». Відповідаючи на питання, чи вдалося вивести формулу ідеального розвитку сучасної бібліотеки, Воскобойнікова-Гузєва зазначила: «Чи є ця формула універсальною – покаже час. Однак процеси, що зараз відбуваються в нашій країні (модернізація науково-інформаційної сфери суспільства, її тотальна комп'ютеризація, інформатизація) відкривають перед бібліотеками безліч нових можливостей для розвитку».

Видання «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія видань творів 1840–2014», яке в НБУВ вважають книгою 2014 р., представила науковий співробітник **Ірина Войченко**. Вона підкреслила, що це наукове видання, «плід копіткої праці колективу науковців НБУВ, які тривалий час опрацьовували величезний обсяг бібліографічної шевченкіани і збрали найповнішу на сьогодні інформацію про видання творів Тараса Шевченка усіма мовами світу». Відповідаючи на питання гостей презентації про майбутні публікації з шевченкознавства, Ірина Войченко акцентувала увагу на унікальному дослідженні бібліотечних фахівців «Кобзар» у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», яке готується нині до друку. «Це буде унікальне видання, адже, по-перше, кобзаріана НБУВ – одна з найбільших у світі за обсягом. По-друге, в ній представлено всі чотири прижиттєвих «Кобзарі», серед яких найцінніше перше видання 1840 року. Тож, науковці НБУВ провели величезну роботу зі складання бібліографічного опису кожного з досліджених ними шести рукописних «Кобзарів», майже 400 видань мовою оригіналу, а також у перекладах 21 мовою».

На «Книжковому Арсеналі» відбулася й незапланована прем'єра. Йдеться про науковий каталог «Мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII–XIX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», який вийшов друком буквально у день початку роботи книжкового форуму. Представив видання один з його авторів – **Гліб Юхимець**, завідувач відділу образотворчих мистецтв НБУВ, кандидат мистецтвознавства. Він висловив сподівання, що каталог буде корисним не лише дослідникам історії української культури, мистецтвознавцям, митцям, реставраторам, історикам, мовознавцям, літературознавцям, працівникам музеїв, бібліотек, а й широкому колу шанувальників мистецтва. Гліб Юхимець наголосив: «Це перша книга, в якій опубліковано інформацію про рідкісні та цінні гравірувальні дошки-кліше».

Валентина Здановська,
мол. наук. співробітник НБУВ

Подвижниця бібліотечної справи

До плеяди діячів бібліотечної справи України на межі ХХ–ХХІ ст., які активно розбудовували її найважливіші складові, належить талановитий педагог, бібліотекар, бібліограф, кандидат історичних наук Юлія Іванівна Лазоренко. Вона успішно працювала у трьох головних бібліотечних центрах України – Київському державному інституті культури імені О. Є. Корнійчука (КДІК), Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського НАНУ, Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці НААН України (ННСГБ НААН України).

3 червня 2015 р. Юлія Іванівна мала б відзначати свій славний ювілей. Але, на жаль, 16 вересня 2014 р. вона трагічно загинула. Це, безперечно, величезна втрата для колективу ННСГБ НААН, якому вона віддала майже вісім років свого творчого життя.

Згадаємо добрим словом людину, колегу, фахівця вищої кваліфікації, яка зробила вагомий внесок у теорію і практику вітчизняної бібліотечної справи.

Юлія Іванівна народилася 3 червня 1945 р. у Миколаєві у родині вчителів. Її батько – Іван Якимович Калініченко – очолював Баштанський партизанський загін на Миколаївщині у роки Великої Вітчизняної війни. У 1946 р. сім'я переїхала за призначенням РНК УРСР до с. Витачів Обухівського району Київської області.

Після закінчення у 1960 р. Витачівської восьмирічної школи Юлія вступає до Київського технікуму харчової промисловості. З 1966-го р. навчається у Київському державному інституті культури, де набуває фаху бібліотекознавець-бібліограф. Свій трудовий шлях розпочала методистом, старшим методистом бібліотечного факультету КДІК. З 1980 р. Ю. І. Лазоренко працює викладачем кафедри галузевого бібліографознавства. Згодом її призначають на посаду заступника декана бібліотечного факультету. У цей період поглиблюється співробітництво КДІК і ЦНСГБ (нині – ННСГБ НААН). Наша бібліотека тривалий час слугувала базою практики студентів по кафедрі бібліографії. Юлія Іванівна як науковець підтримувала тісні зв'язки з ЦНСГБ, брала активну участь у проведенні в її стінах наукових конференцій, семінарів, курсів підвищення кваліфікації, виступала з доповідями, лекціями, присвяченими актуальним питанням розвитку галузевої бібліотечної справи.

У 1995 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Бібліографія 1941–1945 рр. як джерелознавча база дослідження історії України періоду Великої Вітчизняної війни». Її ґрунтовне дослідження дало змогу ввести в науковий обіг цінні відомості та маловідомі документи з таких важливих проблем, як: українська державність у підпільних виданнях воєнного періоду у фондах «спецховищ» та у виданнях української діас-

пори; доля вітчизняних бібліотек у період німецької окупації; втрати бібліотек України у роки війни; реституція та проблеми повернення в Україну вивезених до Німеччини книжкових фондів.

У зв'язку з реорганізацією у 1996 р. бібліотечного факультету КДІК Ю. І. Лазоренко переходить на роботу до групи наукової обробки інформації Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) ЦНБ імені В. І. Вернадського (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАНУ). Тут вона активно долучається до підготовки багатьох аналітичних оглядів і статей суспільно-політичної тематики за матеріалами преси України, виступає співавтором реферативно-аналітичного видання у двох частинах «Наука у дзеркалі преси», орієнтованого на допомогу фахівцям з підготовки Державної програми розвитку науки в Україні.

З 2006 р. Ю. І. Лазоренко обіймала посаду старшого наукового співробітника сектору науково-методичної роботи Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН (з 2012 р. – відділу науково-методичної роботи та реферування ННСГБ НААН). Займалася науково-дослідною, науково-методичною роботою у галузі бібліографії, історії науки і техніки. Її науково-аналітична діяльність була спрямована на підвищення ефективності роботи наукових бібліотек аграрних вишів III–IV рівнів акредитації в Україні. Вона була співвиконавцем тем: «Удосконалення системи інформаційно-бібліотечного обслуговування АПВ в Україні

та адаптація її для потреб трансферу інновацій»; «Розроблення наукових засад створення Національної бібліографії системи виявлення та розповсюдження інновацій з питань сільського господарства, інтегрованої у світовий ринок інформаційних ресурсів та послуг». Брала активну участь у підготовці та виданні «Бюлетеня ННСГБ НААН», в якому неодноразово публікувалися аналітичні огляди про роботу бібліотек галузевих вишів за її авторством.

Творчі пошуки Юлії Іванівни в царині теорії, історії, методики і практики організації науково-дослідної та науково-бібліографічної роботи, нових підходів до інформаційно-бібліотечного супроводу наукового забезпечення агропромислового виробництва знайшли своє відображення у більш ніж 60 наукових статтях, наукових і науково-методичних розробках з бібліографії та бібліотекознавства, курсах лекцій та навчальних програмах («Бібліографія суспільних наук», «Історична бібліографія»); науково-аналітичних оглядах, бібліографічних посібниках, біобібліографічних покажчиках. Біографічні відомості, професійна діяльність, часткова бібліографія друківаних праць Ю. І. Лазоренко увійшли до біобібліографічного довідника «Українські бібліографи» (2010), підготовленого Національною парламентською бібліотекою України.

За багаторічну працю, сумлінне виконання службових обов'язків, особистий внесок у розвиток мережі сільськогосподарських бібліотек України, науково-педагогічну, науково-інформаційну та науково-методичну діяльність Ю. І. Лазоренко була відзначена почесними грамотами Міністерства культури і туризму України (1975; 2008), ювілейною медаллю «1500 років Києву» (1982), цінним подарунком та Подякою від Голови Голосіївської районної держадміністрації у м. Києві (2010), Почесною Грамотою Київської обласної державної адміністрації (2012), удостоєна статусу «Ветеран праці» (2004).

Юлію Іванівну вирізняли ґрунтовні знання, високий професіоналізм, чесність і принциповість, активна громадянська позиція, ініціативність та наполегливість у виконанні своїх професійних обов'язків. Вона завжди виявляла увагу і повагу до людей, була мудрим наставником для молодих співробітників. Саме такою особистістю вона назавжди залишиться у пам'яті колективу Бібліотеки.

Віктор Вергунов,
директор ННСГБ НААН України,
член-кореспондент НААН України